

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zeynep Türkan BAZ

YAYGIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
TAKVİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2008 VE 2018 TAKVİMLERİ)

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zeynep Türkan BAZ

YAYGIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
TAKVİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2008 VE 2018 TAKVİMLERİ)

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zeynep Türkan BAZ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Fatih AY (İmza)

Tez Başlığı: Yaygın Din Eğitimi Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinin Değerlendirilmesi (2008 ve 2018 Takvimleri)
--

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 06/02/2020

Mezuniyet Tarihi : 12/03/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yaygın Din Eğitimi Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinin Değerlendirilmesi (2008 ve 2018 Takvimleri)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Zeynep Türkan BAZ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Zeynep Türkan BAZ
Öğrenci Numarası	20165263015
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(*) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ
Tez Başlığı	Yaygın Din Eğitimi Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinin Değerlendirilmesi (2008 ve 2018 Takvimleri)
Turnitin Ödev Numarası	1267124155

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 172 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 02/03/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 8

alıntılar dahil % 16

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

- (*) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.
- () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

02/03/2020
(imzası)
Dr. Öğr. Şeref GÖKÜŞ

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

1.1. Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Teşkilatlanma Süreci.....	11
1.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri.....	16
1.2.1. Camiler.....	17
1.2.1.1. Hutbe	21
1.2.1.2. Vaaz	24
1.2.2. Kur'an Kursları	28
1.2.3. Yaz Kur'an Kursları	31
1.2.4. Sempozyum, Panel, Seminer, Konferans ve Şuralar.....	33
1.2.5. Personel İçin Düzenlenen Hizmet İçi Eğitim	35
1.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Basım ve Yayım Faaliyetleri	38
1.3.1. Diyanet Aylık Dergi	43
1.3.2. Diyanet Çocuk Dergisi	44
1.3.3. Diyanet Aile Dergisi.....	45
1.3.4. Diyanet İlmi Dergi	46
1.3.5. Diyanet Blok Takvim	47

İKİNCİ BÖLÜM

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 2008 VE 2018 TAKVİMLERİNİN

DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Diyanet Takvimi Ön Yüz Çözümlemesi	50
2.1.1. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Ayetlerin Dağılımı	50
2.1.2. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Hadislerin Dağılımı	54
2.1.3. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Önemli Gün ve Haftaların Dağılımı.....	58

2.1.3.1. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Sosyal ve Kültürel Gün ve Haftaların Dağılımı	58
2.1.3.2. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Sağlıkla İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	66
2.1.3.3. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Meslek ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	71
2.1.3.4. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Kurum ve Kuruluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı.....	75
2.1.3.5. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan İller ve Kurtuluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı.....	77
2.1.3.6. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Kişiler ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	81
2.1.3.7. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Çevre ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	86
2.1.4. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Önemli Olayların Dağılımı	91
2.1.4.1. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Tarihi Olayların Dağılımı	91
2.1.4.2. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Dini Olayların Dağılımı.....	100
2.1.4.3. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Tabiat Olaylarının Dağılımı	103
2.2. Diyanet Takvimi Arka Yüz Çözümlemesi	109
2.2.1. Diyanet Takviminde Bulunan Konuların Dağılımı	110
2.2.2. Diyanet Takviminde Bulunan Kavramların Dağılımı	130
2.2.3. Diyanet Takviminde Bulunan Kişilerin Dağılımı	132
2.2.4. 2018 Yılı Diyanet Takviminde Bulunan Sözün Özü Bölümünün Kişilere Göre Dağılımı	136
2.2.5. 2018 Yılı Diyanet Takviminde Bulunan Günün Duası Bölümünün Hadis Kaynaklarına Göre Dağılımı.....	138
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	147
ÖZGEÇMİŞ	159

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Ayet Dağılımının Yüzdelik Oranları.....	51
Tablo 2.2 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Ayet Dağılımının Yüzdelik Oranları.....	51
Tablo 2.3 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Hadis Dağılımının Yüzdelik Oranları	55
Tablo 2.4 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Hadis Dağılımının Yüzdelik Oranları	55
Tablo 2.5 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sosyal ve Kültürel Gün ve Haftaların Dağılımı	59
Tablo 2.6 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sosyal ve Kültürel Gün ve Haftaların Dağılımı	61
Tablo 2.7 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sağlıkla İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı.....	67
Tablo 2.8 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sağlıkla İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı.....	68
Tablo 2.9 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Meslek ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı .	72
Tablo 2.10 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Meslek ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	72
Tablo 2.11 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Kurum ve Kuruluşlar ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	75
Tablo 2.12 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Kurum ve Kuruluşlar ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	76
Tablo 2.13 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz İller ve Kurtuluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	78
Tablo 2.14 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz İller ve Kurtuluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı	79
Tablo 2.15 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Kişiler ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı.....	81
Tablo 2.16 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Kişiler ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı.....	82
Tablo 2.17 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Çevre ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı .	86
Tablo 2.18 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Çevre ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı .	87
Tablo 2.19 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Gün ve Haftaların Yüzdelik Oranları	89
Tablo 2.20 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Gün ve Haftaların Yüzdelik Oranları	90
Tablo 2.21 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tarihi Olayların Dağılımı	91

Tablo 2.22 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tarihi Olayların Dağılımı	93
Tablo 2.23 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Dini Olayların Dağılımı.....	101
Tablo 2.24 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Dini Olayların Dağılımı	102
Tablo 2.25 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tabiat Olaylarının Dağılımı	103
Tablo 2.26 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tabiat Olaylarının Dağılımı	104
Tablo 2.27 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Olayların Yüzdelik Oranları.....	108
Tablo 2.28 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Olayların Yüzdelik Oranları.....	109
Tablo 2.29 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı	110
Tablo 2.30 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı	114
Tablo 2.31 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı Yüzdelik Oranları	119
Tablo 2.32 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı Yüzdelik Oranları	120
Tablo 2.33 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kavramlar	130
Tablo 2.34 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kavramlar	131
Tablo 2.35 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kişiler.....	132
Tablo 2.36 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kişiler.....	133
Tablo 2.37 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Bulunan Sözün Özü Bölümünün Kişilere Göre Dağılımı.....	136
Tablo 2.38 2018 Yılı Diyanet Takviminde Bulunan Günün Duası Bölümünün Hadis Kaynaklarına Göre Dağılımı	139

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: Aktaran
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
yy.	: Yayınevi Yok

ÖZET

Diyanet İşleri Başkanlığı, bugünkü şekliyle bir blok takvimini ilk defa 1967 yılında sadece Ankara ilini kapsayacak şekilde yayımlamıştır. Bütün ülkeyi kapsayan yeni bir duvar takvimi ise ancak 1972 yılında tamamlanabilmiştir. Söz konusu ilk takvime bakıldığında bunların sadece namaz vakitlerini göstermek amacıyla hazırlandığı görülmektedir. 1974 yılından itibaren ise takvim sayfalarının ön yüzleri ile birlikte arka yüzleri de kullanılmaya başlanmış; burada ayetler, hadisler ve İslam dini ile alakalı çeşitli mevzulara yer verilmiştir. O yıldan günümüze kadar Diyanetin blok takvimlerindeki mevcut format hemen hemen aynı olmakla birlikte geliştirilerek bugünlere kadar gelmiştir. Takvimlerin toplumun yaygın din eğitimi bağlamında ihtiyaçlarını ne derece karşıladığı önemlidir. Belirtilen öneme nispeten araştırmada başkanlığın 2008 ve 2018 yıllarına ait takvimleri konu edilmiştir. Bu on yıllık süreçte, ülkede yaşanan değişim ve dönüşümlere binaen, ilgili iki yıla ait takvimlerde; ayet ve hadis kullanımı, önemli gün ve haftalar, tarihi şahsiyetler, konu dağılımı gibi alanlarda ne gibi farklılaşmalar gerçekleştiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleriyle hazırlanan bu çalışma neticesinde; hem 2008 hem de 2018 yılı takvimlerinin ön ve arka yüzünde yaygın din eğitimi açısından Müslüman Türk toplumunu aydınlatacak bilgilere yer verildiği anlaşılmıştır. Her iki takvimde de ön yüzde hem yerel hem de evrensel gün ve haftalara yer verilmiştir. Bu da Diyanet'in kapsayıcı ve kuşatıcı din algısı fikrini destekler mahiyettedir. Her iki takvimde de tarihi, dini ve tabiatla ilgili önemli olaylara değinilmiştir. Takvimlerde işaret edilen konu çeşitliliği oldukça fazladır. Bunlar; İslam dininin inanç, ibadet, ahlak, sosyal ve toplumsal hayat, aile, ekonomik hayat gibi pek çok konusu ile ilgili başlıklardır. Ele alınan konular göz önünde bulundurulduğunda takvimlerin toplumsal duyarlılığa sahip, iyi bir Müslüman ve iyi bir vatandaş profili oluşturmak istediğini söyleyebiliriz. Her iki takvimde de toplumda iz bırakmış kişilerin hayatlarından ve eserlerinden söz edilmiştir. Takvimler, dinin toplumu ve bireyi yönlendirme, zihniyet kazandırma ve toplumsal birlik ve beraberliği sağlama görevini ifa etmede bir araçtır. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu aracı oldukça verimli bir şekilde kullanmaktadır. Başkanlık kendisine tevdi edilen toplumu din konusunda aydınlatma görevini takvimler aracılığı ile yerine getirmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Görevlisi, Yaygın Din Eğitimi, Diyanet Blok Takvimi.

SUMMARY

**EVALUATING CALENDARS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS IN
TERMS OF NON-FORMAL RELIGION EDUCATION (2008 AND 2018
CALENDARS)**

The Presidency of Religious Affairs published a block calendar in its current form for the first time in 1967, covering only the province of Ankara. A new wall calendar covering the whole country could have been completed in 1972. Considering the first calendar, it is seen that they were prepared only to show prayer times. Since 1974, the backside of the calendar pages has been used as well and various issues related to verses, hadiths and Islamic religion have been included there. Since then, the current format in the block calendars of the presidency of religious affairs has been almost the same, but has been developed and has come until today. It is important to what extent calendars meet the needs of society in the context of non-formal religious education. Considering this significance, 2008 and 2018 calendars of the Presidency were examined in this study. It was aimed at determining what changes occurred in areas such as the use of verses and hadiths, important days and weeks, historical figures, subject distribution of the calendars regarding the changes and transformations in the country in this decade. As a result of this study prepared with document analysis and content analysis methods, it was revealed that the front and backside of both calendars included the information enlightening the Muslim Turkish community in terms of non-formal religious education. The front pages of both calendars involved local and universal days and weeks. This finding supports the Presidency's idea of inclusive and encompassing religion. In both calendars, important events related to history, religion and nature were presented. The variety of topics indicated in the calendars is quite high. These are topics related to many subjects of the religion of Islam such as belief, worship, morality, social and social life, family and economic life. Considering the topics discussed in the calendars, we can say that it is aimed at creating a socially sensitive, good Muslim and a good citizen profile in the calendars. In both calendars, the lives and works of the people who left a mark in the society were mentioned. Calendars are a tool in the task of religion to guide society and the individual, to give mentality and to provide social unity and solidarity. The Presidency of Religious Affairs uses this tool quite efficiently. The Presidency tries to fulfil the task of enlightening the society about the religion through calendars.

Keywords: Presidency of Religious Affairs, Religious Official, Non-formal Religion Education, Religious Block Calendar.

ÖNSÖZ

İnsanlar tarih boyunca zamanı yönetebilme isteğiyle birbirinden farklı takvimler ortaya koymuşlardır. On İki Hayvanlı, Miladi, Hicri ve Rumi olarak isimlendirilen takvimler söz konusu süreçte toplumlar tarafından oluşturulan takvimlere örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde, Türkiye’de olduğu gibi dünya devletlerinin birçoğunda da siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda diğer toplumlarla entegre olabilmek için zaman hesaplamalarında güneş yılını esas alan Miladi takvim kullanılmaktadır. Ülkemizde dini günlerin belirlenmesinde ise halen Hicri takvim kullanılmaya devam etmektedir. Bunun yanında, bugün, Miladi ve Hicri takvim günlerini göz önünde bulundurarak çeşitli bilgileri içeren bazı blok takvimler de hazırlanmaktadır. Söz konusu takvimlerden biri de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan blok takvimlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu günden itibaren çeşitli vasıtalar kullanarak toplumu din konusunda aydınlatma görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Başkanlığın ilgili yasal mevzuatla belirlenen söz konusu görevini yaygın din eğitimi kapsamında düşünmek mümkündür. Bu bağlamda teşkilatın muhatap kitleye yönelik yaygın din eğitimi araçlarından biri de her yıl bastırılan blok takvimlerdir. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan blok takvimlerin kurumun hedeflediği yaygın din eğitimi faaliyetlerine hizmet edip etmediğini tespit etmek oldukça önemlidir.

Araştırma giriş hariç iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurumsallaşma süreci ve bünyesinde hangi yaygın din eğitimi faaliyetlerinin yapıldığını dile getirmek için üç farklı başlıkta konuya yaklaşılmaya çalışılmıştır. Söz konusu başlıkların ilkinde kuruluşundan günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı’nın tarihsel gelişimi ele alınmıştır. İkicisinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yaygın din eğitimi faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü başlıkta ise Diyanet İşleri Başkanlığı basım ve yayım faaliyetlerinden söz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde 2008 ile 2018 yıllarına ait Diyanet blok takvimlerinin içerik analizi yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle blok takvimlerin ön yüzünde bulunan ayetler, hadisler ile önemli gün ve olayların çözümü yapılmıştır. Akabinde blok takvimlerin arka yüzünde bulunan konular, kavramlar, kişiler ve 2018 yılı takviminde bulunan “Sözün Özü” bölümü ile “Günün Duası” bölümü çözümlenmiştir.

Çalışmanın her aşamasında destek ve önerilerini esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Zeynep Türkan BAZ

Antalya, 2020

GİRİŞ

Konu ve Problem

Takvim kelimesi sözlük anlamı olarak; “bir şeyin değerini belirlemek, doğrultmak, düzeltmek” gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamı ise, bir olayın belirli bir başlangıca göre zaman içerisindeki yerini ve boyutlarını verme ve bunu bize ifade eden belge demektir. Tanımda ifade edilen boyutlar; yıl, ay, gün sayısı ve gün ismi olarak belirlenmiştir.¹ Gün, ay, yıl yani zaman dediğimizde akla ilk gelen şeylerden biri takvimidir. Takvim ile olaylar belirli bir sıraya dizilmektedir. Böylece insanlık tarihini ilgilendiren önemli olaylar bir kronoloji içerisinde sunulabilmektedir. Takvimlerin ortaya çıkmasında doğa olayları kadar din ve kültür de etkili olmuştur. Takvim, bireysel ve sosyal yaşamı mümkün kılan ve kolaylaştıran bir araçtır. Takvimler sayesinde geçmişti hatırlayabilmekte, şimdiki zamanı yaşayabilmekte ve gelecek için plan ve programlar yapabilmekteyiz.²

Tarih boyunca yaşamış olan toplumların büyük kısmı takvim kullanma ihtiyacı hissetmişlerdir. İşlerini daha düzenli yapmak, zaman kavramını algılayabilmek için bu gerekli görülmüştür. Tarımla uğraşan insanlar için işlerinin ne zaman başlaması gerektiğini tespit etmek önemlidir. Tarih boyunca doğa olayları insanların hep dikkatini çekmiştir. Bunlardan en önemlileri de gece ve gündüzün oluşumudur. Batıdan doğuya pek çok toplum en çok da güneş ve ayın hareketlerini esas alarak takvimler hazırlamıştır. Gök cisimlerinin düzenli hareketleri takvim hazırlamak için uygun görülmüştür. Tarihte güneş takvimini ilk olarak Mısır medeniyetinin kullandığı kabul edilmektedir.³

Toplumlar kendilerine ait olan takvimi ortaya koyup bu takvimi kullanma yolunu tercih etmişlerdir. Bu sebeple tarih boyunca çok çeşitli takvimler ortaya çıkmıştır. Miladi, Rumi, Hicri, Çin, Mısır, Aztek, Musevi, Arabî, Bahri, Celali takvimleri bunlardan bazılarıdır. İslam dininin kabul edildiği Arap ve Türk toplumlarında Ay'ın hareketleri esas alınarak hazırlanmış olan Hicri takvim kullanımı yaygınken Hristiyanlık dinini benimsemiş olan Batı toplumlarında ise daha çok Güneş'in hareketlerine göre oluşturulmuş olan Miladi takvimin yaygın olduğunu görmekteyiz. Arapların astronomi bilgisi Mezopotamya uygarlığına dayanmaktadır. Mezopotamyalılarda Ay takvimi kullanılmıştır. Cahiliye dönemi Arapları

¹ A. Necati Akgür, “Takvim”, *DİA*, 39, İstanbul, 2010, ss.487-490.

² Arslan Topakkaya, “Zaman ve Takvim İlişkisi”, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*, 08-11 Ekim 2015, Bilir Matbaacılık, C.I, Konya, 2016, s.271.

³ Kasım Şulul, “Hicri Takvimin Ortaya Çıkışı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, 2002, ss.145-166.

tarafından da Kameri takvim kullanılmıştır. Bu takvimde aybaşıları hilalin görülmesiyle başlamaktadır.⁴ Araplarda yüzyıllar öncesinden beri kullanılmakta olan kameri yıla bir ay ilave etme usulü olan “Nesi” yöntemi ile takvim, Ay-Güneş takvimi haline dönüştürülmüştür. Araplar arasında yaygın olan kan davaları ve yağmacılık sonucunda sık sık savaşlar yapılmıştır. Haram aylarda savaşmanın yasak olması ve bu ayların peş peşe gelmesi onlar açısından olumsuz bir durum olmuştur. Haccın yıl içerisinde sürekli farklı zamana gelmesi panayırlardaki ticari hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı Arapların haram ayların yerini değiştirmek ve hac zamanını sabitlemek amacıyla nesi yöntemine başvurdukları bilgisi kaynaklarda mevcuttur. Hz. Peygamber vefatından önce bir takvim reformu yapmış ve veda haccı esnasında nesi yöntemini kaldırmıştır.⁵

Takvim reformu Hz. Peygamber tarafından yapılmış olsa da hicretin takvim başlangıcı sayılması Hz. Ömer’in halifeliliği döneminde olmuştur. Hz. Ali bu takvim için Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicret ettiği 622 senesini tarih başlangıcı olarak kabul etme fikrini dile getirmiştir. Bu fikir kabul görmüş ve hicret tarih başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Hicret takvim başlangıcı kabul edildiği için bu takvime Hicri-Kameri Takvim adı verilmiştir.⁶ Kur’an’da Allah ayların sayısını on iki olarak ifade etmiştir: “Doğrusu Allah’a göre ayların sayısı Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına uygun olarak on ikidir; Bunlardan dördü haram aylardır...”⁷ Hicri takvimde on iki ay vardır ve hicretten yaklaşık iki ay öncesi olan Muharrem ayı ilk ay olarak belirlenmiştir. Bu takvimin süresi Ay’ın dünya etrafında on iki tam tur atma süresi olarak belirlenmiştir.⁸ Ay yılı ile Güneş yılı arasında yaklaşık on günlük bir fark olduğundan Ramazan ayının başlangıcı Miladi takvime göre farklı zamanlara denk gelmektedir. Böylece yılın her mevsiminde oruç ibadeti yerine getirilmiş olmaktadır.⁹ İslam dünyasında uzun yıllar Hicri takvim kullanılmıştır. Halen de dini gün ve gecelerin belirlenmesi hususunda Hicri takvim kullanılmaktadır. Bu sebepten Hicri

⁴ İnci Koçak, “Arapların Ay Takvimindeki Ay Adları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.XXXVII, S.1-2, 1995, s.395.

⁵ Muhammed Hamidullah, “Hicri Takvim ve Tarihi Arka Planı”, (Çev. K. Şulul), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.IX, S.9, 2000, ss.676-678; Necati Akgür, “Nesi’li Takvimde Hz. Peygamber’in Doğumu ve Hicret Günleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.84, 1993, ss.67-68.

⁶ Muammer Dizer, “İslam Dininin Astronomi ile İlişkisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.XVIII, S.2, 1979, s.95.

⁷ Tevbe, 9/36.

⁸ Yunus Keleş, “Hicri Aylar İçin Takvim Sistemleri ve Takvim Birliği”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.28, 2016, s.352. Abdullah Acar, “Kameri Ayların Tespitinde Hesap Metodunun Meşruiyeti ve Uluğbey Takvimi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.31, 2008, ss.463-464.

⁹ Lütfi Göker, “İslam Ülkelerinde Niçin Hicri-Kameri Takvim Kullanılır?”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.XVII, S.3-4, 1978, ss.211-213.

takvimi Miladi takvime çevirmek hususunda pek çok cetveller hazırlanmış, bu konularda eserler kaleme alınmıştır.¹⁰

Türklerin kullanmış olduğu on iki hayvanlı Türk takvimi de dikkat çekicidir. Tarım ve hayvancılık ile uğraşan bir kavim oldukları için takvimlerini uğraş alanları etkilemiştir. Bu takvimde yılların ve ayların isimleri hayvan isimleri ile belirtilmiştir. Selçuklu Türklerinde ise Miladi takvim geliştirilerek Celali Takvim ismini verdikleri bir başka takvim kullanılmıştır. Bu takvim eski İran takvimlerindeki yanlışlığın giderilmesi için Celaleddin Melikşah tarafından hazırlanmıştır. Celali takvim Ömer Hayyam başkanlığında bir heyet tarafından oluşturulmuş olup, mevsimlere tam olarak uyan ve yanlışsız olan takvimlerin ilkidir.¹¹ Osmanlılar döneminde devletin sınırlarının genişlemesi sonucu takvim kullanma ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu ihtiyaca binaen on beşinci yüzyılın ortalarına doğru müneccimbaşılik teşkilatı kurulmuştur. Müneccimbashılar her sene düzenli olarak takvim hazırlamışlar ve bunu padişaha sunmuşlardır. Takvimi padişaha sunma işi önemli bir olay görülmüş ve bunun için törenler düzenlenmiştir. Müneccimbashılar hazırladıkları takvimlerin kenarlarına gün gün dikkat çeken olayları kaydetmişlerdir. Bu olaylar arasında; deprem, sel gibi doğal felaketler, savaşlar, deniz olayları, ay ve güneş ile ilgili olaylar, sürgünler, isyanlar, devlet ile ilgili önemli hadiseler gibi vakalar yer almıştır. Bu kurum 1924 yılına kadar varlığını devam ettirmiş, son müneccimbaşı olan Hüseyin Hilmi Efendi vefat ettikten sonra göreve tekrar bir müneccimbaşı getirilmemiştir. Böylece bu kurum kaldırılmıştır.¹²

Osmanlı Devleti'nde Padişah I. Mahmut döneminde mali işlerde Rumi takvim kullanılmaya başlanmıştır. Takvimde hicret başlangıç kabul edilmiş ancak güneş yılı esas alınmıştır. Hicri-Kameri takvimden ayrılan nokta güneş yılına göre hazırlanmış olmasıdır. Rumi-Mali takvimde 1 Mart yılbaşısıdır. Bu takvim yanında dini günlerin tespiti hususunda Hicri-Kameri takvimden faydalanılmıştır. 1917 yılına gelindiğinde ise Gregoryen takvimi benimsenmiştir. 26 Aralık 1925 tarihinde 698 sayılı “Takvimde Tarih Mebdeinin Tebdili Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Bu kanun ile tarih başlangıcının değiştirilerek resmi devlet takviminde Miladi takvimden yararlanılması kararlaştırılmıştır. Bu kanunda Hicri-Kameri takvimin kullanımı yasaklanmamış, bu takvim yalnızca dini gün ve gecelerin belirlenmesi konusunda yürürlükte kalmıştır. Kanunda takvim başlangıcının değişikliğini öngören 1.

¹⁰ Muhammed Hamidullah, “İslamiyet'te Niçin Ay Takvimi Kullanılır?”, *İslam Düşüncesi*, C.I, 1967, ss. 53-54.

¹¹ Akgür, “Takvim”, s.490.

¹² İbrahim Yenen, Adem Sağır, “Yaygın Eğitsel Bir Metin Olarak Takvim:2012 Yılı Diyanet Takvimi Örneği”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-II (30 Mart-01 Nisan 2012, Ankara)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 2013, ss.181-221; Ayşegül Şenkardeşler, *Takvimlerin Toplumsal İşlevleri: Saatli Maarif Takvimi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2013, ss.40-45.

maddede “ beynelmilel takvim mebdei”¹³ ifadesinin kullanılması yeni rejimin dünya milletleri arasında yer alma fikrini benimsemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Takvim başlangıcının değiştirilmesi, bu amaçlar doğrultusunda yapılan diğer inkılâpların bir tamamlayıcısıdır.¹⁴ Bu takvimin kökeni Romalılara dayanmaktadır. Romalılar güneşin hareketlerini esas alarak 365 günden oluşan bir takvim ortaya koymuşlardır. Bu takvimde Roma şehrinin M.Ö. 754 yılında kuruluşu başlangıç kabul edilmiştir. Yılbaşı da Mart ayının ilk günü olarak belirlenmiştir. Daha sonra bu takvim üzerinde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Roma imparatoru Julius Caesar da bu takvim üzerinde bir düzenlemeye giderek yılbaşını Ocak ayının ilk günü olarak belirlemiştir. Bu takvime de Jülyen takvimi denmiştir. Bu takvim üzerinde uzun yıllar değişiklik meydana gelmemiştir. Daha sonra papa on üçüncü Greguvar 1582 yılında takvimi düzenleme kararı almıştır. Bu takvime Gregoryen takvimi denmiştir. Gregoryen takvimine göre yıl 365 gün, 12 ay ve her hafta yedi gündür. Bu takvim daha sonra belirli aralıklarla pek çok ülke tarafından benimsenmiştir. Günümüzde kullanım kolaylığı açısından en çok tercih edilen takvimdir. Miladi takvim de denilen bu takvimden uluslararası ilişkilerin aksamadan devam edebilmesi için hemen hemen bütün uluslar faydalanmaktadır. Pek çok İslam ülkesi de bu takvimi benimsemiştir.¹⁵

Tüm bu takvimlerin yanında Anadolu halkının kendi aralarında oluşturduğu bir takvim de vardır. Buna göre yıl ikiye bölünmüştür. Birincisi Kasım günleri, ikincisi ise Hızır günleridir. 8 Kasım-5 Mayıs arası Kasım günleri, 6 Mayıs- 7 Kasım arası ise hızır günleridir. Halk nezdinde kış 90 gündür. 21 Aralık-31 Ocak tarihleri arası “Zemheri” günleridir. Diğer bir ismiyle “Erbain”dir. 1 Şubat- 21 Mart tarihleri arası ise “Hamsin” denir. Halk arasında “Cemre” denilen bir ölçü daha vardır. 20 Şubat’ta ilk cemrenin havaya düşmesi ile birlikte hava, 27 Şubat’ta ikinci cemrenin suya düşmesi ile su, 6 Mart’ta üçüncü cemrenin toprağa düşmesi sonucunda ise toprak ısınmaya başlamaktadır. Bunların dışında 11 Mart-17 Mart arasına “Kocakarı soğuğu” ismi verilmiştir. 1 Ağustos-8 Ağustos arasına en sıcak günler manasında” Eyyam-ı Bahur” denmiştir. Zemheri, hamsin, mart dokuzu, çaylak, kırlangıç, çiçek, ülker, filizkiran, mihrican fırtınası gibi fırtına zamanlarına çeşitli isimler verilmiştir. Bu tabirlere günümüz takvimlerinde de yer verilmektedir.¹⁶ Halk takvimi olarak isimlendirilen gelenekte tamamen dinden bağımsız olarak halk arasında takvimler oluşturulmuştur. Bu

¹³ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.698.pdf> (erişim tarihi: 31.03.2019).

¹⁴ Mehmet Bulut, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Takvimler ve ‘Ru’yet-i Hilal’ Üzerine Bir Müzakere”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.XLIX, S.3, 2013, s.97.

¹⁵ Topakkaya, “Zaman ve Takvim İlişkisi”, ss.275-278.

¹⁶ Neşet Çağatay, “Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXII, 1978, ss.105-138.

takvimler coğrafi koşullara göre düzenlenmiştir. Bu takvimlerde bölgesel farklılıklara göre gün, ay ve mevsimlerin isimlendirilmesi de ayrı olmuştur.¹⁷

Ülkemizde takvim yayıncılığının 1873 yılında Ebuzziya Tefvik Bey'in çıkardığı Ebuzziya takvimleri ile başladığını söylemek mümkündür. Bu takvimler 1943 yılından itibaren günlük blok takvim şeklinde yayımlanmıştır. Naci Kasım tarafından çıkarılmaya başlanan Saatli Maarif takviminin ise ilk hangi yılda çıkarıldığı net olarak bilinmemektedir. Saatli Maarif takviminin ön yüzünde hicri, rumi tarihlere, yıl, ay, gün bilgisine, namaz vakitlerine ve önemli kişilerin sözlerine yer verilmiştir. Arka yüzde ise bir konu ele alınmış, önemli kimselerden sözlere yer verilmiştir. 1968 yılında Ülkü takvimi çıkarılmaya başlanmıştır. Takvimin ön yüzünde gün, ay, yıl bilgisi, hicri ve rumi yıllar, namaz vakitleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalar bilgisine değinilmiştir. Ayrıca büyük sözler, doğan çocuğa isimler ve günün yemeği bölümleri de yer almıştır. 1974 yılında Fazilet takviminin ilk baskısı yapılmıştır. Takvimin ön yüzünde gün, ay, yıl bilgisi, rumi, hicri yıllar, namaz vakitleri, önemli olaylar, önemli gün ve haftalar bilgisine ve bir hadise yer verilmiştir. 1982 yılında Türkiye Gazetesi takvimi yayın hayatına başlamıştır. Takvimin ön yüzünde gün, ay, yıl bilgisi, hicri, rumi yıllar, namaz vakitleri, önemli olay ve önemli gün ve haftalar bilgisine yer verilmiştir.

3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli bir kurumdur. Başkanlık bu görevi vaazlar, hutbeler vb. yaygın din eğitimi araçları ile yerine getirmektedir. Ancak; halk nezdinde takvimlerin önemi göz önünde bulundurulduğunda başkanlığın da takvim çıkarma ihtiyacı hasıl olmuştur. Böylece başkanlık 1967 yılında ilk takvimi neşretmiştir. Bu takvim yalnızca Ankara ilini kapsayacak şekilde yayımlanmıştır. Bütün ülkeyi kapsayan yeni bir duvar takvimi ise ancak 1972 yılında basılabilmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çıkarılan bu ilk takvimlere baktığımızda yalnızca namaz vakitlerini göstermek için hazırlandığı söylenebilir. Bu nedenle format olarak daha önce çıkarılan takvimlere pek benzememektedir. 1974 yılından günümüze kadar takvim sayfalarının ön yüzleri ile birlikte arka yüzleri de kullanılmaktadır. Bu takvimlerin ön yüzünde gün, ay, yıl bilgisi, hicri tarih, önemli olaylar, önemli gün ve hafta bilgileri ile namaz vakitlerini gösteren çizelgeler yer almaktadır. Bu tarihten sonra çıkarılan Diyanet takvimlerinin formatının 1940'lı yıllardan

¹⁷ Rahmi Çiçek, "Karadeniz Bölgesi Çepni Türklerinde Takvim ve Zamanın Anlamı Üzerinde", *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, (3-5 Ekim 2013), Bingöl Üniversitesi Yayınları, C.I, Bingöl, 2014, s.264.

itibaren oluşturulan takvimlere benzediğini ve zamanla söz konusu formatın geliştirilerek bugünkü halini aldığını söylemek mümkündür.

Takvimler; televizyon, radyo, internet gibi iletişim araçlarının olmadığı dönemlerde toplumun bilgi edinme yollarının başında gelmiştir. Toplum, takvimler aracılığıyla pek çok ayet ve hadis okumuş, önemli gün ve haftalar bilgisi ile o gün gerçekleşmiş olaylardan haberdar olmuş, tabiat olayları ile ilgili bilgiler edinmiştir. Aynı zamanda takvim okuyucuları farklı konu başlıkları ile hazırlanmış pek çok metne ulaşarak ilim sahibi olmuş, önemli kişilerin hayatları ile ilgili bilgiler edinmiş, çeşitli şiirler, özlü sözler okuma imkânı elde etmiştir. Günümüzde her ne kadar teknolojik gelişmeler sayesinde bilgiye ulaşmak kolaylaşmış olsa da takvimler önemini halen korumaktadır. İnsanlar, takvim yapraklarını okumakta, buradan elde ettiği bilgileri sohbet konusu yapıp birbirine aktarmakta, o gün yaşadığı önemli bir olayı hatırlamak için takvim yaprağını saklamaktadır. Bu nedenle toplum için bu derece önemli olan takvimlerin özenle hazırlanması gerektiği ortadadır. Ayrıca takvimlerde verilen bilgilerin yaygın din eğitiminin amaçları doğrultusunda olup olmadığı da önemlidir.

Yaygın din eğitiminin amaçları; halka dini bilgiler vermek, insanlara hayatı yorumlama yeteneği kazandırmak, insanlara karşılaştıkları problemlerle başa çıkma yollarını öğretmek, dini ve milli değerleri topluma aşılaktır. Ülkemizde yaygın din eğitimi denilince akla Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Başkanlığa kanunla dinin inanç, ibadet ve ahlak konuları ile ilgili işleri yürütme, toplumu din konusunda aydınlatma ve ibadet yerlerini yönetme görevi verilmiştir. Diyanete verilen toplumu din konusunda aydınlatma görevini yaygın din eğitimi bağlamında düşünmek mümkündür. Nitekim bu görev yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı kendisine verilen bu vazifeyi yerine getirirken çeşitli araçlar kullanmaktadır. Bu vasitalardan biri de her yıl düzenli olarak bastırılan blok takvimlerdir.

Çalışmamızda 2008 ve 2018 Diyanet takvimlerinde ön ve arka yüzde yer alan ayetler, hadisler, metinler, önemli gün ve haftalar, önemli olaylar, kişiler ve kavramların yaygın din eğitimi açısından değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmamızın başlangıç yılı 2018 yılı olduğu için 2018 yılına ait Diyanet takvimini ve bu yıldan on yıl geriye doğru süreci araştırmak için de 2008 yılı takvimi araştırmanın konusu yapılmıştır. Tabi bunda söz konusu yıllarda Diyanet İşleri Başkanları'nın da farklı olması etkili olmuştur. 2008 yılında Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, 2018 yılında ise Prof. Dr. Ali Erbaş'tır. Ülkemizde yaygın din eğitimi denilince akla gelen kurum Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Başkanlığın toplumu din konusunda aydınlatma görevini yaygın din eğitimi

bağlamında düşünmek mümkündür. Diyanet bu görevini, kitaplar ve dergiler gibi basım ve yayım faaliyetleri ile yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu basım ve yayım faaliyetlerinden biri de takvimlerdir. Takvimler ülkemizde pek çok eve giren ve geniş bir okuyucu kitlesine sahip araçlardır. Bu bağlamda araştırmamızın temel problemi: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2008 ve 2018 yılında çıkardığı blok takvimlerin yaygın din eğitiminin hedeflerine uygun olup olmadığını araştırmaktır. Buradan hareketle çalışmada aşağıda belirtilen alt problemler de ele alınacaktır:

1. Takvimlerde ön yüzde verilen ayet ve hadislerde ele alınan konuların dağılımı,
2. Takvimlerde zikredilen hadislerde sahih kaynaklar kullanılıp kullanılmadığı,
3. Takvimlerde yer alan önemli gün ve haftalar ve önemli olayların dağılımı,
4. Takvimlerde verilen metinlerde kaynak gösterilip gösterilmediği,
5. Takvimlerde iman, ibadet, ahlak vb. daha çok hangi konular üzerinde durulduğu,
6. Takvimlerde konu seçiminde o gün meydana gelen olayların, önemli gün ve haftaların dikkate alınıp alınmadığı,
7. Takvimlerde ele alınan kavramlar ve kişiler,
8. 2018 yılı takviminde yer alan "Sözün Özü" bölümünde yer verilen kişiler ve "Günün Duası" bölümünde hangi kaynaklardan hadisler alındığı,
9. Takvimlerin toplumun yaygın din eğitimi ihtiyacını yeterince karşılayıp karşılamadığı.

Amaç ve Önem

Çalışmanın amacı; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2008 ve 2018 yıllarında çıkardığı blok takvimleri inceleyerek, takvimlerin yaygın din eğitiminin hedeflerine uygun olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmamızda takvimlerde yer alan ayet ve hadislerde ele alınan konuların dağılımı, zikredilen hadislerde sahih kaynaklar kullanılıp kullanılmadığı, takvimlerin ön yüzünde yer alan önemli gün ve haftalar ile önemli olayların dağılımı incelenmiştir. Ayrıca; takvimlerde yer verilen metinlerde kaynak gösterilip gösterilmediği, takvimlerde işlenen konularda iman, ibadet, ahlak vb. daha çok hangi konu başlığına değinildiği, takvimlerde yer alan kavramlar ve kişiler ele alınarak takvimlerin toplumun yaygın din eğitimi ihtiyacını yeterince karşılayıp karşılamadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Alan yazın incelendiğinde takvimlerle ilgili daha önce yapılmış bazı çalışmaların olduğu görülmektedir. Ayşenur Çiftçi'nin "T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinde Yer Alan Hadislerin Tahric ve Tenkidi" isimli çalışmasında takvimlerde yer alan hadisler ele

alınmıştır. Araştırmada hadislerin, İslam dininin temel kaynaklarından biri olması nedeniyle hadis aktarımın önemli bir husus olmasından hareket edilmiştir. Pek çok insana ulaşan Diyanet blok takvimlerinde zikredilen hadislerin sahih kaynaklardan alınıp alınmadığı incelenmiştir. Çalışmada yapılan anket sonucu ortaya çıkan toplumun Diyanet kurumuna güveni göz önünde bulundurularak insanlar tarafından takvimlerin bir kaynak olarak görülmesi üzerinde durulmuştur. Araştırmada, takvimlerde yer verilen hadislerin kaynakları ile ilgili problemler ele alınmış, hadislerin tasnifi ile ilgili hususlara değinilmiş ve hadis metinlerinde göze çarpan bazı sorunlara işaret edilmiştir.

Pelin Zeynep Parlak'ın "Yaygın Tarih Eğitimi Aracı Olarak Duvar Takvimleri Üretim Süreci, İçerik Analizi ve Kullanım Biçimleri" isimli çalışmasında takvimlerin üretim sürecine, ülkemizde kullanılan çeşitli takvimlerin içerik analizlerine ve takvimlerin hangi amaçlar için kullanıldığı bilgilerine yer verilmiş ve takvimleri okuyan kişilerin duvar takvimleri hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Araştırmada ; Diyanet takvimi, Semerkant takvimi, Türkiye takvimi, Fazilet takvimi ve Saatli Maarif takvimi örnekleri ele alınmıştır. Bu takvimlerin üretim süreçleri, kullanım biçimleri hakkında bilgiler sunulmuş ve söz konusu takvimlerin içerik analizleri yapılmıştır.

Ayşegül Şenkardeşler'in "Takvimlerin Toplumsal İşlevleri: Saatli Maarif Takvimi Örneği" isimli çalışmasında Saatli Maarif takvimi ön ve arka yüz çözümlemesi yapılmıştır. Buradan hareketle takvimlerin, özelde de Saatli Maarif takviminin insanların sosyalleşme sürecine etkisi incelenmiştir. Çalışmada takvimlerin insanların gündelik hayatlarındaki yeri ve farklı yayın evleri tarafından basılan takvimlerin içeriklerinde meydana gelen değişim de ele alınmıştır.

Neşet Çağatay'ın "Eski Zamanlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim" isimli çalışmasında takvimlerin tarihsel süreci ele alınmıştır. Araştırmada zaman, takvim ve saat kavramlarına ayrıntılı bir şekilde değinilmiş, geçmişten beri kullanılagelen saat türleri üzerinde durulmuştur. Jülyen takvimi, Gregoryen takvimi, Türklerde takvim, Araplarda takvim, Eski İran takvimi ve Anadolu'da halk takvimi gibi başlıklarda tarihsel süreç içerisinde kullanılan takvimlerden söz edilmiştir.

Arslan Topakkaya'nın "Zaman ve Takvim İlişkisi" adlı araştırmasında insanların zamanı tanzim etme ihtiyaçlarına binaen takvimlerin toplumların hayatında eski zamanlardan beri hep var olduğu üzerinde durulmuştur. Çalışmada tarih boyunca ortaya konulan takvimlere değinilmiştir. Takvimlerin oluşmasında doğa olayları, din, kültür ve geleneğin etkisi olduğundan bahsedilmiş, takvimlerin bireysel ve sosyal yaşamı kolaylaştıran araçlar olduğu ifade edilmiştir.

İbrahim Yenen ve Adem Sağır tarafından hazırlanan “Yaygın Eğitsel Bir Metin Olarak Takvim: 2012 Yılı Diyanet Takvimi Örneği” isimli çalışmada 2012 yılına ait Diyanet blok takvimi ön ve arka yüz çözümlemesi yapılarak takvimlerin halkı bilgilendirme konusundaki yeri ve önemi ele alınmıştır. Çözümlemede din eğitime yönelik sosyal, dini, ahlaki konular takvimlerde ele alınan başlıklardan hareketle tespit edilerek bu konuların gündelik hayatla ilişkisi yorumlanmıştır. Araştırmada Diyanet blok takviminin tercih edilme nedeni olarak geniş bir okuyucu kitlesine ulaşması ve ülkemizde yaygın din eğitimi denilince akla gelen kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı olması gösterilmiştir.

Rıfat Atay ve Halil Arslan tarafından yapılan “Üç Dönem, Üç Takvim: 2002, 2007 ve 2011 Yılları Takvimleri Örneğinde Diyanet Söyleminin Analizi” isimli çalışmada ise Diyanet blok takvimlerinin teşkilatın söylemleri ve uygulamaları ile uyuşup uyuşmadığı konusu ele alınmıştır. Araştırmada takvimlerdeki içerikler, metin analizi yöntemiyle incelenmiştir. Zikredilen üç döneme ait takvimlerdeki konular birbiriyle kıyaslanmış ve üç dönem arasında ciddi bir algı değişimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaptığımız araştırmayı bu çalışmalardan ayıran nokta çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın toplumu din konusunda aydınlatma görevini takvimlerde yerine getirip getirmediğini araştırmaktır. Özelde 2008 ve 2018 Diyanet takvimleri ele alınarak takvimlerin yaygın din eğitimindeki fonksiyonu ortaya koyulmak istenmiştir. Bu on yıllık süreçte toplumda nelerin değiştiği, takvimlerin bu değişimden nasıl etkilendiği, takvimlerin bireyi ve toplumu yönlendirme, şekillendirme fonksiyonunun olup olmadığı konuları ele alınmıştır. Bu yılları esas alarak hazırlanmış başka bir çalışma yoktur. Takvimlerin oldukça geniş bir kitleye hitap ettiği düşünülecek olursa takvimlerle ilgili yapılan çalışmaların da önemi ortaya çıkacaktır.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen konularla ilgili bilgiler içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir. Doküman incelemesinde ele alınacak konu ile ilgili tüm kaynaklar toplanır, incelenir ve sentez yapılarak sonuçlara ulaşılır. İçerik analizi, yazılı veya sözlü materyallerin sistemli bir şekilde analiz edilmesidir. İçerik analizinde yazılanlar veya söylenenler kategorileştirilir ve ne sıklıkla oldukları söylenir. İçerik analizi sonuçları genelde frekans veya yüzde tabloları şeklinde sunulur.¹⁸ Bu bağlamda çalışmanın ilk

¹⁸ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, s.220.

bölümünde doküman incelemesi yapılarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşundan günümüze teşkilatlanma süreci, başkanlığın yaygın din eğitimi faaliyetlerinden; vaaz, hutbe, Kur'an kursları, yaz Kur'an kursları, sempozyum, panel, seminer, konferanslar, şuralar, personel için düzenlenen hizmet içi eğitimler, başkanlığın basım ve yayım faaliyetleri gibi başlıklar dergi, makale, ansiklopedi, online veri tabanları vb. kaynaklar kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise içerik analizi yöntemiyle 2008 ve 2018 Diyanet takvimleri ön ve arka yüzünde yer alan bilgiler, metinler incelenmiş; elde edilen verilere göre başlıklar kategorize edilmiştir. Takvimlerde yer alan metinler dini, sosyal ve kültürel konulara teması açısından sınıflandırılmış ve söz konusu metinlerin yaygın din eğitimi açısından bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Kapsam ve Sınırlılık

Araştırmada; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teşkilatlanma süreci ve yaygın din eğitimi faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Diyanetin Müslüman Türk toplumunu bilgilendirme ve dini konularda aydınlatma araçlarından biri olan blok takvimlerin yaygın din eğitimi bağlamında değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirme yapılırken sadece 2008 ve 2018 yılına ait Diyanet blok takvimi örnekleri kullanılmıştır. Söz konusu yıllara ait takvimlerin ön ve arka yüzleri ayrı ayrı incelenmiştir. Takvimlerin ön yüzünde yer alan ayet ve hadislerde ifade edilen konular tespit edilmiş ve üzerinde durulan konu başlıkları tablolar yapılarak gösterilmiştir. Takvimlerde kullanılan hadislerin kaynak gösterilip gösterilmediği tespit edilmiştir. Yine takvimlerin ön yüzünde yer alan önemli gün ve haftalar ile önemli olaylarla ilgili bilgiler sınıflandırılmıştır. Takvimlerin arka yüzünde bulunan metinler incelenmiş ve söz konusu içerikler aynen ön yüz çözümlemesinde olduğu gibi tablolastırılarak kategorize edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada takvimlerin ön yüzünde bulunan namaz vakitlerini gösteren tablolar kapsam dışında bırakılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Bu bölümde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 3 Mart 1924 tarihinde kurulmasından günümüze kadar geçen sürede teşkilatlanma süreci, başkanlığın yaygın din eğitimi faaliyetlerinden; camiler ve burada yapılan hutbe ve vaaz faaliyetleri, Kur'an kursları, yaz Kur'an kursları, personel için düzenlenen hizmet içi eğitim faaliyetleri, sempozyum, panel, seminer, konferans, şuralar ve başkanlığın basım ve yayım faaliyetlerinden; Diyanet Aylık Dergi, Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Aile Dergisi, Diyanet İlmi Dergi ve Diyanet blok takvim hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

1.1. Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Teşkilatlanma Süreci

Osmanlı Devleti'nde din işleri Şeyhülislamlık makamı tarafından yürütülmüştür. Söz konusu makamın ilk olarak ne zaman kurulduğu ve göreve ilk kimin getirildiği konusunda farklı görüşler mevcut olmakla birlikte Molla Fenari'nin 1425 yılında Bursa müftülüğüne tayin edilmesi Osmanlı'da Şeyhülislamlığın ve müftülüğün başlangıcı olarak kabul edilebilir. İlk dönemlerde müftülük ile eşdeğer bir kurum olarak görülen Şeyhülislamlık makamı XVI. yüzyıla gelindiğinde ise bambaşka bir hüviyete bürünmüştür. Zira bu süreçte kurumun önemi iyice artmış ve Şeyhülislamlık tabiri bütün ilmiye sınıfını temsil eden ve denetleyen bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Özellikle 1503-1526 yılları arasında Şeyhüislamlar dinî konularda fetvalar vermiş, aynı zamanda devletin yönetimi ile ilgili kanun koyma konusunda söz sahibi olmuşlardır. XVI. yüzyılın sonlarında Şeyhülislamın siyasi kararları Veziriazamla eşdeğer hale gelmiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde ise Şeyhülislamlık makamının siyasi nüfuzu artmaya devam etmiş, fakat Şeyhüislamların siyasete karışması neticesinde kurumun itibarı da yavaş yavaş zedelenmeye başlamıştır. XIX. yüzyıl başlarında özellikle de Tanzimat döneminden itibaren Şeyhülislamlık makamına ait olan yargı, eğitim-öğretim ve vakıflarla ilgili görevlerin büyük kısmı alınarak başka nezaretlere verilmiştir. Böylece Şeyhülislamlığın görev ve yetkileri medreselerdeki eğitim-öğretim faaliyetleri, şer'iyeye mahkemeleri ve fetva işleri ile sınırlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ise Şeyhülislamlık makamının bütün işleri Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti tarafından yürütülmüştür.¹⁹

¹⁹ Mehmet İpşirli, "Şeyhülislam", *DİA*, C.39, İstanbul, 2010, ss. 91-96; İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *DİA*, C.9, İstanbul, 1994, ss.455-460.

Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti, Osmanlı dönemindeki Şeyhülislamlık makamı ile Cumhuriyet Dönemi Diyanet İşleri Başkanlığı arasında (1920-1924 yılları) geçen zaman zarfında devletin din işlerini yürütmek için 2 Mayıs 1920 tarihinde tesis edilen bir kurumdur. İlgili vekâlet Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından 3 Mart 1924 yılına kadar bütün hükümetlerde yer almıştır.²⁰ Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin tesis edilmesiyle birlikte vakıflar, dini kurumlar ve fetva kurumu tek bir çatı altında toplanmıştır. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına kadar aynı görevde üç ayrı kurum yer almıştır. İstanbul'da Şeyhülislamlık ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Ankara'da ise Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti. Bu sebeple Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti bulunduğu süre boyunca görevini tam manasıyla yerine getirememiştir. Söz konusu dönemler incelendiğinde dini anlamda ortak bir idarenin olmadığını söylemek mümkündür. Bunun sonucu olarak din hizmetlerinde çok başlılık ortaya çıkmış ve halk dini konularda yanlış yönlendirilmeye başlanmıştır. Ziya Gökalp bu durumun ortadan kalkması için din hizmetlerinin tek elden ve devlet tarafından yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Böylece toplum dini konularda doğru yönlendirilecek ve din işlerinde yaşanan dağınıklık ortadan kalkmış olacaktır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bu fikir yaşama imkânı bulmuş, tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Bunun sonucu olarak din işlerini yürütecek bir kurum ihtiyacı hâsıl olmuş, bu ihtiyaca binaen meclis çalışmalarına başlamıştır.²¹

Yapılan çalışmalar sonucunda 3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti lağvedilerek yerine Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Böylece Osmanlı Devleti tarafından çok önemsenen iki önemli kurum birer genel müdürlük seviyesine indirilmiştir. Yine bu kanun ile hilafet kaldırılmış ve medreseler kapatılmıştır. Diyanet İşleri Reisliği'nin oluşturulmasını öngören kanun tasarısında geçen "Umur-i Diyaniye Riyaseti" ismine itiraz edilmesi üzerine bu isim "Diyanet İşleri Reisliği" olarak değiştirilmiştir. Böylece teşkilat vekâletten reisliğe dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda da hem bürokratik konumu hem de hizmet sınırları açısından bir daralma söz konusu olmuştur.²² Yine bu tasarıda kurumun yetki alanını da belirleyecek isim için "din işleri" önerisi teklif edilmiştir. Bu teklif kabul edilmemiş, teşkilatın adı Zonguldak milletvekili Tunalı Hilmi'nin sunmuş olduğu teklif ile "diyanet işleri" olarak belirlenmiştir. Bu değişiklik Diyanet İşleri Reisliği'ne verilmesi düşünülen görev kapsamı ile ilgilidir. "Din işleri" kavramı "diyanet işleri" kavramına göre daha geniş ve kapsayıcı bir kavramdır. "Din

²⁰ Mehmet Bulut, "Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Hizmetleri", *Diyanet İlmî Dergi*, C.30, S.3, 1994, ss.99-128.

²¹ Niyazi Akyüz, Şahin Gürsoy ve İhsan Çapcıoğlu, "Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanet'in Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.9, S.25, 2006, ss.31-42; Fazlı Polat, "Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet", *Ekev Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*-, C.VI, S.10, 2002, ss.119-128.

²² Ali Akyıldız, "Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti", *DİA*, C.39, İstanbul, 2010, ss.7-8.

işleri” kavramı dinin inanç, ibadet, ahlak ve hukuki tüm yönlerini kapsamaktadır. “Diyanet işleri” kavramı ise dinin hukuki yönünü dışarıda bırakmaktadır. Bu değişiklik ile Diyanet İşleri Reisliği’nin görev kapsamından dinin hukuki boyutu çıkarılmak istenmiştir. Nitekim kanunda da görev kapsamı “dinin inanç ve ibadet kısmı” olarak sınırlandırılmıştır.²³

Şer’iyye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılarak yerine Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğünün kurulmasını öngören 3 Mart 1924 yılında kabul edilen 429 sayılı kanunun birinci maddesi şöyledir: “Türkiye Cumhuriyetinde muamelât-ı nasa dair olan ahkâmın teşri ve infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete ait olup dini mübin-i İslâm bundan maada itikadât ve ibadâta dair bütün ahkâm ve mesâlihinin tedviri ve müessesât-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis edilmiştir.”²⁴ Bu madde ile Diyanet İşleri Reisliği’nin yetki ve sorumlulukları dinin inanç ve ibadet alanıyla sınırlandırılmış ve dini kurumların idaresi başkanlığa verilmiştir. Bu kanun Diyanet İşleri Reisliği kurulmasını ve başında Diyanet İşleri Reisi bulunmasını; ancak Diyanet İşleri Reisi’nin Şeyhülislam ya da Şer’iyye ve Evkaf Vekili gibi geniş yetkilere sahip olmamasını istemektedir. Yine söz konusu kanun, Başbakanlık bünyesinde kurulacak olan bu reisliğin bütçesinin de Başbakanlığa bağlı olmasını, yetki ve sorumlulukları dinin itikat ve ibadet alanı ile sınırlı olmasını, halkın genel işleri ile ilgili herhangi bir beyanda bulunmamasını öngörmektedir.²⁵

Diyanet İşleri Reisliği’nin görev ve yetkileri ile ilgili ilk düzenleme 12 Haziran 1935 tarihinde kabul edilmiş olan 2800 sayılı “Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile yapılmıştır. Daha sonra 29 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5634 sayılı kanun teşkilatla ilgili pek çok değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu kanunla “Diyanet İşleri Reisliği” ismi “Diyanet İşleri Başkanlığı” olarak değiştirilmiştir. Yine aynı kanunla kurum içerisinde pek çok yeni birimler oluşturulmuştur. Ayrıca 1931 yılı bütçe kanunu ile Evkaf Umum Müdürlüğü’ne bırakılan cami ve mescitlerin yönetimi Diyanet İşleri Başkanlığı’na devredilmiştir.²⁶

Diyanet İşleri Reisliği’nin kurulduğu günden 1965 yılına gelinceye kadar görev ve yetkileri oldukça sınırlı olmuştur. Bu dönemde hayatın her alanına müdahale etmeyen yalnızca dinin inanç ve ibadet boyutu ile sınırlandırılmış bir anlayış mevcuttur. 2 Haziran

²³ Hicret Toprak, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Dini Kurumsallaşma: Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kuruluşu, *Muhafazakâr Düşünce*, C, XIV, S.51, 2017, ss.217-233.

²⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/> (erişim tarihi: 11.07.2018).

²⁵ Ömer Özyılmaz, “Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı (Yeni Bir Model Teklifi)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.V, S.5, 1993, ss.151-187.

²⁶ İstar Tarhanlı, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi”, *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, (3-4 Nisan 1993 Bursa), Umut Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.111.

1965 tarihinde kabul edilen kanundan sonra başkanlığın görev, yetki ve sorumlulukları genişletilmiştir.²⁷ 2 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” un birinci maddesi şöyledir: “İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak, ibadet yerlerini yönetmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.”²⁸ Bu kanuna göre başkanlığın görevlerini üç ana başlık altında toplayabiliriz: 1.İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına dair işleri yürütmek. 2. İbadet mekânlarını yönetmek. 3.Din konusunda toplumu aydınlatmak. İslam dininin konuları genel olarak dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar: inanç, ibadet, ahlak ve muamelattır. Bu madde ile başkanlığın görev kapsamına giren inanç ve ibadet maddeleri yanına ahlak maddesi de eklenmiştir. Böylece Başkanlık Müslüman Türk toplumunu ahlaki ilkeler konusunda da İslam dininin kurallarına göre yönlendirebilme imkânı elde etmiştir. Ancak zikrettiğimiz bu maddede İslam dininin önemli bir bölümü olan muamelata dair meseleler teşkilatın görev tanımı dışında bırakılmıştır. Söz konusu madde “Muamelat” başlığı altında toplanan İslam dininin eğitim, ekonomi, sosyal, hukuki düzenlemelerini Başkanlığın görev kapsamı dışında tutmuştur. Bu durum hukuki zeminde Başkanlığı zor duruma sokmuştur.²⁹ Yine bu madde kapsamında sayılan “halkı din konusunda aydınlatma” görevini Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın din eğitimi faaliyetleriyle yerine getirmektedir. Diyaneti ilgilendiren yasal düzenlemeler içerisinde yaygın din eğitimi görevinin teşkilata ait olduğu açık ve net bir şekilde yer almasa da “toplumu din konusunda bilgilendirme ve aydınlatma işi” yaygın din eğitimi kapsamında değerlendirilebilir.³⁰

Diyanet İşleri Başkanlığı Osmanlı dönemi dini kurumları ile karşılaştırıldığında oldukça farklı bir kurumdur. Aslında devletin içine girdiği modernleşme sürecinin bir uzantısıdır. Bu süreçte din konusu her zaman tartışmaların odak noktasında yer almış, bunun sonucunda da Diyanet kurumu tartışmalar ekseninde her zaman gündemde kalmıştır. Oysaki Cumhuriyet ve Diyanet kavramları Türk demokratikleşme ve modernleşme sürecine baktığımızda her zaman birbirini tamamlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmıştır.³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu günden itibaren en çok tartışılan mesele laiklik konusundaki yeri olmuştur. Bu konuda bir grup Başkanlığın devlet çatısı altında yer alması gerektiğini

²⁷ Bahri Savcı, “Diyanet İşleri Teşkilatının Gelişmeleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. XXII, S.3, 1967, ss.85-102.

²⁸ <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf> (erişim tarihi: 11.07.2018).

²⁹ İsmail Kara, “Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.18, 2000, ss.29-55.

³⁰ Mehmet Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimi Görevi”. *Diyanet İlmi Dergi*, C.35, S.4, 1996, s.119.

³¹ Necdet Subaşı, “Türk Modernleşmesinde Dinsel Bir Deneyim-Diyanet İşleri Başkanlığı”, *İslamiyat*, C.8, S.4, 2005, ss.79-82.

savunmuş, bir grup devlet çatısı altında bulunmakla birlikte özerk bir yapıya sahip olmalı fikrini dile getirmiş, bir diğer grup ise Başkanlığın sivil toplum içinde yapılanması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Başkanlığın devlet çatısı altında bulunması gerektiğini savunan grup kurulan yeni devletin benimsediği laiklik ilkesini pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Kurumun devlet çatısı altından ayrılması halkta huzursuzluk oluşturabilir ve din yanlış şekillerde öğretilmeye başlanabilir endişesi güdülmüştür. Başkanlığın devlet çatısı altında yer almasını ancak özerk bir yapıya sahip olması gerektiğini savunan grup, teşkilatı siyasi müdahalelerden ve baskılardan uzak tutmayı amaçlamıştır. Diyanetin sivil toplum içinde yapılanması gerektiği fikrini savunan grubun endişesi ise laiklik konusundadır. Bu grup tam laik bir ülke haline gelebilmek için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet çatısı altından çıkarılarak sivil toplum içinde yapılanması gerektiğini savunmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması laikliğin getirdiği bir uygulama olarak görülmemektedir. Zira laiklik ilkesinin geçerli olduğu hiçbir ülkede devlet içerisinde din hizmetlerini yürüten böyle bir kurumdan söz edilmemektedir. Halkın büyük çoğunluğun Müslüman olduğu bir ülkede Cumhuriyetin ilanından sonra Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması üzerine dini konularda çalışma yapacak bir kurum ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaca binaen de Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.³² Başkanlık açısından bir diğer önemli problem de tarihi boyunca siyasi müdahalelere maruz kalmasıdır. Diyanet İşleri Başkanları değişen siyasi iktidar neticesinde atanmıştır. İktidar değişikliği sonucu bazı örnekler hariç tutulacak olursa başkan da değiştirilmiştir. Çoğu zaman da Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirilen isimlerin itibarları kullanılarak halkın desteği sağlanmaya çalışılmıştır.³³

Sonuç olarak içinde yaşadığımız toplum hızla değişmektedir. Dolayısı ile insanın bu değişime ayak uydurması gerekmektedir. İnsanların faydası ve ihtiyaçları gözetilerek tarih boyunca pek çok kurum tesis edilmiş, yeri geldikçe bu kurumlar yenilenmiş bazen de tamamen kaldırılmıştır. Allah'ın insanlara emrettiği “emr-i bi'l maruf nehy-i ani'l münker” görevi şahıslar nezdinde yapıldığı gibi kurumlar tarafından da yürütülmüştür. Bu hem bir görev hem de bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaca binaen oluşturulan Diyanet İşleri Başkanlığı halkı din konusunda aydınlatma görevini çeşitli vasıtalar yoluyla yerine getirmiş ve getirmeye de devam etmektedir.

³² Polat, “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet” ss.119-128.

³³ Kara, “Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı” ss.29-55.

1.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri

Yaygın Din Eğitimi: “Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca (her yaştan din eğitimi ihtiyacı duyanların özellikle de) yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, din anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir.”³⁴ Bu tanımı göz önünde bulundurursak yaygın din eğitimi:

- Örgün eğitimin dışında ya da örgün eğitimle birlikte yürütülen eğitim faaliyetleridir.
- Yalnızca yetişkinleri değil her yaş grubundan insanı kapsayan bir eğitimidir.
- Zorunlu olmayıp, din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara yöneliktir.
- Resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca gerçekleştirilebilmektedir.
- Örgün eğitimde olduğu gibi hiyerarşik değildir.
- Din eğitimi ihtiyacı duyanların dini bilgilerini artırmayı, İslam dininin temel konularında onları bilinçlendirmeyi, hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmayı ve problemlerine çözümler üretebilmeleri konusunda onları desteklemeyi, dini ve milli değerleri topluma aşılarmayı amaçlamaktadır

Türkiye’de örgün din eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, yaygın din eğitimi ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütölmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu görevini Anayasa’nın 136. maddesi gereğince yapmaktadır. Bu madde şu şekildedir: “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.”³⁵ Bu maddede teşkilatın laiklik ilkesi gereği bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalması gerektiği vurgulanmakta, milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek görevlerini yerine getirmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda 22.06.1965 tarihinde kabul edilen 633 sayılı kanun ile Diyanet İşleri Başkanlığı’na verilen dinin inanç, ibadet ve ahlak konularında toplumu bilinçlendirme görevi yaygın din eğitimi vazifesi olarak değerlendirilebilir.³⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın din eğitimi faaliyetlerini “din hizmetleri” ve “irşad hizmetleri” adı altında yürötmektedir. Din hizmetleri camilerde ibadetlerin olması gerektiği şeklinde yapılmasını sağlayan kısımdır. Ezan okunması, Cuma, bayram ve vakit namazlarının

³⁴ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002, s.156.

³⁵ <https://www.yasalar.org/anayasa/madde-136/> (erişim tarihi: 12.07.2018).

³⁶ Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, s.116.

kıldırılması din hizmetleri başlığı altında sayılabilir. İrşad hizmetleri ise toplumu din konusunda doğru bir şekilde aydınlatmak için yapılan vaaz, hutbe, konferans, yayın faaliyetleri vb. etkinlikleri kapsamaktadır. Başkanlık din ve irşad hizmetleri için din görevlileri istihdam etmektedir. Ülkemizin her yerinde cami ve mescitlerin ve din görevlilerin bulunduğunu düşünecek olursak yaygın din eğitimi, halkı din konusunda bilinçlendirmede önemli bir yoldur.

Yaygın din eğitimi ömür boyu süren bir eğitim olduğu için İslam dininin öngördüğü ve benimsediği eğitim anlayışı ile birebir örtüşmektedir. Cami ve mescitler tarih boyunca ibadet yerleri olmalarının yanı sıra halkın din konusunda bilgilendirilip aydınlatıldığı mekânlar olmuştur. Bu mekânların yönetim ve idaresi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verildikten sonra da durum değişmemiştir. Başkanlık bünyesinde bulunan Cami Hizmetleri Daire Başkanlığı camilerde yapılan faaliyetleri yönetmekte ve kontrol etmektedir.³⁷ Tabi ki teşkilatın yaygın din eğitimi faaliyetleri cami ve mescitlerde verilen vaaz ve hutbelerle sınırlı kalmamış; konferans, seminer, Kur'an Kursları faaliyetleri ve hizmet içi eğitim faaliyetleri şeklinde genişleyerek günümüze kadar gelmiştir.

1.2.1. Camiler

“Mescid”, Arapça “Sücut” kelimesinden türetilerek elde edilmiş bir kelimedir. “Sücut” kelimesi “tevazu ile alını yere koyma, eğilme” gibi anlamlara gelmektedir. Hz. Peygamber'in hadislerine baktığımız zaman mescid kelimesine yer verildiğini görmekteyiz. Hadislerde bu kelime genel olarak namaz kılınan yer manasında kullanılmıştır. Cami kelimesi mescitlerin daha geniş için ifade edilen bir kavramdır. Yine köken olarak Arapça dilinden gelen cami kelimesi “cem” sözcüğünden türemiş olup “parçaları bir araya toplayan, kaynaştıran, barıştıran” gibi anlamlara gelmektedir.³⁸ Cami kelimesi “el mescid'ül cami”(cemaati toplayan mescid) kelimesinin kısaltılmış şeklidir. Bu tabir Cuma namazlarının kılındığı büyük mescitler için kullanılmıştır. Başlangıçta cami kelimesi yerine daha çok mescid kelimesi tercih edilse de zamanla Cuma namazı kılınan büyük mescitlere cami, içinde Cuma namazı kılınmayan daha küçük olanlarına ise mescid denmeye başlanmıştır.³⁹

Cami, İslam dininin en önemli göstergesidir. Bir belde fethedilince ilk iş oraya bir cami inşa etmek olmuştur. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem döneminde yeryüzünün ilk

³⁷ Selahaddin Çelebi, “Cami ve Cami Hizmetleri”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, S.20, 2013, ss.102-105; Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, s.128.

³⁸ Hüseyin Yılmaz, *Camilerin Eğitim Fonksiyonları*, Dem Yayınları, İstanbul, 2005, s.17.

³⁹ Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA*, C.7, İstanbul, 1993, ss.46-47; Rahmi Yaran, “Mescidden Camiye”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, S.20, 2013, ss.4-5.

ibadet mekânı olan Kâbe inşa edilmiş, bu hususa Kur'an'da şu ayet ile yer verilmiştir: “Şüphesiz insanlar için ilk ibadet evi elbette Mekke’de bulunan, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.”⁴⁰ Hz. Peygamber ilk vahiy döneminde Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evini cami olarak kullanmıştır. Gelen vahyi ashabına burada tebliğ etmiş ve açıklamıştır. Hz. Ebu Bekir'in evinin bahçesine küçük bir mescid olduğu rivayetler arasındadır. Sahabeler hicret esnasında Kuba'da bir mescid yapmış, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde ilk önce Mescid-i Nebevi'yi inşa etmiştir.⁴¹

İslam tarihinin ilk camisi olan Mescid-i Nebevi'nin pek çok işlevi vardır. Hz. Peygamber namazları burada kıldırmış, ashabı ile mescitte sohbet etmiş, gelen vahiyleri onlara bu mescitte tebliğ etmiş ve açıklamıştır. Mescid-i Nebevi savaşta yaralananların tedavi edildiği bir hastane, devlet meselelerinin tartışıldığı bir kurum, savaş kararlarının alındığı bir ordugâh, devlet elçilerinin ağırlandığı bir devlet binası olarak da kullanılmıştır. Hz. Peygamber Müslüman olmayan yabancılarla burada görüşmüştür. Söz konusu mescidin en önemli fonksiyonlarından biri de eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı bir kurum olmasıdır. Mescid-i Nebevi'nin eğitim ve öğretim faaliyetleri için kullanılan bölümüne “suffe” ismi verilmiştir. Buradaki eğitim ve öğretim faaliyetini bugünkü örgün eğitim kapsamında değerlendirebiliriz. Suffe öğrencileri gündüz ders gördükleri gibi yatılı olarak da kalıp eğitime devam edebilmişlerdir. Hz. Peygamber burada bizzat ders vermiş, erkeklerle birlikte kadınlar da bu derse iştirak etmişlerdir. Hatta Hz. Peygamber bir günü kadınlara has kılarak onlara özel dersler de vermiştir.⁴²

Camiler bir eğitim-öğretim kurumudur. Hatta camiler için İslam dininin ilk eğitim öğretim mekânları denilebilir. Tarihî verilere bakacak olursak camilerde aşamalı olarak her türlü ilmin öğretildiğini görmekteyiz. Dini ilimlerle birlikte, diğer ilimler de camilerde öğretilmiştir. Medreseler açılana kadar camilerde yapılan bu ilim faaliyetleri ile pek çok ilim adamı yetişmiştir. Medreselerin açılmasından sonra da camide ilim tahsiline devam edilmiş, ilerleyen yıllarda da camiler din eğitimi konusundaki önemini korumuşlardır.⁴³ Böylece camiler dini bilgilerin en doğru kaynaktan öğrenildiği mekânlar olmuştur. Camilerde işlenen konular ile insanlara, doğru bir perspektiften bakarak hayatı doğru anlama becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Camilerde yapılan eğitim faaliyetlerini halk eğitimi kapsamında

⁴⁰ Al-i İmran, 3/96

⁴¹ Ahmet Onay, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2008, ss.258-260.

⁴² Şükrü Keyifli, “Camilerde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, Komisyon (Edt.) Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş, Ensar Yayınları, İstanbul, 2016, s.351.

⁴³ Davud Işıkoğan, Adem Korukçu, “Geçmişten Günümüze Eğitim Yeri Olarak Cami-Mescid”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C.XIII, S.26, 2015, ss.125-141.

değerlendirmemiz mümkündür. Camiler, İslami kuralların öğrenilmesi hasebiyle dini, toplumun her kesiminden insanı birleştirebilmesi yönüyle ise sosyal amaçlı kurumlardır. Camiler toplumun her kesiminden geniş bir kitleye hitap eden yaygın din eğitiminin en önemli mekânlarından biri olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Camiler İslam dininin önemli emirlerinden biri olan “Emr-i bi’l maruf nehy-i ani’l münker” görevinin en fazla yapıldığı mekânlardandır.⁴⁴ Camilerde yapılan eğitim faaliyetlerinde gönüllülük esastır. Cami eğitimine katılan kimseler bu eğitim için zorlanmamaktadır. Ayrıca bu faaliyetler herhangi bir yaş sınırlaması olmaksızın herkese açıktır. İsteyen herkes bu faaliyetlere katılabilmektedir. Camilerde halkın ihtiyaç ve beklentileri noktasında öğretim faaliyetleri yapılmaktadır. Örgün eğitim kurumlarında din eğitimi alamamış veya almış olmasına rağmen kendisini yeterli görmeyen her birey camilerde yapılan din eğitimi ile bilgilerini artırabilmektedir. İlim öğrenmenin hayat boyu devam ettiğini göz önünde bulunduracak olursak cami eğitiminin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Kur’an’da camilerin en temel fonksiyonunun Allah’a ibadet etmek olduğu vurgulanmıştır. “Şüphesiz mescitler Allah’a ibadet etmek içindir...”⁴⁵ Müslümanlar için yeryüzü mescid kılınmıştır. Dolayısı ile Müslümanlar namazlarını her yerde eda edebilmektedir. Ancak camide cemaatle kılınan namazların sevap bakımından tek başına kılınan namazlardan daha üstün olacağını belirten hadisler mevcuttur. Bu sebeple camiler toplu olarak ibadet etme açısından önemli mekânlardır. Ayrıca camilerde dua, zikir, Kur’an tilaveti gibi ibadetler de yapılmaktadır. Bir işin aynı zamanda, aynı mekânda yapılması o işi yapanlar arasında sevgi bağlarını güçlendirir ve birlik beraberlik şuuru oluşturur. Ayrıca camiler, cemaate toplumun farklı kesimlerinden, farklı yaş gruplarından pek çok insanın katılması sonucu toplumsal eşitlik algısının oluştuğu mekânlardır. Aynı safta birlikte ibadet etme sonucu aradaki statü farkları ortadan kalkmaktadır. Camide cemaate düzenli olarak katılma, insanlara zaman tanzimi ve toplumsal düzene ve kurallara uyma bilinci kazandırır. Camiler kütüphanelerin de temelidir. Zira tarih boyunca camilerin bir köşesi kütüphane olarak kullanılmıştır. Bu durum İslam dininin ilme ibadet kadar değer verdiği bir göstergesidir.⁴⁶

⁴⁴ Ahmet Akın, “Cami İçi Din Hizmetleri”, I. *Din Hizmetleri Sempozyumu, (3-4 Kasım, 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2008, ss.245-257; M. Selim Arık, “Cami İçi Din Hizmetleri Bağlamında Vaizlik”, I. *Din Hizmetleri Sempozyumu, (3-4 Kasım, 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları C.I, Ankara, 2008, s.172.

⁴⁵ Cin, 72/18.

⁴⁶ Cahit Baltacı, “İslam Medeniyetinde Cami”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.3, 1985, ss. 235-239; Orhan Baykal, “İslam İctimai Hayatında Mescid ve Cami”, *İslam Medeniyeti*, C.IV, S.2, 1979, ss.32-39; Ahmet Önkıl, “Tarih Boyunca Camilerin Fonksiyonları”, *Din ve Hayat. İstanbul Müftülüğü Dergisi*, S.20, 2013, ss.22-25; Hayati Tetik, “Caminin Toplumu Birleştirmedeki Fonksiyonu”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, S.20, 2013, ss.38-42.

Bu işlevlerine baktığımızda camilerin çok yönlü kullanım için olduğu görülmektedir. Camiler toplumun merkezi konumundadır. Şehirler cami merkezli kurulmuş, camiler kültürel, sosyal, ekonomik, siyasal faaliyetlerin odak noktası olmuştur. Toplum cami eksenli yaşamış, camilerde mukabeleler okunmuş, yaygın eğitim kapsamında halka açık dersler verilmiştir. İslam dünyasında kurulan ilk camilerden beklenen işlevler ile bugünkü camilerden beklenenler hemen hemen aynıdır.⁴⁷

Günümüzde de tarih boyunca olduğu gibi camiler vaaz ve hutbe gibi etkinliklerle halk eğitiminin önemli bir parçasıdır. Camilerde yapılan vaaz ve hutbe etkinlikleri ile halk dini konularda bilgilenmekte ve bilinçlenmektedir. Camiler adeta İslam kültür merkezleridir. İslam dininin en doğru kaynaktan öğretildiği mekânlardır.⁴⁸ Günümüzde camiler dini fonksiyonlarından bir şey kaybetmemiştir. Ancak geçmişe nazaran sosyal fonksiyonlarında azalma olduğu görülmektedir. Camilerin dini fonksiyonlarına verilen önem sosyal ve kültürel fonksiyonlarına da verilmelidir. Bu da camileri yeniden imar etmekle mümkün olacaktır. Her Müslüman camileri imar etmekle mükelleftir. Camilerin imarı maddi ve manevi olmak üzere iki türlü olmaktadır. Maddi imar camiler yapmak ve camilerin bakım işleri ile ilgilenmektir. Manevi imar ise camilerin dini, sosyal, kültürel fonksiyonlarını yerine getirmesini sağlamaktır.⁴⁹ Kur'an'da cami yapmanın önemi vurgulanmış, bu yönde çalışan insanlar övülmüştür. "Allah'ın mescitlerini, ancak ona ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler onarır. İşte hidayete erenler onlardır."⁵⁰ Bu ayette cami-mescid yapmak, yapımına yardım etmek ve onarımına katkıda bulunmak; Allah'a ve ahiret gününe iman ve namaz, zekât gibi İslam dininin temel esasları olan ibadetlerle birlikte zikredilmiştir. Bu da konunun önemi açısından dikkate şayandır.⁵¹

⁴⁷ Yılmaz, *Camilerin Eğitim Fonksiyonları*, s. 18; Müşirul Hak, "İslam Toplumu ve Toplum Hayatında Cami'nin Yeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çeviren: Ahmet Güç, C.3, S.3, 1991, ss.287-292; Nesimi Yazıcı, "Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XLVIII, S.2, 2007, ss.1-10; Yusuf Doğan, "Cami Merkezli Din Eğitiminde Profesyonellik ve Kurumsallaşma", *Yecder II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri (9 Nisan 2011, İstanbul)*, Yecder Kitapları, İstanbul, 2012, ss.71-80.

⁴⁸ Lütfi Doğan, "Camiler ve Eğitim", *Diyanet İlmi Dergi*, C.IV, S.12, 1965, ss.231-234.

⁴⁹ Hasan Kamil Yılmaz, "Cami Merkezli Din Eğitimi Caminin İhyası Din Görevlisi Algısının Yeniden İnşası", *Yecder II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri (9 Nisan 2011, İstanbul)*, Yecder Kitapları, İstanbul, 2012, ss.47-57.

⁵⁰ Tevbe, 9/18.

⁵¹ Recai Doğan, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", *Din Eğitimi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Komisyon(Edt.) Recai Doğan ve Remziye Ege, Ankara, 2015, s.259.

1.2.1.1. Hutbe

Hutbe; kelime olarak “bir kişi ya da gruba hitap etmek, konuşmak, söz söylemek” gibi anlamlara gelmektedir.⁵² Dini literatürde hutbe ise, Cuma namazlarından önce ve bayram namazlarından sonra yapılan konuşmalardır. Konuşmayı yapan kimseye de hatip ismi verilmektedir.⁵³

Konuşma ya da hitabet cahiliye döneminde Arap toplumunda edebî sanatların bir türü olarak görülmüştür.⁵⁴ Hutbeler Hz. Peygamber ile başka bir hüviyete bürünmüş, bu hutbeler daha çok Kur'an merkezli olmuştur. Hz. Peygamber dini anlatma görevine öncelikle yakın çevresinden başlamış daha sonra tüm insanlara ulaşmıştır. İlk önce evlerde yapılan bu faaliyet daha sonra geniş kitlelerde yankı bularak bugünkü şeklini almıştır. Hz. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Medine şehri yakınlarında Ranuna vadisinde Beni Salim mescidinde ilk Cuma hutbesini irad etmiştir. Hz. Peygamber'in verdiği hutbeler incelendiğinde dinin eğitim ve sosyal yönünün ortaya çıktığını görmekteyiz. İslam dininin yayılması ile birlikte dini anlatacak hatiplere ihtiyaç duyulmuştur. Hz. Peygamber bu iş için özellikle suffe ashabını görevlendirmiştir. Hz. Peygamber ve ashabı hutbeleri bir eğitim aracı olarak görmüştür. Günümüzde de hutbelerin bu fonksiyonu göz ardı edilmemeli, bu doğrultuda hutbe içerikleri hazırlanmalıdır.⁵⁵

Hz. Peygamber'in vefatından sonra dört halife döneminde de hutbe uygulaması devam etmiş, halifeler merkez camilerde hutbe irad ederken diğer mescitlerde de halifenin görevlendirdiği kişiler tarafından bu görev yerine getirilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife olan Hz. Ebu Bekir halifeliği ile ilgili ilk açıklamaları hutbe esnasında yapmıştır. Dört halife döneminde Cuma namazı merkezde bizzat halife tarafından kıldırılmış, hutbe de halife tarafından irad edilmiştir. Diğer şehir merkezlerinde vali veya onun görevlendirdiği kimseler tarafından bu iş yapılmış, diğer mahalle ve köylerde ise halk tarafından uygun görülen bir kişi bu görevi üstlenmiştir. Emeviler döneminde halifelik makamı sadece siyasi bir makam haline gelmiştir. Halifelerin dini görevleri âlimler tarafından yerine getirilmiştir. Abbasiler döneminde toprakların genişlemesi üzerine halifeler adına hutbeyi görevlendirilen kişiler okumuştur. Hutbelerde halifenin adının anılması ve ona dua edilmesi hilafetin sembolü kabul edilmiştir. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de durum bu şekilde devam etmiştir. Halifeler ve valiler imamlık ve hatiplik vazifesini yapmak için

⁵² İ. Lütü Çakan, *Dini Hitabet*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1999, s.26.

⁵³ Mustafa Baktır, “Hutbe”, *DİA*, C.18, İstanbul, 1998, ss.425-428.

⁵⁴ Recai Doğan, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler”, *Dini Araştırmalar*, C.I, S.2, 1998, ss.5-9.

⁵⁵ Keyifli, “Camilerde Din Eğitimi”, s.358.

buna uygun görevliler atamıştır. Buna rağmen, hutbelerde padişahın adının anılması, hutbeye kılıçla çıkılması gibi uygulamalar o dönemlerde hutbelerin siyasî bir yönünün olduğunun kanıtıdır.⁵⁶

Abbassiler döneminde başlayan hutbelerin makamlı okunması, halkın anlamakta güçlük çekmesi ve daha çok hutbenin şekline önem verilmesi problemleri II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Dönemin önemli yayın organları olan; Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad, Türk Yurdu, İçtihat, İslam Dünyası ve İslam Mecmuası'da hutbeler ile ilgili pek çok yazı yer almıştır. Bu yazılarda hutbelerin dilinin halkın anlayacağı şekilde olması gerektiği, şeklinden ziyade içeriğinin önemli olduğu ifade edilmiştir. Hutbeler; halkı dini, milli ve ahlaki konularda bilgilendirmek için önemli bir araç olarak görülmüştür.⁵⁷ Halkın anlayıp anlamadığı gözetilmeksizin hutbeler Arapça olarak okunmuştur. Halkın hepsinin Arapça bilmemesi hususu göz önünde bulundurulacak olursa bu minvalde hutbelerin amaçlarına ulaşmadığı söylenebilir. Zira hutbeler halka öğüt içeren metinlerdir. Halk anlamadığı bir dilde okunan hutbeden bir şey öğrenmeyecek, ona sunulan öğüdü de kavrayamayacaktır. Hutbeler için en önemli mesele olan dil meselesi Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra hutbelerin Türkçe olarak okunması konusu gündeme gelmiş, 1924 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı Ahmet Hamdi Akseki'ye Türkçe hutbe hazırlama görevi vermiştir.⁵⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı 4 Haziran 1925 tarihinde hazırladığı tamimle din görevlilerine hutbelerin mev'iza bölümlerinin Türkçe okunması gerektiğini ifade eden bir yazı göndermiştir. Bu yazıya rağmen 1927 yılına kadar hutbelerin tamamı Arapça olarak okunmaya devam etmiştir. 1927 yılında Ahmet Hamdi Akseki tarafından hazırlanan "Türkçe Hutbeler" isimli eser basılmıştır. Böylece 1927 yılından itibaren günümüze kadar hutbeler; mev'iza kısımları Türkçe, başında ve sonunda yer alan dua kısımları Arapça olarak okunmuş, halen de aynı şekilde okunmaya devam edilmektedir.⁵⁹

1968 yılında Diyanet Gazetesi'nin her sayısında bir hutbe metni yer almıştır. Bu gazete üç ayda bir yayımlanmıştır. 1970-1990 yılları arasında ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çıkarılan kitaplardan faydalanılarak Diyanet görevlilerinin hazırlamış olduğu hutbeler arasından seçilen dört hutbe Diyanet Gazetesi'nde yayımlanarak görevlilere

⁵⁶ Doğan, "Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler", ss.10-15.

⁵⁷ Şeref Göküş, "Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi (2010-2015)", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk-II*, Kültür Yayınları, O. Köse (Ed.), Samsun, 2016, s.1345.

⁵⁸ M. Kamil Yaşaroğlu, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hutbe Hizmetlerine Genel Bir Bakış", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.1, 2016, ss.93-107; Kemal Güran, "Müslüman Bir Toplumun Aydınlatılmasında Cuma ve Bayram Hutbelerinin Önemi", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (23-27 Kasım 1998)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2003, ss.486-492.

⁵⁹ Göküş, "Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi (2010-2015)", s.1346.

ulaştırılmıştır.⁶⁰ Aynı zamanda Diyanet Aylık Dergi, Diyanet Gazetesi ve Diyanet İlmi Dergide de hutbeler yayımlanmıştır. 1989 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan genelgede yalnız başkanlık kontrolünden geçen hutbelerin okunacağı şartı getirilmiştir. Görevliler tarafından hazırlanan hutbelerin ise ilgili müftülüğün izin ve sorumluluğunda olacağı belirtilmiştir. 1992 yılından itibaren hutbeleri hazırlama görevi Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu bünyesindeki özel bir komisyona verilmiştir. 2002 yılından itibaren ise Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan hutbelerin Diyanet Aylık Dergi ekinde gönderilmesi uygulaması başlatılmıştır. Derginin temin edilememesi durumunda ise Başkanlığın resmi web sitesinden hutbelere ulaşılabileceği bildirilmiştir.⁶¹

2006 yılından itibaren hutbeleri hazırlama ve yapılan program dâhilinde uygulanmasını sağlama görevi Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Kurulu'na verilmiştir. Müftüler vaaz ve hutbe konularını tespit etmek, gerektiğinde hutbeleri hazırlamakla görevlendirilmiştir.⁶² Bu görev için il müftülüklerinde hutbe komisyonları oluşturulmuştur. Böylece hutbe hazırlama görevi daha geniş bir kitleye yayılmış, din görevlileri de bizzat bu işin içinde bulunma imkânı elde etmişlerdir. Toplum içinde bulunan her kesimin farklı ihtiyaçlarının olduğu, bölgeden bölgeye farklı gündemlerin olduğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu uygulamanın daha isabetli olduğu söylenebilir. 2013 yılında yapılan bir değişiklik ile il irşad kurulları oluşturularak hutbe hizmetleri bu kurula aktarılmıştır. Her il müftülüğü hutbeleri içinde yaşadığımız toplumun ihtiyaçlarını, o ille ilgili önemli günleri göz önünde bulundurarak hazırlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilen kimseler de hutbe aracılığı ile ilahi mesajları halka iletmektedir.⁶³

Hazırlanan bu hutbelerin nasıl olması gerektiğine bakacak olursak; şu madde bizlere ipucu vermektedir: “Hutbeler, dini heyecan verici, uyarıcı, yapıcı ve öğretici olur. Hutbelerde şahsiyet ve siyaset yapmaktan kırıncı, dini ve milli birliği zedeleyici sözlerden sakınılır. Müftülüklerce hazırlatılan hutbelerin mevsim ve çevre şartları da dikkate alınarak kısa ve öz olmasına dikkat edilir.”⁶⁴ Bu maddeye göre; özellikle milli ve dini birlik üzerinde durulmuş, hutbelerde yer alan ifadelerin bu birliği koruyacak şekilde özenle seçilmesi gerektiği

⁶⁰ Ahmet Onay, “Diyanet Hutbelerinin Muhteva Analizi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 1999 yılı Hutbeleri Örneği”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.17, S.1, 2004, s.1.

⁶¹ Yaşaroğlu, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hutbe Hizmetlerine Genel Bir Bakış”, ss.93-107.

⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 2006, madde:90.

⁶³ Şükrü Keyifli, “Cami İçi Din Eğitimi ve İletişim Süreci Olarak Hutbeler”, *EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, C.XVII, S.55, 2013, ss.71-75.

⁶⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 2006, madde:119.

vurgulanmıştır. Yine hutbelerin insanların sıkılmasına mahal vermeyecek şekilde kısa ve öz olmasına dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Hutbelerde Kur'an ayetlerine fazlaca yer verilmelidir. Hutbelerde yaşanmış olaylar, somut örnekler sunulmalıdır. Hatiplerin konuşmalarının dinleyiciler üzerinde etkili olabilmesi için söz ve davranışlarının uyumlu olması gerekmektedir. Hatipler cemaate korkutucu bir dil değil, müjdeleyici ve sevdirci bir dil kullanmalıdır. Dinin kolaylaştırıcı olma özelliğini ön planda tutmalı, siyasi ve politik ifadelerden uzak durmalıdır. Hutbe içeriklerini, dinleyicilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak güncel konulardan seçmelidir. Hutbeyi verirken jest ve mimiklerine, ses tonuna dikkat etmelidir. Resmi bir dilden ziyade daha samimi ve içten bir dil kullanmalıdır.⁶⁵

İslam âlimleri “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah'ı anmaya koşun.”⁶⁶ ayetini esas alarak ve Hz. Peygamber'in hutbesiz Cuma namazı kıldırmasından yola çıkarak Cuma namazında okunan hutbenin farz olduğu noktasında görüş birliğine varmışlardır. Bu nedenle hutbe uygulaması hep devam edecektir. Her Cuma günü Cuma namazına iştirak eden kişi sayısını düşünürsek din eğitimi açısından hutbelerin ne kadar önemli olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Cuma ve bayram namazını eda etmek için camiye gelen cemaat hutbeler sayesinde dini konularda bilgi sahibi olmaktadır. Hutbelerde Allah'ın birliği, isim ve sıfatlarından bahsedilir, Hz. Peygamber'in onun peygamberi olduğu ifade edilir, Müslümanlar için Allah'ın rızasını kazandıracak amellerden bahsedilir ve öğütler verilir. Böylece hutbeler yaygın din eğitimi konusunda camilerde yapılan faaliyetler içinde çok önemli bir yere sahiptir.

1.2.1.2. Vaaz

Vaaz kelime manası olarak “sakındırmak, uyarmak, öğüt vermek” gibi anlamlara gelmektedir. Vaiz ise, nasihat eden, öğüt veren gibi manalarda kullanılmıştır. Dini literatürde vaaz; dini konularda toplumu bilgilendirmek, insanların manen gelişmesini sağlamak amacıyla din görevlileri tarafından ibadet yerlerinde yapılan konuşmalardır. Bu konuşmaları yapanlara da “vaiz” denmektedir. Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda vaaz kelimesinin öğüt ve

⁶⁵ Ahmet Önkal, “İrşad Vasıtası Olarak Hutbe”, *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 1995, ss.149-153; Ziya Şen, “Camilerde Okunan Hutbelerin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi ve Daha Mükemmel Hale Gelmesi İçin Bazı Teklifler”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2008, ss.493-504.

⁶⁶ Cuma, 62/9

nasihat anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz. Vaazlar topluma öğüt ve nasihat vererek onları din konusunda bilinçlendirmek için kullanılan en etkin yollardan biridir.⁶⁷

Vaaz kültürü Hz. Peygamber'e dayanmaktadır. Hz. Peygamber'in Allah'tan aldığı vahyi insanlara aktarması, açıklaması ve insanlarda dini tutum ve davranış geliştirmek için yapmış olduğu konuşmalar bugünkü vaaz adıyla değerlendirilebilir. Hz. Peygamber irşad ve tebliğ faaliyetlerine önem vermiştir. Ancak, Hz. Peygamber döneminde vaaz kurumsal bir halde değildir.⁶⁸ Hz. Peygamber bazı sahabelerin de vaaz vermelerine müsaade etmiştir. Vaaz faaliyetleri dört halife döneminde de devam etmiştir. Hz. Ömer döneminde kısmi olarak kurumsallaşmaya başlamıştır. Emeviler döneminde Muaviye vaiz ve kıssacıların mescitlerde sabah ve akşam namazlarından sonra kıssa anlatmalarını emretmiştir. Böylece "Kassasü'l Hassa" denilen resmi kıssacılık başlamıştır. Emeviler döneminde vaizlik devletin emrinde olan yeni bir kurum olarak farklı bir konum kazanmıştır. Vaaz kültürü Abbasiler döneminde de devam etmiş, bu dönemde kadın vaizler de görev yapmıştır. Osmanlılar döneminde ulema sınıfı vaaz verme görevini üstlenmiştir. Bu dönemde ders halkaları kurularak halk dini konularda aydınlatılmıştır. Özellikle Selâtin camilerinde verilen vaazlara büyük ilgi gösterilmiş, kürsü şeyhleri camilerde vaaz vermiştir. Osmanlılar döneminde vaaz konusuna büyük önem verilmiş, vaazlar ve vaizlerle ilgili çeşitli düzenlemeler ve ıslah çalışmaları yapılmıştır. II. Meşrutiyet yıllarında da vaazlara verilen önem devam etmiştir. Bu yıllarda devlet tarafından "Medresetü'l Vaizin" açılmıştır; fakat söz konusu kurum kendisinden bekleneni yerine getirememiştir. II. Meşrutiyet yıllarında vaazlar daha çok kamuoyu oluşturmak amacıyla kullanılmıştır. Siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik konulardaki sıkıntıların halka anlatılması noktasında vaazlar, dönemin dergi ve gazetelerinden daha etkili bir araç olarak görülmüştür.⁶⁹

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında medreselerde yetişen vaizler resmi veya gayri resmi olarak görevlerine devam etmiştir. 1924 yılında medreseler kapatılmış ve onun yerine imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri açılmıştır. Ancak; bu okulların eğitim-öğretim faaliyetleri çeşitli dayatmalar neticesinde sekteye uğramış ve uzun yıllar mezun verememiştir. Osmanlılar döneminde yetişen vaizlerin yaşlanması ve pek çoğunun hayatını kaybetmesi neticesinde toplumda dini anlamda ve vaizlik anlamında büyük bir boşluk oluşmuştur. 1930

⁶⁷ Hasan Cirit, "Vaaz", *DİA*, C. 42, İstanbul, 2012, ss.404-407; Hüseyin Yılmaz, "Vaazın Etkinliğinde Dil ve Üslubun Önemi", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17-18 Aralık 2011)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2013, ss.101-103.

⁶⁸ Keyifli, "Camilerde Din Eğitimi" s.357; Akın, "Cami İçi Din Hizmetleri", s.249.

⁶⁹ A. Lütfi Kazancı, *Peygamber Efendimizin Hitabeti*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1992, ss.17-38; Recai Doğan, "Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış", *Dini Araştırmalar*, C.I, S.3, 1999, ss.263-265.

ve 1940'lı yıllarda din eğitiminin tamamen yasaklanması nedeniyle toplumda hurafeler meydana gelmiş, halk dini bilgiler konusunda iyice cahilleşmiştir. Bu yıllarda her ne kadar Diyanet İşleri Başkanlığı görevde olsa da teşkilata okul açma yetkisi verilmemiştir. Bu sebeple başkanlık halkı din konusunda aydınlatmak için görevlendirecek kimse bulamamıştır. 1950'li yıllardan itibaren imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri yeniden açılmıştır. Bu okulların mezun vermeye başlaması ile birlikte vaizler görevlendirilmiş, giderek vaiz sayısı artmıştır.⁷⁰

Günümüzde vaaz ve vaizlik hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Başkanlık tarafından resmi kadrolu vaizler görevlendirilmektedir. Vaizler Cuma günleri, haftanın belirli günlerinde, Ramazan ayında her gün teravih namazında önce vaazlar vermektedir. Her cami ya da mahalleye resmi vaiz görevlendirilememektedir. Bu sebeple resmi vaizlerin bulunmadığı yerlerde bu görevi müftüler ya da imam-hatipler yürütmektedir.⁷¹ Diyanet İşleri Başkanlığı görev ve çalışma yönergesine göre her ilde valilik onayı ile müftünün başkanlığında en az üç kişiden oluşacak vaaz ve irşat kurulu oluşturulmaktadır. Bu kurulun kimlerden oluşacağı ve hangi görevleri yapacağı net bir şekilde belirtilmektedir.⁷² Yine bu yönergede vaazların nasıl yapılması gerektiği de şu şekilde ifade edilmektedir:

Vaaz kolay, anlaşılır ve düzgün bir Türkçe ve mutedil bir üslupla yapılır. Vaaz samimi, dini heyecan verici, yapıcı, uyarıcı, düşündürücü, öğretici, müjdeleyici, dini yasaklardan ve ahlaka aykırı davranışlardan sakındırıcı ve yanlış inançları düzeltici şekilde yapılır. Vaazda, kırııcı, ölçüsüz ve mesnetsiz sözlerden kaçınılır; sıhhatli olmayan bilgilere, hurafelere ve dini bakımdan muteber sayılmayan görüşlere, milli ve dini beraberliği zedeleyici ifadeler ve ihtilaf konusu olan meselelere yer verilmez. Siyaset ve şahsiyet yapılmaz. Namazdan önce yapılan vaazlarda ezan vakti yaklaşınca vaaz özetlenir ve ezanla birlikte vaaza son verilir.⁷³

Buna göre vaazlarda özellikle dil ve üsluba dikkat edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Aynı şekilde vaazlarda milli ve dini birliği bozan, siyasi içerikli konular ile ihtilafli meselelere yer verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.

⁷⁰ Mustafa Öcal, "Geçmişten Günümüze Vaizlik, Vaizler ve Vaazlar Hakkında Bazı Tespit ve Teklifler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXIII, S.2, 2014, ss.143-145.

⁷¹ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.214.

⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 2006, madde: 111.

⁷³ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 2006, madde: 112.

Din Görevlileri tarafından verilen vaazlar incelendiğinde en önemli eksikliğin vaazlarda Kur'an ayetlerine fazla yer verilmemesi olduğu anlaşılmaktadır. Vaizlerin konuşmalarında ya nüzul sırasına göre, ya da Kur'an'daki sırasına göre sureleri tek tek ele alması toplum için daha faydalı olacaktır. Toplumun Kur'an-ı Kerim'i anlaması, özümsemesi ve hayatına geçirmesi dinin temel gayesi olduğuna göre vaazların konusu da bu olmalıdır. Sahabelerin yaşam tarzlarına baktığımızda da ayetlerin hükümlerini hayatlarında tatbik ettiklerini görmekteyiz. Ayetlerin açıklanmasında siyak sibak ilişkisine de dikkat edilmelidir. Açıklamalar diğer ayetlerle ilişkileri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Bu yapıldığı takdirde toplum ayetleri daha iyi anlayacak ve uygulama noktasında sıkıntı çekmeyecektir.⁷⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitimi faaliyeti kapsamına giren vaazlarda önemli eksikliklerden biri de vaizlerin sunacakları konulara gerekli ihtimamı göstermemeleri ve ön hazırlık yapmamalarıdır. Bazı durumlarda konu ile alakasız meselelere kayılmakta ve buna bağlı olarak cemaatin dikkati dağıtılmaktadır. Oysaki vaazlar sunulan başlık çerçevesinde ayet ve hadisler esas alınarak kısa ve öz bir şekilde halkın anlayacağı bir dille sunulmalıdır. Örneğin; namaz ile ilgili bir konu ele alınırken sadece bu konu ile ilgili ayet ve hadisler dile getirilmeli, konu dışına çıkmadan mesele özetlenmelidir. Bununla birlikte bazı durumlarda vaizler insanlar için peşin hüküm verici olabilmektedir. "Şu durumları yapan kesin cehennemliktir." vb. cümleler sarf edebilmekte, vaaz kürsüsüne yakışmayacak ifadeler kullanabilmektedir. Bu nedenle vaazlarda yumuşak bir üslup kullanılmalı; kırıcı, dinleyiciyi aşağılayıcı bir dilden uzak durulmalıdır. Vaazlarda ele alınan konular bazen İslam dininin temel kaynakları esas alınarak sunulmamaktadır. Ayet ve hadisler yanlış yorumlanabilmekte veya sahih olmayan hadisler dile getirilebilmektedir. Bu da halkın yanlış yönlendirilmesine neden olmakta o konu hakkında yanlış malumatlar elde edilmesine yol açmaktadır. Bu sebeple konunun sunulması ve değerlendirilmesinde daha dikkatli olunmalı, sağlam kaynaklardan yararlanarak, konular objektif olarak değerlendirilmeli ve halkın hafızasında yer edinecek örneklerle aktarılmalıdır. Bir konu ele alınırken yanlış örneklendirme yapılırsa somut örnekler hafızada daha kalıcı olacağından dinleyicinin belleğinde verilen o örnek yer edinecek böylece konu yanlış bir örnekle bağdaştırılmış olacaktır. Kısacası doğru kaynak kullanımının önemi kadar bunun dinleyici kitlesine aktarımı da oldukça önemlidir. Bazı vaazlarda zaman kullanımı konusunda vaizler sıkıntı yaşamaktadır. Konu çok uzatıldığı zaman dinleyici kitlesinin dikkati dağılmaktadır. Vaizlerin anlatacakları konuya hâkim olması

⁷⁴ Abdurrahman Ateş, "Vaaz ve Hutbelerde Kur'an-ı Kerim'e Yeterince Yer Verilmemesi ve Ayetlerin Uygun Bağlamda Kullanıl(ma)maması Problemi", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 2008, s.475.

ve zamanı çok iyi kullanması gerekmektedir. Bunun için öncesinde kaynak taraması yapması, gerekli notları alması, konuyu özetlemesi ve zamanı iyi kullanabilmek için prova yapması gerekmektedir. Vaizler konuyu sunarken ihtisas alanları dışına çıkmamalı, politik ve siyasi olaylara değinmemeli ve bu konularda peşin hükümlü olmamalıdır.⁷⁵

Topluma din eğitimi verecek olan vaiz öncelikle kendisini çok iyi yetiştirmeli, alanı ile ilgili şahsını eğitmeye ve geliştirmeye her daim devam etmelidir. Vaizlerin toplum üzerinde etkili olabilmeleri için söz ve davranışlarının birbiriyle uyumlu olması gerekmektedir. Vaizler konu seçiminde hitap ettikleri kitlenin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıdır. Hitap ettiği kitlenin yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi özelliklerini dikkate almalıdır. Vaazların verilmesinde yumuşak bir üslup kullanılmalıdır. Vaizler gerektiğinde yöntem ve metotlarını değiştirerek vaazlarını sıkıcılıktan kurtarabilmelidir. Dinleyicilerin etkin bir şekilde vaaza katılmasını sağlamalıdır. Vaiz, dinleyicilerin kalplerini yumuşatacak sözler sarf etmeli, kırıcı, yargılayıcı, eleştirel bir dilden uzak durmalı, gönül dünyası zengin ve hoşgörülü olmalıdır. Hitap ettiği kitlenin sosyal ve kültürel özelliklerini dikkate almalıdır. Vaazı dinlemeye gelen kitlenin örgün eğitimde olduğu gibi düzenli olarak vaazlara gelemeyeceğini göz önünde bulundurmalı, vereceği bilgiyi kısa ve öz olarak aktarmalıdır. Vaizler ses tonlarını iyi ayarlamalı, ne çok yüksek sesle ne de çok alçak sesle hitap etmeli, dinleyici kitlesinin işitebileceği bir ses tonunu tercih etmelidir.⁷⁶

1.2.2. Kur'an Kursları

İslam dininin ilk nazıl olan ayeti "Oku" emri ile başlamaktadır. İslam eğitim-öğretiminde Kur'an eğitim ve öğretimi büyük bir öneme haizdir. Hz. Peygamber'in Kur'an'ın okunması, anlaşılması ve yaşanması ile ilgili pek çok emir ve tavsiyeleri mevcuttur. Bu nedenle Müslümanlar Kur'an'ı okuma, anlama ve uygulama hususlarına büyük önem vermiştir. Bu durumun neticesinde Müslümanlar tarihte pek çok Kur'an okulu açmışlardır. Bu

⁷⁵ Servet Armağan, "Diyanet İşleri Başkanlığı İrşad Faaliyetleri ve Bazı Müşahedeler", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 1996, s.6; Ali Bakkal, "Vaaz Tekniği", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2008, ss.119-126; Ömer Yılmaz, "Camilerin İmar ve İhyasında Din Görevlilerinin Önemi", *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo Kültürel Açıdan) Bildiriler Kitabı, (08-09 Ekim 2018, Malatya)*, İnönü Üniversitesi Yayınevi, C.1, Malatya, 2018, ss.361-366.

⁷⁶ İsmail Karagöz, "Toplumu Din Konusunda Aydınlatma Görevinin Camilerde İcrası", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (23-27 Kasım 1998)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2003, ss.376-378; Mehmet Soysaldı, "Cami İçi Din Hizmetlerinden Vaazın Hazırlanışı ve sunuluşunda Dikkat Edilecek Hususlar", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2008, ss.136-150; Hasan Çelikkaya, "Cami Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi*, C.XXIX, S.2, 1993, ss.59-66; Ahmet Koç, "Etkili İletişim ve Öğretim Teknikleri Açısından Vaaz", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2008, ss.151-165; Öcal, "Geçmişten Günümüze Vaizlik, Vaizler ve Vaazlar Hakkında Bazı Tespitler" ss.151-153; Kerim Yavuz, "Yeni Bir Yaklaşımla Vaaz Eğitimi", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (23-27 Kasım 1998)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 2003, ss.440-445.

okulların ilki Medine’de açılmış olan Mahreme b. Nevfel’in Daru’l Kurrası’dır. Bu okullar farklı dönemlerde farklı isimlerle anılmıştır. Eyyubiler döneminde Daru’l Kur’an, Selçuklular döneminde Daru’l Huffaz, Osmanlılar döneminde ise Daru’l Kurra olarak adlandırılmıştır. Günümüzde ise bu okullar Kur’an Kursu olarak isimlendirilmiştir.⁷⁷

Osmanlılar Döneminde medreselerde ve Daru’l Kurra’larda Kur’an eğitimi verilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir dönem başlamıştır. 1924 yılına kadar medrese ve Daru’l Kurra’ların varlığı devam etmiştir; ancak bu tarih itibarıyla bu kurumlar kapatılmıştır. 2 Nisan 1925 yılında yani Cumhuriyetin ilanından iki sene sonra Kur’an Kursları konusu ilk defa meclis gündemine gelmiştir. Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde Kur’an hafızı yetiştirmek amacıyla 10 kişilik bir “huffaz muallimi” kadrosu oluşturulmuştur. Aynı yıl içerisinde 9 adet Kur’an Kursu açılmış ve eğitim-öğretim faaliyetine başlanmıştır.⁷⁸ Hem örgün hem de yaygın eğitim kurumlarında kısaca hemen her mekânda Kur’an eğitimi veren Osmanlı döneminden sonra sadece dokuz kursla bu eğitimin devam ettirilebileceği düşüncesi çok da gerçekçi görünmemektedir. Zira ülke nüfusu ve halkın Kur’an eğitimine verdiği önem göz önünde bulundurulursa bu sayının çok az olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Nitekim ilerleyen yıllarda bu gerçek gün yüzü gibi ortaya çıkmış bu kurslar halkın ihtiyacına cevap verememiştir.⁷⁹ Bu kurslarda Kur’an’ı ezberleyenler imtihana girerek imam ve hatip olabilmışlerdir. 1933-1934 yıllarına baktığımızda bu kurslarda okuyan öğrenci sayısı 231 iken 1947-1948 yıllarında kurs sayısı 99 olmuş ve öğrenci sayısı ise 5751’e yükselmiştir. 1933-1948 yılları arasında kurslardan 4653 öğrenci mezun olmuştur. Bu öğrencilerin 1286’sı kız öğrencidir.⁸⁰ Din eğitimi ve öğretiminin örgün eğitim kurumlarında yasaklandığı, imam hatip okullarının kapatıldığı bu dönemlerde toplumda din eğitimi ihtiyacı had safhaya ulaşmıştır.

1950 yılında iktidarın değişmesi neticesinde Kur’an Kursları hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Kur’an Kursları sayıları ve burada eğitim-öğretim gören öğrenci sayılarında hızlı bir artış meydana gelmiştir. 1965 yılında 633 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile Kur’an Kursları sayısı daha da artmış ve yeni bir düzene girmiştir. Bu durum ahali tarafından da desteklenmiş, halk birçok kurs binası yapımı için maddi ve manevi yardımlarda bulunmuştur. 1971 yılında Kur’an Kursları yönetmeliği hazırlanmış, bu yönetmelik 1990 yılına kadar uygulanmıştır. 1990 yılında yönetmelikte yapılan değişiklikler ile yaygın din eğitimi

⁷⁷ Cahit Baltacı, “Cumhuriyet Döneminde Kur’an Kursları”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.6, 1996, ss.181-186.

⁷⁸ Cahit Baltacı, “Türk Eğitim Sisteminde Kur’an Kurslarının Yeri”, *Kur’an Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Yayıncılık, Komisyon(edt), İstanbul, 2000, s.16.

⁷⁹ Zeki Salih Zengin, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.2, 2011, ss.10-13.

⁸⁰ Mustafa Çağrı “Kur’an Kursu”, *DİA*, C.26, İstanbul, 2002, ss.423-424.

hizmetleri geliştirilmiş, akşam kursları ve yaz kurslarının açılmasına karar verilmiştir. Yine bu yönetmelik ile kurs açılmayan yerlerde camilerde Kur'an öğretiminin verileceği belirtilmiştir. 1997 yılında ilköğretimin zorunlu ve kesintisiz sekiz yıllığa çıkarılması ile birlikte kurs ve öğrenci sayısında azalma olmuştur.⁸¹ Bu olumsuz tablo neticesinde Kur'an Kursları konusu yeniden ele alınmış, Kur'an Kursları öğretim programı yenilenmiş, kursların fiziki ortamlarında iyileştirme yapılmıştır. Bu çalışmalarla birlikte ülke genelinde Kur'an Kursu sayısı ile burada öğrenim gören öğrenci sayısında artış meydana gelmiştir. Kur'an Kursları belirli bir plan ve amaç doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesine göre Kuran kurslarının amaçları:

- Kur'an-ı Kerim'i yüzüne okumayı usulüne uygun olarak öğretmek,
- Tecvid, Tashih-i Huruf, talim gibi bilgileri uygulamalı olarak öğretmek,
- İbadetler için gerekli ayet, sure ve duaları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek,
- Hafızlık yaptırmak,
- Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak,
- İslam dininin inanç, ibadet, ahlak esasları ve Hz. Peygamber'in hayatı hakkında bilgiler vermek,
- Dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler yapmaktır.⁸²

Kur'an Kurslarının bu hedefleri incelendiğinde milli eğitimin temel amaç ve ilkeleri ile birebir örtüştüğünü görmekteyiz. Kur'an Kurslarının temel amaçları; İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili tüm değerlerini doğru bir şekilde öğretmek, dinin anlaşılması ve anlamlandırılması noktasında insanlara yardımcı olmak, dini kuralların hayata tatbik edilerek toplumda huzur, mutluluk, birlik ve beraberlik ortamını oluşturmak olarak özetlenebilir. Günümüz toplumunda insanların dini konularda kafaları oldukça karışıktır. Değişen yaşam şartları sonucunda yeni problemler ortaya çıkmakta, bu problemlerin çözümü noktasında Diyanet İşleri Başkanlığı devreye girmektedir. Başkanlık sürekli kendini yenilemekte ve insanların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadır. Bu nedenle Kur'an kursu öğreticileri bu konuda hassas olmalı, toplumun kendilerinden beklentilerini göz önünde bulundurarak görevlerini yerine getirmeye gayret etmelidir.⁸³

⁸¹ Çağrııcı "Kur'an Kursu", ss.424-426

⁸² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, Resmi Gazete Tarihi: 07.04.2012, Resmi Gazete No: 28257

⁸³ M. Şevki Aydın, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Kursu Politikaları", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, S.2, 2007, ss.85-87.

Kur'an öğreticisi işini severek yapmalı, yumuşak, sevecen bir üslupla öğrencileri karşılamalıdır. Kur'an-ı Kerim öğretimine başlamadan önce Kur'an öğrenmenin niçin gerekli olduğunu, öğrenen kişiye katkılarının ne olacağını anlatmalıdır. Harflerin ses ve mahreçleri öğretici tarafından defalarca doğru bir şekilde söylenmeli ve öğrencilerin tekrarlaması sağlanmalıdır. Öğrencileri teşvik edecek güzel sözler sarf etmeli, pekiştirme sözcükleri kullanmalıdır. Kolaydan zora doğru bir öğretim yolu tercih etmeli, öğrencileri camiden ve buna bağlı olarak dinden soğutacak davranışlardan uzak durmalıdır. Bilgilerin öğretimi konusunda teknolojik imkânlardan faydalanmalı, öğretimi eğlenceli hale getirmeli ve derslerde öğrencilerin anlayacağı bir dil kullanmalıdır.⁸⁴

Kur'an Kurslarına katılan öğrencilerin kurslardan beklentilerine baktığımız zaman ilk olarak Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı öğrenmek olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle Kur'an Kursları programı bu amaca hizmet edecek şekilde hazırlanmalıdır. Kursa devam eden öğrencilerin bir kısmı kurstan mezun olduktan sonra istidat ve kabiliyetlerine göre örgün eğitim kurumlarına yönlendirilmelidir.⁸⁵

1.2.3. Yaz Kur'an Kursları

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi sekizinci bölüm 55. maddede belirtilen tanıma göre Yaz Kur'an Kursları; okulların tatil olduğu zaman dilimlerinde kişilerin isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine göre Kur'an ve mealini öğrenebilmek, dini bilgilerini geliştirebilmek, dini içerikli sosyal ve kültürel etkinliklere katılabilmek amacıyla müftülüklerin teklifi ve mülki amirin onayı ile açılan kurslardır. Bu tanımdan anlaşılağı üzere Yaz Kur'an Kursları yaygın din eğitiminin bir parçası olarak tamamen isteğe bağlı gönüllük esası üzerine açılan kurslardır. Bu kurslarda haftada beş gün, günde üç saat eğitim-öğretim faaliyetleri yapılmaktadır. Bu kurslarda Bakanlıkça hazırlanan "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı" uygulanmaktadır.

Yaz Kur'an Kursları öğretim programında programın genel amaçları şöyle ifade edilmiştir: Öğrencilerin kendi seviyelerinde;

- Rabbimize, Peygamberimize, dinimize duydukları sevgi düzeyinin artırılması,
- Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler ve Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili farkındalık düzeylerinin geliştirilmesi,

⁸⁴ Mustafa Öcal, "Yaz Kur'an Kurslarında Din Öğretimi", *Etkili Din Öğretimi*, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, İstanbul, 2010, ss.573-577.

⁸⁵ M. Faruk Bayraktar, "Beklentileri Noktasında Kur'an Kursu Öğrencilerinin Yönlendirilmesi", *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi-30*, İstanbul, 2000, ss.153-161.

- Milli ve manevi değerlerimiz konusunda bilinçlendirilmesi,
- Dini en doğru kaynaktan öğrenerek doğru din anlayışı oluşturulması,
- Sosyal ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi,
- Özgüven, sorumluluk ve hedef sahibi olmaları,
- Yaz tatilinde nitelikli zaman geçirmeleri amaçlanmaktadır.⁸⁶

Programın amaçları incelendiğinde örgün eğitim kurumları amaçları ile paralellik gösterdiği ve örgün eğitimin devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. Yaz Kur'an Kurslarında Kur'an öğretiminin yanında Temel Dini Bilgiler ve Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili konuların da ele alınıyor olması öğrenciler açısından bir avantaj olmuştur. Bu durum talebelerin daha sağlıklı bir din eğitimi almasını sağlamaktadır. Yaz Kur'an Kursu öğretim programında, programın uygulama esaslarına, uygulamada herhangi bir boşluk bırakmayacak ve kafa karışıklığına mahal vermeyecek şekilde yer verilmiştir. Programda her bir ders için ayrı konu, kazanım ve açıklamalar içeren haftalara göre bölümlenmiş tablolar yer almaktadır. Program beş öğrenme alanını içermektedir. Bunlar; Kur'an, ibadet, siyer, itikat ve ahlakıdır. Program hazırlanırken öğrenci merkezli anlayış esas alınmış ve kur sistemi benimsenmiştir. Program, her biri üçer hafta süren üç kurdan oluşmaktadır. Kur sistemi öğrencilerin seviyesi dikkate alınması açısından önemlidir. Bu sistem programın daha düzenli olmasını sağlamıştır. Kur sistemi, çeşitli nedenlerden dolayı kursu yarıda bırakmak durumunda kalan öğrenciye bir sonraki sene aynı şeyleri tekrarlamak durumunda kalmadan, bıraktığı kurdan devam edebilme imkânı sağlamaktadır.⁸⁷ Yaz Kur'an Kursları Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı DKAB öğretim programını desteklemektedir. Ayrıca öğrencilerin sınıf dışında bir ortamda bu konuları işlemesi öğrenci motivasyonu açısından önemlidir. Programın yaparak yaşayarak öğrenme modelini benimsemiş olması öğrencilerin ilgi ve isteklerini artırmıştır. Yaz Kur'an Kursu programı öğrencilerin davranış değişikliğini amaçlamakta, özellikle ahlaki değerler noktasında kalıcı istendik davranış değişikliği oluşturmayı hedeflemektedir.⁸⁸

Programda amaçlar ifade edilirken, konu dağılımını gösteren tablolarda, kazanım ifadelerinde ve programın genelinde Hz. Peygamber tabiri yerine Peygamberimiz tabirinin kullanılması öğrencilerde aidiyet duygusu oluşması bakımından daha isabetli olabilir.

⁸⁶ DİB Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı, Ankara 2018. s.6.

⁸⁷ Davud Işıkdogan, Adem Korukcu, "Yaz Kur'an Kurslarında Kur Sistemi ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin Bu Sisteme Bakışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XLIX, S.2, 2008, ss.207-210; Ahmet Koç, "Yaz Kur'an Kurslarında Uygulanan 'Kur Sistemi' Üzerine Bir Araştırma(Sorunlar-Çözüm Önerileri), *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I (30 Mart-01 Nisan 2012,Ankara)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 2013, ss.311-314.

⁸⁸ Mustafa Önder, "Teorik ve Pratik Açından Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programına Bir Bakış", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XIII, S.2, 2008, ss.275-280.

Örneğin; Siyer konularını gösteren tablo birinci hafta konusu “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed” alt başlıklar “Hz. Peygamberin Doğduğu Ortam, Hz. Peygamberin Doğumu ve Çocukluğu, Hz. Peygamberin Ailesi” bu konu başlıklarında ve burada zikretmediğimiz diğer başlıklarda “Hz. Peygamber” ifadesi yerine “Peygamberimiz” ifadesinin kullanılması daha doğru ve yerinde olabilir.

Programın son bölümünde sosyal ve kültürel etkinliklere yer verilmiştir. Böylece öğrencilerin eğlenerek, yaparak yaşayarak öğrenmeleri hedeflenerek yapılandırmacı yaklaşım benimsenmiştir. Bu etkinliklere baktığımızda milli birlik ve beraberliği pekiştirici etkinlikler, sportif faaliyetler, yarışmalar, drama, münazara, dini musiki ile ilgili etkinlikler, gezi- gözlem gibi etkinliklerin geniş bir yelpazede olduğu gözlenmektedir.

Yaz Kur'an Kursları ile öğrencilerimizin dini bilgileri kulaktan dolma değil de doğru kaynaktan öğrenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu kurslar; öğrencilerin yeni arkadaşlıklar edineceği sosyal ortam oluşması, yaz tatilini daha verimli bir şekilde geçirmesi, pek çok bilişsel-duyuşsal becerilerini geliştirmesi açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Yaz Kur'an kurslarında öğrenciler Kur'an ve Temel Dini Bilgiler eğitimi almanın yanı sıra cami adabını uygulamalı olarak öğrenme fırsatı elde etmektedir. Bu kurslar çocuklarının doğru kaynaktan din eğitimi almasını isteyen veliler için de önemli bir fırsattır. Ancak Yaz Kur'an Kurslarını olumsuz etkileyen bir takım etkenlerden de söz etmek gerekmektedir. Örneğin; tatile girme psikolojisi içinde olan öğrenciler kursa gelirken isteksiz olabilmektedir. Onları kursa hazırlama ve motivasyon noktasında din görevlilerine önemli görevler düşmektedir. Din görevlilerinin bu kurslar için öncelikle kendini motive etmesi, daha sonra da öğrencileri kursa adapte etmesi gerekmektedir. Bazı veliler öğrencilerin kursa devamları noktasında hassas davranmamakta, bu da kursun devam ve düzeninin bozulmasına neden olmaktadır.⁸⁹

1.2.4. Sempozyum, Panel, Seminer, Konferans ve Şuralar

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir diğer yaygın din eğitimi faaliyeti sempozyum, panel, seminer, konferans ve şuralardır. Başkanlık daha önceden belirlediği önemli günler için veya ihtiyaç durumunda sempozyum, panel ve konferans düzenlemekle görevlidir. Bu etkinliklerin düzenlenmesinde ilahiyat fakülteleri, müftülükler ve başkanlık işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Bu etkinliklerde iman, ibadet, ahlak esaslarının yanı sıra özellikle sosyal problemler, vatan sevgisi, birlik beraberlik, kardeşlik gibi konulara vurgu yapılmaktadır. Bu etkinlikler, toplumun her kesiminden insanı bir araya getirmesi nedeniyle sosyal birlik

⁸⁹ Ahmet Koç, “Yaz Kur'an Kursları Üzerine Araştırma”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.XLVII, S.2, 2011, ss.47-52.

açısından oldukça önemlidir.⁹⁰ Örneğin; 15-19 Haziran 2010 tarihinde Şanlıurfa’da “İl Müftüleri Semineri” , 13-15 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da “V. Vakıfların Fıkî Sorunları Sempozyumu”, 16-18 Kasım 2012 tarihleri arasında İstanbul’da “Tarihten Günümüze Uluslararası Kıraat İlmî Sempozyumu”, 19-21 Nisan 2013 tarihlerinde Konya’da “Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Sempozyumu” yapılmıştır. 13-19 Mayıs 2014 tarihleri arasında toplam on dört ilimizde “Ailede Sevgi ve Samimiyet” başlıklı paneller, 2015 yılında aile haftası münasebetiyle 81 ilde “Koruyucu Aile Olmak” başlıklı paneller, 26 Kasım 2015 tarihinde İzmir’de “İntihar ve Töre Cinayetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslam” konulu panel düzenlenmiştir. 22 Ocak 2016 tarihinde Ankara’da “İslam İktisadı” konferansı, 2 Haziran 2016 tarihinde Ankara’da “Avrupa’da İslam” konferansı gerçekleştirilmiştir. 21 Şubat 2017 tarihinde Isparta’da “Din İşleri Yüksek Kurulu’nun Dini Problemlere Çözüm Noktasında Rolü ve Misyonu” konulu konferans, 30 Mart 2017 tarihinde Ankara’da “Dini Bilginin Güncellenmesi Sorunu” başlıklı konferans, Başkanlık Malatya İnönü Üniversitesi işbirliği ile 08-09 Ekim 2018 tarihlerinde “Uluslararası Cami Sempozyumu” düzenlemiştir. Sempozyumda başkanlığın çeşitli alanlarda planladığı ve uygulamakta olduğu projeler sunulmuştur. 01-04 Kasım 2018 tarihlerinde Bursa’da “Uluslararası İbnü’l Cezeri Sempozyumu” düzenlenmiştir. Bu sempozyumda İbnü’l Cezeri’nin ilmi kişiliği, kıraat ilmine katkısı vb. konular ele alınmıştır. 19-20 ve 26-27 Nisan 2018 tarihlerinde 39 ilde 117 konuşmacının katılımı ile din istismarı ile mücadele etmek ve bu konuda İslam dininin sahih kaynaklarına dayanarak toplumu aydınlatmak amacıyla seminer programları düzenlenmiştir. 21 Şubat 2018 tarihinde Hayati İnanç sunumuyla “Şiirimizden Hayata Bakış” 21 Mart 2018 tarihinde Prof. Dr. Mahmut Kaya’nın sunumuyla “Medeniyet Tasavvurumuz” gibi pek çok konferans gerçekleştirilmiş. Bu konferanslar ile alanında yetişmiş bilim adamlarını tanımak, onların tecrübe ve birikimlerinden faydalanmak amaçlanmıştır.⁹¹

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bir diğer faaliyeti de şuralardır. Din Şurası Tüzüğü’nün birinci maddesine göre din şurasının amacı; “bilimsel yeterlilikleri ve dini hizmetleriyle tanınmış olan bilim ve din adamlarının katılımıyla Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi konusunda görüş oluşturmaktır.”⁹² Şuranın gündemi Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından hazırlanmaktadır. Şuralar beş yılda bir düzenlenmekte, gerekli görülen hallerde beş yıldan önce de toplanabilmektedir. Din şuraları ilk olarak 1993 yılında düzenlenmeye başlanmıştır. I. Din Şurası 01-05 Kasım 1993 tarihinde Ankara’da, II. Din

⁹⁰ Akmet Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.8, 2001, s.154.

⁹¹ <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/> (erişim tarihi: 19.07.2018).

⁹² <http://mevzuat.gov.tr/> (erişim tarihi: 19.07.2018).

Şurası 23-27 Kasım 1998 tarihinde Ankara’da, III. Din Şurası 20-24 Eylül 2004 tarihinde Ankara’da, IV. Din Şurası 12-16 Ekim 2009 tarihinde Ankara’da, “Din ve Toplum” başlığı ile, V. Din Şurası 08-10 Aralık 2014 tarihinde Ankara’da “Günümüzde Yeni Dini Anlayışlar, Dini Bilgi, Eğitim ve Din Hizmetleri” başlığı ile toplanmıştır. 15 Temmuz 2016 gecesinde gerçekleştirilen kanlı darbe girişiminin ardından içinden geçtiğimiz süreci değerlendirmek, bu olayların ülkemize ve milletimize verdiği zararları değerlendirmek, birlik ve dayanışma olgusunu vurgulamak amacıyla 3-4 Ağustos 2016 tarihinde olağanüstü olarak Ankara’da “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Din İstismarına Karşı Birlik, Dayanışma ve Gelecek Perspektifi” başlığı ile din şurası toplanmıştır. VI. Din Şurası da 25-29 Kasım 2019 tarihinde Ankara’da “Sosyokültürel Değişim ve Diyanet Hizmetleri” başlığı ile toplanmıştır.

1.2.5. Personel İçin Düzenlenen Hizmet İçi Eğitim

Din eğitimi hizmeti toplumun din konusunda bilinçlenmesi için oldukça önemlidir. Din görevlileri bu önemi bilmeli ve sorumluluklarını yerine getirirken de bu bilinçle hareket etmelidir. Kur’an’da her daim toplumda din hizmetini ifa eden bir topluluk olması gerektiğine şu ayet ile dikkat çekilmektedir: “Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”⁹³ Ülkemizde yasalar çerçevesinde toplumu din konusunda aydınlatma ve bilinçlendirme görevi Diyanet İşleri Başkanlığı’na verilmiştir. Başkanlık bu görevlerini merkez ve taşra teşkilatları aracılığı ile yerine getirmektedir. Ülkemizde din görevlilerini yetiştiren iki önemli kurum bulunmaktadır. Bunlardan biri imam hatip okulları bir diğeri ise ilahiyat fakülteleridir. Bu görevi isteyen bir kişi bu okullardan mezun olmak ve teşkilatın açtığı sınavda başarılı olmak durumundadır. Temel dini bilgilere sahip olup Kur’an’ı usulüne uygun olarak okuyan kimselere görev tevdi edilmektedir. Ancak göreve başladıktan sonra kişinin kendisini sürekli yenileme ihtiyacı hâsıl olmaktadır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak da hizmet içi eğitimler düzenlenmektedir.⁹⁴

Yürütülen görevin önemi göz önünde bulundurulduğunda Diyanet teşkilatında görev alacak personelin eğitimi ve yeterlilik seviyesinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Her meslek grubunda olduğu gibi diyanet personelinin de kendini sürekli yenilemesi ve geliştirmesi gerekmektedir. Zira değişen yaşam şartlarına göre insanların ilgi ve merakları da değişmekte, bu doğrultuda sorulan sorular da farklılaşmaktadır. Diyanet personelinin insanların ilgi ve meraklarına doyurucu ve tatmin edici cevaplar vermesi kendini zinde tutabilmesi için Diyanet

⁹³ Al-i İmran, 3/104.

⁹⁴ Mehmet Yılgin, “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Din Eğitimi” *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 12-16 Ekim 2009*, Diyanet İşleri başkanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 2009, ss.771-774.

İşleri Başkanlığı tarafından hizmet içi ve hizmet öncesi kurs ve seminerler düzenlenmektedir. İyi seviyede Kur'an okuyan, dini alanda ve kültürel anlamda donanımlı, etkileyici konuşan Diyanet personeli hitap ettikleri kitle üzerinde kalıcı izler bırakabilmektedir. Bunların yanında Diyanet görevlilerinin psikoloji, sosyoloji gibi alanlarda bilgi sahibi olmaları, hitabet sanatını iyi bilmeleri de önemlidir. Bu özellikler hem lisans eğitimi esnasında kazandırılmalı hem de mesleğe başlayan personel için zaman zaman hizmet içi eğitimler düzenlenerek kendilerini geliştirme olanağı sağlanmalıdır.⁹⁵

Hizmet içi eğitimler kültürümüzde yer alan “ilim beşikten mezara kadardır” ilkesinin ve hayat boyu öğrenme prensibinin de bir yansıması niteliğindedir. Zamanla körelen insan için kendini dinamik tutma konusunda hizmet içi eğitimler bir avantaj sağlamaktadır. Değişen imkânlar ve çağın gerekleri mesleki anlamda da sürekli yenilenme ve gelişmeyi zorunlu kılmaktadır. İnsanların ilgi ve istekleri, merak ettikleri konular değiştikçe diyanet personelinin de kendisini bu noktalarda donanımlı hale getirmesi gerekmektedir. Hizmet içi kurslar bunun için iyi bir fırsattır. Hizmet içi eğitim kursları ile Diyanet görevlileri, eksik kaldıkları bilgileri tamamlamakta, yeni gelişmelerden haberdar olmakta, gelişen teknolojiyi kullanma kabiliyeti kazanmakta ve karşılaştıkları problemleri diğer din görevlileri ile paylaşarak çözümler üretebilme imkânı elde etmektedir. Başkanlıkta hizmet içi eğitim faaliyetlerinin resmi olarak başlangıcı 1960'lı yıllara rastlamaktadır. Başkanlığın ilk eğitim merkezi 1972 yılında Bolu'da açılmıştır. Aradaki süreçte kurslar başkanlık tarafından uygun görülen yerlerde sürdürülmüştür.⁹⁶ 15 Ağustos 1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. 26 Nisan 1978 tarihli 1982 sayılı kanun gereği bu başkanlığın adı Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı adını almıştır. 27 Ağustos 1984 tarihinde çıkarılan 3046 sayılı kanun ile Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı'nın adı Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'na çevrilmiştir. Başkanlığın bünyesinde de Hizmet İçi Eğitim Şubesi Müdürlüğü kurulmuştur. Bu değişiklikler ile din görevlileri için açılan kurslar daha düzenli hale gelmiştir.⁹⁷ Bu kurs ve seminerler 2010 yılına kadar Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'na bağlı Hizmet İçi Eğitim Şubesi Müdürlüğü tarafından düzenlenmiştir. Bu müdürlüğün görevleri şu şekilde ifade edilmiştir:

⁹⁵ Fahri Kayadibi, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimde Yeri ve Fonksiyonu” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.8, 2001, ss.37-54.

⁹⁶ Ahmet Gürtaş, “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri”, *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (23-27 Kasım 1998)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 2003, ss.568-569.

⁹⁷ Hüseyin Kayapınar, “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Hizmetleri”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, (12-16 Ekim 2009)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 2009, ss.808-832.

- Diyanet İşleri Başkanlığı personeli için hizmet öncesi, hizmet içi, yabancı dil ve görevde yükselme, eğitim programlarının uygulanmasını sağlamak,
- Hizmet içi eğitim kursları için bina, araç-gereç vb. ihtiyaçlar ile eğitici ihtiyacını belirlemek ve bu ihtiyaçların giderilmesi için gerekli çalışmaları yapmak,
- Eğitim merkezleri dışında yapılan kursları takip ederek, daha verimli şekilde yapılması için gerekli şartları sağlamak.⁹⁸

01.07.2010 Tarihli 6002 sayılı kanunla 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'da yapılan değişiklikler sonucunda personel eğitimleri Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hizmet İçi Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı personel eğitimine oldukça önem vermektedir. Bu nedenle teşkilatın farklı illerde 15 eğitim merkezi hizmet vermektedir. Eğitim merkezlerinin bulunduğu iller; Ankara, Antalya, Bolu, Bursa, Denizli, Elazığ, İzmir, İstanbul, Kastamonu, Konya, Kütahya, Manisa, Samsun, Tekirdağ, Şanlıurfa, Van'dır. Bu 15 kurs merkezinde toplam 89 derslik ve 1605 öğrenci kapasitesi mevcuttur.⁹⁹

Diyanet işleri Başkanlığı personelleri için hem zorunlu hem de isteğe bağlı hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Zorunlu faaliyetler; hizmete hazırlık(adaylık) eğitimi ve Kur'an eğitimidir. İsteğe bağlı faaliyetlerde ise tashih-i huruf (Kur'an'ı güzel okuma) kursları, aşere, takrib ve tayyibe kursları ve ihtisas kursları bulunmaktadır.¹⁰⁰ Başkanlık 2018 yılında hizmet içi eğitim kapsamında aşere-takrib kursları ve tashih-i huruf kursları, din görevleri buluşması adı altında 16 dönem hizmet içi eğitim semineri düzenlemiştir. Yurt dışı mahalli din görevlilerine yönelik kurslar ve yeni atanan eğitim görevlileri için seminerler düzenlenmiştir. İl müftülükleri ile istişare toplantıları yapılarak manevi destek hizmetlerinde çalışan personele yönelik seminerler verilmiştir. 4-6 yaş grubu Kur'an Kursları rehber öğreticiler, Yaz Kur'an Kursları rehber öğreticiler ve murakıplara yönelik seminer faaliyetleri yapılmıştır. Uluslararası yarışmalara hazırlık, engelli koordinatörleri hizmet içi eğitim seminerleri, dini musiki kursu gibi pek çok alanda hizmet içi eğitimler düzenlenmiştir.¹⁰¹

Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet içi eğitimin amaçlarını şu şekilde belirtmiştir:

- Diyanet personelinin bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmeler ile mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmesini sağlamak, verimliliği artırmak, personeli üst seviyeye hazırlamak,
- Personeli ödev, görev ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirmek,

⁹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 2006. Madde: 36.

⁹⁹ <http://www.diyaret.gov.tr/egitimhizmetlerigenelmudurlugu/> (erişim tarihi:19.07.2018).

¹⁰⁰ Yılgin, "Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Din Eğitimi", ss.774-777.

¹⁰¹ <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/> (erişim tarihi: 20.07.2018).

- Yönetim ve uygulamada verimliliği artırmak,
- Katılımcı, araştırmacı, sorgulayıcı, yenilikçi personel yetiştirmek,
- Hizmetlerin zamanında hedef kitleye ulaşmasını sağlamak,
- Personelin moralini yükseltmek, hizmet alanındaki değişimlere uyumunu kolaylaştırmak.¹⁰²

Hizmet içi eğitimler düzenli yapıldığı ve bu amaçlar doğrultusunda hareket edildiği sürece Diyanet personeli sunduğu hizmet noktasında çok daha verimli olacaktır. Bu da yaygın din eğitime çok büyük bir hizmet demektir.

1.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Basım ve Yayım Faaliyetleri

İslam dini ilme önem veren bir dindir. İlk inen ayetlerin “Oku” emriyle başlaması, Kur’an’da ilmin önemini vurgulayan ayetlerin mevcudiyeti, ilmin ve âlimlerin değerini vurgulayan hadislerin varlığı bu durumun en büyük göstergesidir. Tarih boyunca çok çeşitli aletlerle ilim yapılmış ve yayılmıştır. Bu alet ve edevatın gelişimi hızla devam etmektedir. İlmin yayılması için çağın getirdiği teknolojik gelişmeleri de kullanmak gerekmektedir. Tarih boyunca ilmin gelişimini sağlayan en önemli araç yazı olmuştur. Bu sebeple yazı, kitap kısaca basım ve yayım faaliyetleri oldukça önemlidir. Günümüzde bir toplumun basım ve yayım hayatındaki durumu o toplumun kültür ve medeniyet seviyesini göstermektedir. Basım ve yayım sayesinde insan geçmişini, bugününü öğrenir, geleceğe daha rahat bir şekilde bakabilir ve sınırları aşarak kültürünü ve medeniyetini başka milletlere aktarabilir. Basım ve yayım faaliyetleri toplumu bir arada tutan değerleri gün yüzüne çıkararak toplumsal birlik ve beraberliğe katkı sağlar. Ayrıca bu faaliyetler ve kitle iletişim araçları sayesinde çok geniş kitlelere çok kısa zamanda ulaşılabilmekte ve toplum her konuda bilinçlendirilebilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu konunun önemine binaen basım ve yayım faaliyetlerine oldukça önem vermekte ve toplumu din konusunda aydınlatma görevini bu vasıtaları da kullanarak yerine getirmektedir.¹⁰³

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yayımladığı ilk eser Ahmet Hamdi Akseki’nin “Ahlak Dersleri” isimli eseri olmuştur. Eserin yayın tarihi teşkilatın kuruluş yılı olan 1924 yılına tekabül etmektedir. İkinci eser yine Akseki’ye ait olan “Askere Din Dersleri” isimli eserdir. 21 Şubat 1925 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur’an’ın Türkçe tefsirinin hazırlanması ve hadis tercümelerinin yapılması kararı almıştır.

¹⁰² Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği, Ankara 2012, Madde: 5.

¹⁰³ Halit Güler, “Dini Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.29, S.2, 1993, ss.31-40.

Bunun için de devlet bütçesinden özel ödenek ayrılması kararlaştırılmıştır. Bu karar sonucunda Elmalılı Hamdi Yazır “Hak Dini Kur’an Dili” isimli Kur’an tefsirini ve Ahmet Naim ile birlikte Prof. Dr. Kamil Miras “Tecrid-i Sarih Tercemesi” isimli hadis tercümesini hazırlamaya başlamışlardır.¹⁰⁴ Başkanlığın ilk hutbe kitabı “Türkçe Hutbe” ismiyle 1927 yılında yayımlanmış, kitabın ikinci baskısı da 1928 yılında çıkarılmıştır. Bu esere 1936-1937 yıllarında eklemeler yapılmış ve eser iki cilt olarak basılmıştır. Daha sonra “Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi” ve “Hak Dini Kur’an Dili” isimli eserler yayımlanmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır’a ait olan “Hak Dini Kur’an Dili” isimli eserin ilk cildi 1935 yılında, 2.3.4.5 ve 6. ciltler de 1936 yılında yayımlanmıştır. 1938 yılında ise 7,8 ve 9. ciltler basılmıştır. Tecrid- i Sarih Tercümesi isimli eserin ilk baskısı 1926 yılında yayımlanmış olup son cilt olan 12. Cilt 1948 yılında basılmıştır. O günün şartları göz önüne alındığında bu, başkanlık için oldukça başarılı bir basım ve yayım sürecidir. Eser sayısı olarak az gibi görünse de eserlerin muhteva analizi yapılırken ve halkın ihtiyaçlarına cevap verme durumu gözetilince başarı daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca hazırlanan bu eserler kütüphanelerimizin başyapıt eserleri olma özelliklerini muhafaza etmişlerdir.¹⁰⁵

Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları; ilmi eserler, kaynak eserler, ilmi kitapları, çocuklara yönelik olarak hazırlanmış çocuk kitapları, sesli ve görüntülü yayınlar ve süreli yayınlardan oluşmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı süreli yayın olarak ilk defa 1956 yılının Nisan ayında “Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası Ramazan Nüshası” adıyla bir dergi yayımlamıştır. Bu derginin yayını daha sonra devam etmemiştir. Bu nüsha Ramazan ayı ile ilgili makaleler içermekte ve 64 sayfadan oluşmaktadır. 1960 ve 1961 yıllarına baktığımızda birer dergi yayımlandığını görmekteyiz. Yıllık olarak yayımlanan bu dergiden 1961 yıllığı 1960 yılına göre daha kapsamlı olmuştur. 1960 yılına göre Ramazan ile ilgili makaleler yer alırken, 1961 yılına göre çeşitli vaaz örneklerine ve Diyanet haberlerine de yer verilmiştir.¹⁰⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı halka ulaşma konusunda radyo yayıncılığına da önem vermektedir. Ülkemizde radyo yayıncılığı 1927 yılına rastlamaktadır. Televizyon yayıncılığı ise 1968 yılında başlamıştır. Dini radyo yayını olarak bakacak olursak ilk dini yayın 1950 yılında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki ve beraberindekilerin Ankara radyosunda yapmış oldukları yayındır. Bu yayın Kur’an tilaveti ve konuşma olarak sunulmuştur. 1955 yılına kadar bu program yayımlanmaya devam etmiş ve yalnızca Kur’an

¹⁰⁴ Mehmet Bulut, “İlk Cumhuriyet Meclisinde Dini Yayıncılık Hakkında Tarihi Bir Karar” *Diyanet İlmî Dergi*, C. XXVIII, S.1, 1992, s.148.

¹⁰⁵ Mehmet Bulut, “Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” *Diyanet İlmî Dergi*, C.30, S.4, 1994, ss.91-124.

¹⁰⁶ Mustafa Bayar, “Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Süreli Yayın Hizmetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.VIII, S.36, 2015, ss.453-465.

tilaveti yer almıştır. 1955 yılında ise okunan surelerin mealı de programa dâhil edilmiştir. Yine bu dönemlerde radyoda “Dini ve Ahlaki Musahabeler” başlığı ile bir programın yer aldığını görmekteyiz. Bu yayına konuşmacı olarak Cemal Saraç, Kemal Edip Kürkçüoğlu, M. Saadettin Evrin, A. Ragıp Akyavaş, Mustafa Runyun, M. Asım Köksal, Said Özdemir, Mehmet Oruç, M. Şevki Özmen, Hamdi Kasaboğlu gibi isimler katılmışlardır. 1968-1974 yıllarına gelindiğinde ise radyoda başkanlığın dini gün ve gecelere ilişkin mesajları da yayımlanmaya başlamıştır. 1975 yılından sonra iftar programları yayın hayatına girmiştir. Yine bu tarihten itibaren kandil gecelerinde okunan mevlitler canlı olarak radyodan verilmiş, bu durum halk tarafından olumlu tepkilerle karşılanmıştır. 1980 yılında ise TRT’de “İnanç Dünyası” isimli program yayın hayatına başlamıştır. Ayrıca bu yıllarda Türkiye’nin Sesi Radyosunda haftada beş gün yarım saatlik süreyle dini içerikli yayın yapılmıştır. 1997 yılında TRT4’te “Diyanet Saati” programı yayına başlamıştır. Program haftada bir sunulmuştur. Bu programlar sunulurken Diyanet ve yayın organları bir çatışma halinde olmuştur. Her ikisi de yetkinin kendisinde olması gerektiğini savununca çeşitli tartışmalar ortaya çıkmıştır. Geniş kitlelere çok kısa sürede ulaşma araçları olan radyo ve televizyon ile halka dini içeriklerin aktarımı konusunda çok daha hızlı yol alınması gerekmektedir. Ancak bu araçlar dini yayın yönünden “nasıl daha iyi kullanılabilir?” sorusundan ziyade yetki meselesi tartışılmış ve başkanlığın önüne bu hususta çeşitli engeller çıkarılmıştır.¹⁰⁷

Diyanet İşleri Başkanlığı yaptığı radyo ve televizyon yayınları ile çok kısa zamanda geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Müslümanlar olarak İslam dinini en doğru kaynaktan öğrenip bunu uygulamak görevimizdir. Bunu ya doğru kaynakları sabır ile tek tek okuyarak, inceleyerek yaparız, ya da bunu doğru kaynaklardan öğrenmiş kimseleri dinleriz. Birinci durum biraz uzun sürmekte ve sabır gerektirmektedir. İkinci durum ona nispeten daha kolay görünse de bunda da geniş kitlelere ulaşma problemi ortaya çıkmaktadır. İşte tam da bu noktada radyo ve televizyon yayıncılığı akla gelmektedir. Diyanet için açılmış özel bir televizyon kanalı ile başkanlık kendisine yüklenmiş olan halkı dini konularda aydınlatma görevini çok kolay bir şekilde yürütme imkânı elde etmiş olacaktır. Bu ihtiyaç doğrultusunda TRT Diyanet kanalı açılmış ve çeşitli programlar vasıtası ile halk dini konularda bilgilendirilmeye başlanmıştır.¹⁰⁸ 2012 yılında TRT ile yapılan sözleşme sonucu TRT Diyanet ismiyle yayın hayatına başlayan kanal 2018 yılından itibaren Diyanet Vakfı bünyesinde

¹⁰⁷ Mehmet Görmez, ”Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı”, *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Tebliğler Müzakereler, (05-07 Kasım 2004)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, ss.35-38.

¹⁰⁸ Mustafa İskurt, “Diyanet Televizyonu (Özel Bir TV ya da Özel Bir Saat)”, *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, (1-5 Kasım, 1993)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 1995, ss.349-353.

Diyanet TV logosu ile yayın hayatını sürdürmeye devam etmektedir. 2013 yılında Diyanet Radyo dönemin Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in stüdyoda okuduğu aşr-ı şerif ile yayın hayatına başlamıştır. 2015 yılında radyo yayıncılığı alanında bir adım daha atılarak Diyanet Kur'an Radyo açılmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber'in hayatını ve sözlerini yayın hayatının temel gayesi olarak gören Diyanet Risalet Radyo 35 ilde dinleyiciyle buluşmuştur. Böylece başkanlığın yayın alanı genişlemiş, toplumu din konusunda aydınlatma görevini yapacağı yeni imkânlar elde etmiştir.¹⁰⁹

Dini alanda sesli, görüntülü ve yazılı kaynaklar gün geçtikçe artmaktadır. Bu mutluluk verici bir durum olmakla birlikte bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Dini içerikli yayınların artması ile birlikte sahil olmayan kaynaklar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu binlerce eser arasından hangilerinin doğru hangilerinin yanlış kaynak olduğunu ayırt etme hususunda toplum sıkıntı yaşamaktadır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'na önemli görevler düşmektedir. Kitap, dergi, gazete, video vb. sesli, görüntülü, yazılı her türlü eser başkanlık tarafından incelenmelidir. Herhangi bir yanlışlık tespit edildiğinde bunun doğrusu dile getirilmelidir. Her ne kadar basım ve yayım özgürlüğü var olsa da bu durum insanların yanlış bilgi edinmesine neden olmamalıdır.¹¹⁰ Dini yayıncılık hususunda çok hassas davranılmalı, bu konuda ekonomik kaygı güdülmemelidir. Bu faaliyetler yalnızca topluma doğru bilgiyi ulaştırma amacıyla yapılmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı özellikle son yıllarda yayın çeşitliliğini artırmış, farklı yaş grupları ve toplumun farklı kesimlerini de göz önünde bulundurarak halka hitap etmeye başlamıştır. 2003 yılından itibaren düzenlenen yayın kongreleri ve ortak akıl toplantıları ile kendini yenileme ve geliştirme noktasında tüm çaba ve gayretleri sarf etmektedir.¹¹¹ Günümüzde radyo ve televizyonlarda yapılan dini yayınlara baktığımızda işini çok ciddi yapan kanal ve programlar olduğu gibi, dini meseleleri yalnızca ilmiyal bilgisine indirgeyerek aktaran programlara da rastlamaktayız. Özellikle Ramazan ayında yapılan programları düşünecek olursak pek çoğunda işin magazin boyutuna kaçıldığı ve reyting endişesi güdüldüğünü gözlemlemek mümkündür. Bu hususta yetkililer Diyanet İşleri Başkanlığı ile iletişime geçmeli, konunun uzmanlarının görüşleri alınarak programlar hazırlamalıdır.¹¹² Dini yayın hazırlama işi toplumun ihtiyaçları dikkate alınarak uzman kişiler

¹⁰⁹ Yüksel Salman, "Dini Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları", *Diyanet Aylık Dergi*, S. 300, 2015, s.9; Kamil Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, ss.60-61.

¹¹⁰ İbrahim Ateş, "Dini Yayınların Diyanetçe Değerlendirilmesi ve Toplumun Aydınlatılması Hakkında Düşünceler". *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, (1-5 Kasım 1993), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C. II, Ankara, 1995, ss.303-307.

¹¹¹ Salman, "Dini Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları", s.10.

¹¹² Fatih Karaca, "Televizyon ve Radyolarda Dini Yayınlar", *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Sesli-Görüntülü Dini Yayıncılık*, (05-07 Kasım 2004), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.27.

tarafından yapılmalıdır. Hurafe ve bidatlerden uzak durularak dini yayınlar hazırlanmalıdır. Hazırlanan yayınlar her yaş grubuna hitap edebilmeli, gençler ve çocuklar için onların fikir dünyaları ve merak ettikleri konular göz önünde bulundurularak yayınlar neşredilmelidir.¹¹³

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik yayın faaliyetleri yapmak da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri arasında yer almaktadır. Başkanlığın bu duruma hususiyetle önem vermesi gerekmektedir. Zira orada yaşayan insanların da dinlerini en doğru kaynaktan öğrenme hakları vardır. Bu yayınlar hazırlanırken dinin inanç, ibadet, ahlak, muamelat gibi tüm konularına yer verilmeli, ilmi bir yöntem ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı yurt dışındaki vatandaşlarımızı bilinçlendirmek ve aydınlatmak için mutlaka radyo ve televizyondan da faydalanmalıdır.¹¹⁴

Diyanet işleri Başkanlığı'nın kurulduğu 1924 yılından 1950 yılına kadar yayın faaliyetleri Zat İşleri Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. Daha sonra 29 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5634 sayılı kanunla Yayın Müdürlüğü kurulmuştur. 1965 yılında 633 sayılı teşkilat kanunu ile Din Hizmetleri ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi kurularak bu dairenin içerisinde Derleme ve Yayın Müdürlüğü oluşturulmuştur. Bu müdürlüğün görevi yayın işlerini yürütmek, belge arşivinin yönetimini sağlamak, kütüphaneler kurmak olarak belirlenmiştir.¹¹⁵ 17 Temmuz 1984 tarihinde Dini Yayınlar Daire Başkanlığı kurulmuştur. Bu dairede yer alan üç müdürlük: Derleme ve Yayın Şube Müdürlüğü, Süreli Yayınlar Şube Müdürlüğü ve Kütüphane Şube Müdürlüğü'dür. 1995 yılında bu müdürlüklere Sesli ve Görüntülü Yayınlar Şube Müdürlüğü eklenerek kapsamı genişletilmiştir. Bu gelişmeler sayesinde teşkilat basım ve yayım faaliyetlerine daha da hız verebilmiştir. 1 Temmuz 2010 tarihinde Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu müdürlüğün görevleri şunlardır:

1. Basılı, sesli ve görüntülü eserler hazırlamak, hazırlatmak, bunları incelemek ve uygun olanları yayımlamak,
2. Başkanlığın görevli olduğu alanlarda radyo ve televizyon yayını yapmak,
3. Yurt dışında yaşayan İslam dinine mensup kişiler için farklı dil ve lehçelerde yayınlar hazırlamak,
4. Süreli yayınlar yapmak,
5. Gerekli görülen durumlarda ücretsiz kitaplar dağıtmaktır.

¹¹³ İsmail Yakıt, "Çağdaş Problemler ve İnanç Buhranına Karşı Dini Yayınlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 1995, s.29.

¹¹⁴ Sabri Hizmetli, "Yurtdışına Yönelik Dini Yayınlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXVI, 1997, ss.72-75.

¹¹⁵ Halit Gürel, "Dini Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", *Diyanet İlmi Dergi*, C.29, S.2, 1993, ss.31-40.

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü bünyesinde dört başkanlığı barındırmaktadır. Bunlar: Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı, Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanlığı, Yabancı Dil ve Lehçelerde Yayınlar Daire Başkanlığı, Radyo ve Televizyon Daire Başkanlığıdır.¹¹⁶

1.3.1. Diyanet Aylık Dergi

Diyanet gazetesi 1968 yılı sonlarında yayın hayatına başlamıştır. İlk sayı Kasım 1968 tarihinde Ramazan ayında çıkarılmıştır. Bu ilk sayının baş makale bölümünü dönemin Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan kaleme almıştır. Doğan, bu yazısında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, topluma İslam dinini en doğru kaynaktan öğretmek ve bu hizmeti en hızlı şekilde ulaştırmak için neşriyata büyük önem verdiğini ifade etmiştir. Matbuat yoluyla halka daha çabuk ulaşmak ve dini ve manevi değerleri benimsetmek amaçlanmıştır.¹¹⁷ 1991 yılı itibarıyla bu gazete Diyanet Aylık Dergi olarak yayımlanmaya başlanmış, daha önce on beş günde bir olarak çıkarılırken 1991 yılı itibarıyla ayda bir olarak çıkarılmıştır.

2003 yılından önce daha çok din görevlilerine yönelik olarak çıkarılan Diyanet Aylık Dergi'nin 2003 yılından sonra ise kapsamı genişletilmiş ve teşkilatın toplumu din konusunda aydınlatma görevini yerine getiren önemli bir organı haline dönüşmüştür. Dergi bu süreçten sonra daha çok yetişkinlere yönelik bir yayın politikası izlemeye başlamıştır. Bu yönüyle dergi yetişkin din eğitime önemli katkılar sağlamaktadır. Diyanet Aylık Dergi ülkemizde baskı sayısı en yüksek olan dergilerden bir tanesidir. Yayın hayatına okuyucu kitlesini her geçen gün artırarak ve kendini sürekli geliştirerek devam etmektedir. Dergi 2013 yılından itibaren yayın hayatına giren “Aile” ekiyle birlikte daha da zengin bir içeriğe kavuşmuştur.¹¹⁸ Dergi uzun bir süre Derleme ve Yayın Müdürlüğü tarafından idare edilmişse de Süreli Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile birlikte bu müdürlük bünyesinde hazırlanmaya başlanmıştır. Dergi muhteva zenginliği sayesinde geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Dergide Kur'an ve hadis çalışmaları, çevre, insan hakları, aile, İslam ilmi, İslam tarihi, milli ve manevi değerlerimiz, zararlı alışkanlıklar ile mücadele gibi pek çok konuda okuyucu kitlesi aydınlatılmaya çalışılmaktadır.¹¹⁹

¹¹⁶ <http://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/DiniYayinlarGenelMudurlugu/Sayfalar/DiniYayinlarTarihce> (erişim tarihi: 03.08.2018).

¹¹⁷ Lamia Levent Abul, “Diyanet Gazetesi’nden Diyanet Aylık Dergi’ye”, *Diyanet Aylık Dergi*, S.300, 2015, s.30.

¹¹⁸ Bayar, “Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Süreli Yayın Hizmetleri” ss.460-465; Gökçe Demiryürek, *Türkiye Çocuk, Diyanet Çocuk ve Ebe Sobe Çocuk Dergilerinin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2009, ss.38-40; Faruk Görgülü, “Dini Dergicilik ve Süreli Yayınlarımız”, *Diyanet Aylık Dergi*, S.300, 2015, s.25.

¹¹⁹ Hafize Esra Kurt, *Diyanet Aylık Dergisinin Yetişkin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, ss.47-50.

Derginin ön kapağında dergide bahsedilecek genel konu ile ilgili bir başlık ve bu başlığa uygun bir görsele, arka kapağında ise konu ile ilgili bir ayete yer verilerek içeriği zenginleştirilmiştir. Derginin içeriğine baktığımızda başyazı, editörden ve gündem kısımları her zaman yer almıştır. Başyazı veya 2014 yılından itibaren başmakale olarak isimlendirilen bölümde dönemin Diyanet İşleri Başkanı tarafından gündemdeki konu ile ilgili bilgiler verilmektedir. Editörden kısmında ise derginin genel yayın yönetmeni gündem hakkında bilgi vermekte ve düşüncelerini dile getirmektedir. Bu bölüm 2005 yılından itibaren bu isimle yayımlanmıştır. Daha önce “Diyanet’ten”, “Merhaba”, “Biz’den” gibi isimlerle dergide yer almıştır. Gündem bölümü ise gündelik hayatta karşılaşılan dini konular, ülkemizdeki ve dünyadaki güncel meselelerden hareketle bir gündem belirlenerek oluşturulmuştur. Bunların dışında oluşturulan bölüm isimleri zaman zaman değişmiştir. İçerik açısından ise Diyanet Aylık Dergi kendini sürekli geliştirerek ve yenileyerek yayın hayatını sürdürmektedir.¹²⁰

Diyanet Aylık Dergi dini meseleler, gündemdeki konular, kültür, sanat, edebiyat, gezi, kitap tanıtımı, biyografi, dünya Müslümanları gibi çok geniş bir yelpazede okuyucularına bilgiler sunmaktadır. Okuyucular ister abonelik işlemi yaparak aylık dergilerini temin edebilmekte, isterse de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın dergiler için özel açmış olduğu internet sitesinden PDF ortamında dergileri okuma fırsatı elde edebilmektedir.¹²¹

1.3.2. Diyanet Çocuk Dergisi

Diyanet İşleri Başkanlığı 1979 yılında Diyanet Çocuk Dergisinin yayınına başlamıştır. Üç ayda bir yayımlanan bu dergi, 1980 yılı Ağustos ayı 5. sayısından itibaren iki ayda bir, 1981 yılından itibaren ise aylık olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Derginin hitap ettiği yaş aralığı 7-14 olarak belirlenmiştir.¹²²

Çocuklar, temel eğitim çağına aldığı bilgileri unutmamakta ve bu bilgiler onların hayatını şekillendirmektedir. Bu nedenle çocuklara bu yıllarda doğru ve tutarlı bir din ve ahlak eğitimi vermek oldukça önemlidir. Onlara milli ve manevi değerleri sevdirecek benimsetecek araçlardan bir tanesi de çocuk yayınlarıdır. Çocuk yayınları içerisinde süreli yayınlar oldukça önemlidir. Bu bağlamda Diyanet Çocuk Dergisi çocuk yayınları içerisinde bir süreli yayın olarak bu amaca hizmet etmektedir. Dergi hem eğlendirici ve öğretici hem de dini ve milli değerlerimize bağlı bir içeriğe sahiptir. Dergide Hz. Peygamber’in hayatından

¹²⁰ <https://dosya.diyanet.gov.tr/DYYDosya/Dergiler/Aylık> (erişim tarihi: 24.03.2019).

¹²¹ <https://dergi.diyanet.gov.tr/Arsiv> (erişim tarihi: 28.03.2019).

¹²² Zafer Yıldız, “Diyanet Çocuk Dergisinin Din Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, 2012, ss.367-369; Kenan Aydın, *Türkiye’de Çocuk Dergiciliği: Diyanet Çocuk Dergisinin İçerik Analizi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2015, ss.36-38.

örnek davranışlar, ahlaki değerler, sure tanıtımı, dini kelime anlamları, kültür ve medeniyetimiz için önemli şahsiyetlerin tanıtımı, tarihten önemli olaylar gibi konular yer almaktadır.¹²³ Özellikle son yıllarda değerler eğitimi konularına oldukça ağırlık verilmiştir. Milli Eğitim müfredatının da bu konuya verdiği önem göz önüne alındığında derginin içeriğinin müfredat ile örtüştüğünü söylemek mümkündür. Dergi çocuklar için oldukça zengin, renkli görsel içeriklerle donatılmıştır. Dergide şiirler, hikâyeler ve etkinlikler de yer almaktadır. Bulmacalar, boşluk doldurmalar, çoktan seçmeli sorular ile çocuklara öğrendikleri konusunda geri dönüt imkânı sunulmaktadır. Abonelik yoluyla dergiler temin edilebileceği gibi Diyanet İşleri Başkanlığının dergiler için açmış olduğu internet sitesinden de okuma fırsatı elde edilebilir.¹²⁴

1.3.3. Diyanet Aile Dergisi

1991 yılında yayın hayatına başlayan Diyanet Aylık Dergi çeşitli sayılarında aile ile ilgili konulara da yer vermiştir. Ancak değişen dünya koşullarında toplumumuzda aile bağları gittikçe zayıflamış, İslam dininin büyük önem verdiği aile kurumu sarsılmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da aile kurumu ile ilgili yeni problemler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle aile eskiye nispeten daha çok önemsenmesi gereken bir alan haline gelmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı tüm bu değişen şartları göz önünde bulundurarak 2013 yılından itibaren iki ayda bir 2014 yılı Ocak ayından itibaren ise her ay olmak üzere yayımlanmaya başlanmıştır.¹²⁵ Dergide ailenin bütün fertlerine hitap edecek yazılara yer vermeye çalışılmıştır. İlk bölüm olan “Pencere” bir giriş mahiyetinde olup genel olarak dergide işlenecek konuya dikkat çekme özelliği taşımaktadır. Dergide, aile alanında uzman kişilerle gerçekleştirilen sohbetlere, ayet ve hadis yorumlarına, sağlıkla ilgili bilgiler içeren bölümlere, güncel meselelere, önemli gün ve gecelere, mutlu bir aile için gerekli olan bilgilere, gençlere ve çocuklara hitap eden yazılara, çocuk eğitimi konusunda dikkat edilmesi gereken bilgilere, insanın duygularına hitap edecek hikâyelere, kitap ve kişi tanıtımlarına yer verilmiştir.¹²⁶ Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda derginin konu yelpazesinin oldukça geniş olduğunu söylemek mümkündür. Derginin arşivine Diyanet İşleri Başkanlığı’nın internet sitesinden ulaşılabilen ve isteyen okuyucular dergi aboneliği de yapabilmektedir.

¹²³ Gökçe Demiryürek, *Türkiye Çocuk, Diyanet Çocuk ve Ebe Sobe Çocuk Dergilerinin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2009, ss.38-40.

¹²⁴ <http://dergi.diyanet.gov.tr/Arsiv> (erişim tarihi: 26.03.2019).

¹²⁵ Elif Arslan, “Mütevazı Bir Aile Mektebi: Diyanet Aile Dergisi”, *Diyanet Aylık Dergi*, S.300, 2015, s.39.

¹²⁶ <https://dergi.diyanet.gov.tr/Arsiv> (erişim tarihi: 27.03.2019).

1.3.4. Diyanet İlmi Dergi

Diyanet İlmi Dergi teşkilatın en eski süreli yayını olarak nitelendirilebilir. 1962 yılında Haziran ayında “Diyanet Dergisi” ismiyle yayın hayatına başlayan derginin aynı yıl yedi sayısı yayımlanmıştır. 1963 yılından 1979 yılına kadar çeşitli aralıklarla basımı yapılan derginin, 1981 yılındaki “Hicret Özel Sayısı” hariç 1980-1982 yılları arasında yayımlanmasına ara verilmiştir. 1983 yılından günümüze kadar dergi üç ayda bir olmak üzere yıllık dört sayı şeklinde yayımlanmaya devam etmektedir. Diyanet Dergisi 1991 yılından bu yana Diyanet İlmi Dergi ismiyle yayımlanmaya başlanmıştır. 1968 yılına kadar dergide kurumla ilgili haberlere de yer verilmiştir. Bu durum derginin ismi ve çıkarılış amacı ile tam örtüşmemektedir. Ancak daha sonra 1968 yılı itibariyle yalnızca ilmi makalelere yer vermeye başlanmıştır. Böylece isminden anlaşıldığı üzere sadece bilimsel bir dergi olma hüviyetine bürünmüştür. Bu dergide yayımlanmaya başladığı günden itibaren pek çok akademisyenin makaleleri yer almıştır. Dergi özellikle ilahiyat camiası akademisyenlerinin makalelerini değerlendirebildikleri bir alan olmuştur. Makaleler genel olarak Tefsir, Hadis gibi Temel İslam Bilimleri alanı ile ilgilidir. Zaman zaman özel sayılara da yer veren dergi 2003 yılında “Ulusal Hakemli Dergi” statüsüne kavuşmuştur.¹²⁷

Diyanet İlmi Dergi Ulusal Hakemli bir dergi olduğu için kör hakem sistemi uygulanmaktadır. Yayımlanacak makaleler Yayın Kurulu’nun ön incelemesinden geçtikten sonra iki hakem tarafından tetkik edilmekte ve iki hakemin de onay vermesi sonucu yayımlanmaktadır. Hakemlerden birinin olumsuz cevap verdiği yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına Yayın Kurulu karar vermektedir. Her iki hakemin de “yayımlanamaz” görüşü verdiği makale dergide yayımlanmamaktadır. Yayın dili Türkçe olan dergide yabancı dillerdeki makalelerin yayımlanmasına Yayın Kurulu karar vermektedir. Burada yayımlanan makalelerin özgün, başka herhangi bir yerde yayımlanmamış, ilmi özelliklere sahip ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “Toplumu din konusunda aydınlatma” görevine uygun içerikte olması gerekmektedir. Derginin baskı ve cilt sayısı yıldan yıla iyileştirilmiş ve sayfa sayısı artırılmıştır. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve yasal sorumluluğu yazarlarına ait olmaktadır.¹²⁸

¹²⁷ Bayar, “Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Süreli Yayın Hizmetleri”, ss.453-460; Mustafa Koç, “Diyanet İlmi Dergi’de Din Bilimleri ile İlgili Yayımlanan Makaleler (1962-2004) Üzerine Bibliyografik Bir Araştırma”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.XLI, S.2, 2005, ss.114-116.

¹²⁸ <https://dosya.diyanet.gov.tr/DYSDosya/Dergiler/Ilmi/2019TAM-SAYI-55-1> (erişim tarihi: 28.03.2019).

1.3.5. Diyanet Blok Takvim

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çıkardığı blok takvimler ön ve arka yüzlerinde yer alan bilgiler ile toplumun pek çok kesiminden insanın dinî ve genel kültür alanlarında gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Diyanet blok takvimleri Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmakta, bu hususta oldukça hassas davranılmaktadır. Başkanlık bünyesinde oluşturulan komisyon tarafından belirlenen konular uzman kişiler tarafından yazılmaktadır. Hazırlanan takvimler ihale sonucu uygun görülen bir firma tarafından başkanlığın hazırladığı sözleşmeye uygun olarak basılmakta ve dağıtımı yapılmaktadır.¹²⁹ Başkanlığın kurulduğu yıllarda bugünkü anlamda takvimler hazırlattığına dair bir bilgi mevcut değildir. Eskiden olduğu gibi muvakkitlerin hazırlamış olduğu namaz vakitlerini gösteren cetvellerle yetinilmiştir. Ülkemizde bulunan pek çok vakıf ve derneğin hemen hepsinin bir blok takvimi bulunmaktadır. Çünkü takvim halka zihniyet kazandırma ve fikir yayma konusunda bir araçtır. Saatli Maarif Takvimi, Semerkant Takvimi, Erkam Takvimi, Türkiye Gazetesi Takvimi, İmam Hatip Takvimleri, Fazilet Takvimi, Hürriyet Takvimi bu takvimlerden bazılarıdır. Yasal zeminde kendisine toplumu din konusunda aydınlatma görevi verilmiş olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bir takviminin olması önemlidir.¹³⁰ Takvim basımı ile ilgili ilk defa 1933 yılında Muğla Başmuvakkidi Ziya Bey "Asri takvim basımı isteğiyle reisliğe başvurmuş ancak bir sonuç alınamamıştır. 1937 yılı itibariyle takvim basımı konusu gündemde daha sık yer almaya başlamıştır. 5 Temmuz 1939 tarihinde Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun'da yapılan değişiklik ile Mushaflar ve Dini Eserler Tetkik Heyeti için Muvakkit kadrosu oluşturulmuştur. Bu kadroya Yusuf Ziya Gökçe tayin edilmiştir. Gökçe 1940 yılında İstanbul ili için namaz vakitleri cetvelleri hazırlamış ve bunlar basılmıştır. Ancak bu takvimler bugün kullandığımız blok takvimler şeklinde değil, kitapçık şeklindedir. Daha sonraki yıllarda bu takvimlere bazı kısa bilgiler, diğer bazı il ve ilçeler eklenerek tekrar yayımlanmıştır. 1967 yılına kadar takvimlerin tüm illeri kapsayacak şekilde hazırlanması gerektiği, namaz vakitlerinin tespiti ve tayini meselesinin tüm Müslümanlar için önemli bir husus olduğu konuları tartışılmıştır. Tartışmalar sonucunda 1967 yılında bugünkü şekliyle bir duvar takvimi basılabilmektedir. Bu takvim yalnızca Ankara ili için hazırlanmış bir takvimdir. Takvimin arka yüzünde herhangi bir yazı yer almamıştır. Her sayfada bir haftalık namaz vakitleri belirtilmiş, böylece elli iki sayfalık bir takvim oluşmuştur. Bu şekilde

¹²⁹ Pelin Zeynep Parlak, *Yaygın Tarih Eğitimi Aracı Olarak Duvar Takvimleri Üretim Süreci, İçerik Analizi ve Kullanım Biçimleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2012, ss.22-23.

¹³⁰ Rıfat Atay, Halil Arslan, "Üç Dönem, Üç Takvim: 2002, 2007 ve 2011 Yılları Takvimleri Örneğinde Diyanet Söyleminin Analizi", *Dini Araştırmalar*, C.XX, S. 52, 2017, ss.146-147.

yalnızca Ankara ili için 1972 yılına kadar takvimler basılmaya devam etmiştir. 1972 yılında ise tüm Türkiye’yi kapsayan 365 sayfalık bir takvim basılmıştır. 1974 yılından itibaren takvim yapraklarının ön yüzleri ile birlikte arka yüzleri de kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla farklı bölgeler için de takvimler basılmaya başlanmıştır. Ayrıca takvimlere ilçeler de eklenmiştir. 1980 yılından itibaren günümüze kadar basılan takvimler şekil olarak hemen hemen aynıdır. İçerik olarak ise takvimler sürekli gelişme kaydetmiş, toplumu din konusunda aydınlatma görevinde önemli bir araç olarak görülmüştür. Uzun bir süre Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çıkarılan takvimlere “Namaz Vakitleri Takvimi” denilmiştir. Bu başlıktan hareketle başkanlığın takvim basmaktaki amacının topluma namaz vakitlerini, dini gün ve geceleri doğru bir şekilde bildirmek olduğunu söyleyebiliriz.¹³¹

¹³¹ Mehmet Bulut, “Başkanlığın Takvim Basımı”, *Diyanet Aylık Dergi*, S.348, ss.30-33.

İKİNCİ BÖLÜM

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 2008-2018 TAKVİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın ikinci bölümünde 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet İşleri Başkanlığı takvimlerinin yaygın din eğitimi bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Takvimlerin ön ve arka yüzü ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu bağlamda söz konusu yıllara ait takvimlerin ön yüzünde bulunan ayetler, hadisler, önemli gün ve haftalar, önemli olaylar tablolar yapılarak analiz edilmiştir. Önemli gün ve haftalar; sosyal ve kültürel gün ve haftalar, sağlıkla ilgili gün ve haftalar, meslekle ilgili gün ve haftalar, kurum ve kuruluş günleri, iller ve kurtuluş günleri, kişiler ile ilgili gün ve haftalar, çevre ile ilgili gün ve haftalar başlıklarına göre ayrı ayrı incelenmiştir. Önemli olaylar; tarihi olaylar, dini olaylar ve tabiatla ilgili olaylar başlıklarına ayrılarak tetkik edilmiştir. Takvimlerin arka yüzünde bulunan konular, kavramlar, kişiler yine tablolar yapılarak kritik edilmiştir. 2018 yılı Diyanet takviminde bulunan “Sözün Özü” bölümünde yer alan önemli kişiler ele alınmış, “Günün Duası” bölümünün hadis kaynaklarına göre dağılımı araştırılmıştır. Oluşturulan tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Diyanet takvimleri her yıl baskısı yenilenerek geniş bir halk kitlesine ulaşan bir yaygın din eğitimi aracıdır. Namaz vakitlerini göstermesi nedeniyle hemen hemen her eve girmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu din konusunda aydınlatma görevini diğer vasıtalarla yerine getirdiği gibi takvimler aracılığı ile de yapmaktadır. Takvimler hem dini, hem de milli ve manevi konularda halkı bilinçlendirmekte, namaz vakitlerini göstermekte, ayet ve hadis bilgilerine yer vermekte, önemli gün ve haftaları, pek çok önemli olayı topluma hatırlatmaktadır. Pek çok insan takvim yapraklarının ön ve arka yüzünde bulunan bilgileri okumaktadır. Bu sebeple takvimlerin hazırlanması ve incelenmesi konuları önemlidir. Takvimde işlenen konular çerçevesinde toplum yönlenecek ve şekillenecektir.¹³²

2008 yılında takvimlerin tirajı yaklaşık 2.650.000’dir. Bu yıllarda takvimler yurt dışı takvimleri ve yurt içi takvimleri olarak hazırlanmakta ve toplamda 19 bölgeden oluşmaktaydı. Bu bölgeler; Avrupa ülkelerinin tamamı 9 bölge, Avrasya 2 bölge, ABD-Kanada, Japonya-Avustralya ve Balkan ülkeleri birer bölge olmak üzere toplam 14 yurt dışı bölgesi, 5 bölge de

¹³² Atay, Arslan, “Üç Dönem, Üç Takvim: 2002, 2007 ve 2011 Yılları Takvimleri Örneğinde Diyanet Söyleminin Analizi”, s.147.

yurt içi bölgesidir.¹³³ 2018 yılına gelindiğinde ise takvimlerin tirajı 3.400.000'e ulaşmıştır. On yıllık süreçte takvimler büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Bu yıllarda takvimler yurt dışı ve yurt içi toplamda 60 bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler; Avrupa 17 bölge, ABD-Kanada, Avustralya-Japonya, Avrasya ve Balkan ülkeleri birer bölge toplamda 21 yurt dışı bölgesi, 39 da yurt içi bölgesidir.¹³⁴

2.1. Diyanet Takvimi Ön Yüz Çözümlemesi

Çalışmamıza konu olan 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzü, verilen bilgiler açısından büyük farklılıklar teşkil etmemekle birlikte günün tarihini belirten bölüm, namaz vakitleri bölümü ve önemli gün ve hafta bölümünün sayfa içerisindeki dizilimi açısından farklılıklar gözlenmektedir. 2008 yılına ait takvimin ön yüzünde sol tarafta gün, ay yıl ve haftanın hangi günü olduğunu belirten bölüm yer almaktadır. Bu bölümün hemen altında Hicri ve Rumi tarihler belirtilmiş, ay doğuş ve ay batış bilgileri, yılın kaçınıcı günü olduğu ve yıldan kaç gün kaldığı bilgisi verilmiştir. Sayfanın sol alt bölümünde ise belirli gün ve haftalar bilgisi verilmiş, o güne rastlayan belirli gün ve hafta yoksa ayet veya hadis zikredilmiştir. 2008 yılına ait takvimde bu bölümde zikredilen hadislerin kaynak belirtilmeden aktarılması bir eksikliktir. Sayfanın sağ tarafı da namaz vakitleri bölümüne ayrılmıştır.

2018 yılı takviminin ön yüzünde sol bölümde yıl, gün, ay ve haftanın hangi günü olduğu bilgisi verilmiştir. Bu bölümün sağında sayfanın ortasında belirli gün ve hafta bölümü yer almıştır. 2018 yılı takviminde de belirli gün ve hafta bölümünde bazen ayet veya hadis zikredilmiştir. Bu bölümün hemen altında Hicri ve Rumi tarihler gösterilmiş, ay doğuş ve ay batış bilgilerine, yılın kaçınıcı günü olduğu ve yıldan kaç gün kaldığı bilgisine yer verilmiştir. Sayfanın sağ kısmında il merkezinin namaz vakitlerini gösteren tablo yer alırken, sayfanın alt kısmında o ile ait her bir ilçenin namaz vakitlerini gösteren tablo yer almıştır.

2.1.1. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Ayetlerin Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan ayetlerin konu dağılımları ele alınmıştır. Tablo yapılarak sayı ve yüzdelik dağılımları gösterilmiş, tablodan hareketle takvimlerin yaygın din eğitiminin hedeflerine uygun olup olmadığı yorumlanmıştır.

¹³³ Diyanet İşleri Başkanlığı 2008 Yılı 5. Bölge Blok Takvimi.

¹³⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Yılı 4. Bölge Blok Takvimi.

Tablo 2.1 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Ayet Dağılımının Yüzdelik Oranları

KONU	SAYI	YÜZDE
İtikat	32	%38,09
İbadet	24	%28,57
Ahlak	12	%14,28
Helaller ve Haramlar	8	%9,52
Sosyal ve Toplumsal Hayat	6	%7,14
Çalışma ve Ekonomik Hayat	2	%2,38

2008 yılı Diyanet takviminde ön yüz ayet dağılımının verildiği tabloyu incelediğimizde %38.09'luk oranla en fazla itikat konusunda ayetlere yer verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %28,57'lik oranla ibadet konusu üçüncü sırada ise %14,28'lik oranla ahlak konusu yer almaktadır. Diğer konu dağılımları ise sırasıyla; %9,52'lik oranla helaller ve haramlar, %7,14'lük oranla sosyal ve toplumsal hayat, %2,38'lik oranla çalışma ve ekonomik hayat hakkında olmuştur.

Tablo 2. 2 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Ayet Dağılımının Yüzdelik Oranları

KONU	SAYI	YÜZDE
İtikat	67	%55,37
İbadet	27	%22,31
Ahlak	14	%11,57
Sosyal ve Toplumsal Hayat	7	%5,78
İnsan	3	%2,47
Aile	3	%2,47

2018 yılı Diyanet Takvimi ön yüzde bulunan ayetlerin yüzdelik dağılımını veren tabloyu incelediğimizde %55,37'lik oranla en fazla itikat konusu ile ilgili ayetlere yer verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %22,31'lik oranla ibadet konusu, üçüncü sırada ise %11,57'lik oranla ahlak konusunun olduğunu görmekteyiz. Diğer konu dağılımları sırasıyla %5,78'lik oranla sosyal ve toplumsal hayat, %2,47'lik oranla insan ve aile hakkında olmuştur.

2008 yılı ile 2018 yılını karşılaştırdığımızda; her iki takvimde de en fazla itikat konusu ile ilgili ayetlere yer verilmiştir. Hem 2008 yılı takviminde hem de 2018 yılı takviminde ikinci sırada ibadet, üçüncü sırada da ahlak konusu yer almıştır. Takvimlerde ayetlerin konu

dağılımlarında gözetilen sıralama ayetlerin indiriliş sırasıyla paralellik göstermektedir. Ayetler nazil olurken önce iman konusu ile ilgili ayetler indirilmiştir. Başkanlık da takvimlerde pek çok ayete yer vermiş, bunda da belli bir sıralama gözetmiştir. Toplumda itikat ile ilgili meseleler halledilmeden ibadet ve ahlak alanına yönelmek çok da faydalı olmayacaktır. Bu sebeple Başkanlık takvimlerin ön yüzünde vereceği ayetlerde itikat, ibadet, ahlak sıralamasına dikkat etmiştir. Bu üçlüden sonra dinin sosyal ve toplumsal hayat, aile gibi meselelerine yönelmiştir. Böylelikle Başkanlık iyi bir Müslüman nasıl olunur halka bunu anlatmaya çalışmıştır. Bu tablolara baktığımızda; Başkanlığın kendisine yüklenen inanç, ibadet, ahlak ve İslam dininin diğer konularında halka bilgi verme ve toplumu yönlendirme görevini takvimler aracılığı ile yerine getirmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilen resmi görev ile takvimde ortaya çıkan tablo birebir örtüşmektedir. Bu da bize takvimlerin ön yüzünde verilen ayetlerin başkanlığın hedeflediği yaygın din eğitimi faaliyetlerini gerçekleştirmede olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ön yüzde bulunan ayetler göz önünde bulundurulduğunda yaygın din eğitiminin halka dini bilgi vermek, ibadetlerin nasıl yapılacağını öğretmek amaçlarıyla birebir örtüştüğünü söyleyebiliriz. Her iki takvimde de ayetlerin hangi surede yer aldığı ve kaçınıcı ayet olduğu bilgisi parantez içinde verilmiştir. Bu da araştırmak isteyen okuyucuya kolaylık sağlamaktadır. Ayetlerin takvimde her güne birkaç ayet olarak dağıtılmış olması İslam dininin tedricilik ilkesi ile örtüşmektedir. Bu sayede insanlar okudukları ayeti anlama ve uygulama imkânı elde etmekte, bir sonraki gün başka bir ayet okumaktadır.

Takvimlerde her gün farklı ayetlerin yer alması Hz. Peygamber'in dini tebliğ konusunda uyguladığı metotla da örtüşmektedir. O, kendisine vahyedilen ayetleri sahabelere iletmiş ve ayetlerin her birini hayatında uygulamıştır. Kur'an ayetlerinin 23 yıllık bir sürede inmesi ayetlerin her birinin pekiştirilerek hayata tatbik edilmesini sağlamıştır. Sahabe inen ayetleri peygamberden duymuş, onları anlamış ve hemen uygulamaya başlamıştır. Günümüzde Kur'an ayetleri anlaşılıp hayata geçirilmekten çok yalnızca sevap kazanma amaçlı okunmaya başlanmıştır. Bunun dışında sınav zamanları, sıkıntılı anlarda vb. okumak yaygınlaşmış, hükümleri anlamak ve uygulanmak önemsenmemeye başlanmıştır. Kur'an ayetlerinde, ayetlerin indiriliş amaçları ve fonksiyonları da belirtilmiştir. "Bu kitap hiç şüphe yok ki sakınanlar için bir rehberdir."¹³⁵ Bu ayette Kur'an ayetlerinin insanlar için bir rehber, yol gösterici olduğu vurgulanmıştır. "O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kulu Muhammed'e apaçık ayetler indirendir..."¹³⁶ Bu ayette Kur'an ayetlerinin insanları

¹³⁵ Bakara, 2/2.

¹³⁶ Hadid, 57/9.

karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için indirildiği vurgulanmaktadır. “(aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi için Kur’an’ı indirdik.”¹³⁷ Bu ayette de Kur’an ayetlerinin insanlar için uyarıcı olma yönüne işaret edilmiştir. Bu ve benzeri pek çok ayette vurgulanan ayetlerinin fonksiyonlarının yerine gelmesi için onların okunması, anlaşılması ve uygulanması gerekmektedir. Bunun için de öncelik ayetlerin insanlara duyurulmasıdır¹³⁸ Ayetlerin insanlara iletilmesi, duyurulması konusunda yaygın din eğitimi devreye girmektedir. Doğru bir şekilde yapılan yaygın din eğitimi faaliyetleri ile insanlar bilgilenmiş ve Kur’an ayetlerini hayatlarına tatbik etme imkânı elde etmişlerdir.

Kur’an ayetleri yaygın din eğitiminin nasıl olması gerektiği konusunda da bize pek çok ipucu sunmaktadır. Ayetler Allah’ın, hayatlarının neredeyse her alanında cehaletin en üst seviyede olduğu bir topluluğu 23 yıllık bir sürede nasıl istenilen seviyeye getirdiğine dair yöntemler sunmaktadır. Kur’an’ın pek çok ayetinde birlik ve beraberlik duygusu ön plana çıkarılmıştır. Eğitimde önemli ilkelerden biri olan birlik beraberlik duygusu topluma aşılanmaya çalışılmıştır. Yaygın din eğitiminin amaçlarından biri toplumda birlik ve beraberliği sağlamak ve güçlendirmektir. Kur’an’da eğitimci, yönetici konumunda olan kişiler için söz ve davranış uyumunu emreden pek çok ayet yer almaktadır. Peygamberler toplum için örnek olarak gönderilmiş insanlardır. Onların davranışları mü’minler için örnek ve yol göstericidir. Kur’an’da tekrar ilkesi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bazı emirler, olaylar farklı yerlerde tekrarlanmış, Hz. Peygamber de bu yöntemi benimsemiştir. Tekrar, zihinde kalıcılığı ve konunun daha iyi pekişmesini sağlamaktadır. Bir eğitimin sağlıklı yürüyebilmesi için sevgi, saygı ve güven ortamının oluşturulması gerekmektedir. Kur’an’ın üslubuna baktığımızda bunu açıkça görmek mümkündür. Yine Kur’an kolaylaştırma ilkesi üzerinde sıklıkla durmuş, Allah’ın insanlara verdiği imtihanların yüklerin onların kaldırabileceği oranda olduğuna işaret edilmiştir. Allah Kur’an’da bazı soyut kavramları somut kavramlardan örnekler vererek anlatmıştır. Bu da insanın konuyu daha iyi anlamasını sağlamaktadır. Eğitimin bir parçası olan ödül ve ceza yöntemini de Kur’an’da görmekteyiz. Allah; iyi işler için ödül, kötü işler için de ceza koymuştur. Bu da insanları iyi işlere teşvik etmek kötü işlerden sakındırmak içindir. Allah insanları Kur’an’da sürekli sorgulamaya yönlendirmekte, böylece onların muhakeme gücünü artırmayı hedeflemektedir. Eğitimin en önemli amaçlarından biri sorgulayan, düşünen, muhakeme eden insanlar yetiştirmektir. Ve en önemli

¹³⁷ Yasin, 36/70.

¹³⁸ Ateş, “Vaaz ve Hutbelerde Kur’an-ı Kerim’e Yeterince Yer Verilmemesi ve Ayetlerin Uygun Bağlamda Kullanıl(ma)maması Problemi”, ss.464-465.

ilkelerden biri olan tedricilik ilkesi Kur'an'ın en temel özelliklerinden biridir. Eğitimde tedricilik istendik davranış değişikliğini oluşturmak, kalıcılığı artırmak açısından oldukça önemlidir. İnsan zihni olayları anlamak ve algılamak için sürece ihtiyaç duyar. İşte tedricilik yöntemine uyularak yapılmış bir eğitim amacına ulaşacaktır. İnsan fıtratı gereği eğitime yatkın bir varlıktır. İnsanı yaratan Allah onun için en iyi eğitim yollarını da bilmekte ve bunları Kur'an ayetlerinde göstermektedir. Ayetlerdeki bu yöntem ve ilkeler hem yaygın din eğitimi hem de örgün din eğitimi için oldukça önemlidir.¹³⁹

Toplumu din konusunda aydınlatma görevinde başvurulacak ilk kaynak, İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'dır. Diyanet takvimlerinde Kur'an ayetleri ile tebliğ görevi yerine getirilmeye çalışılmaktadır. İslam dininin temel konuları olan inanç, ibadet ve ahlak konuları takvimlerde de üzerinde daha fazla durulan konular olmuştur. Ayetlerin iniş sırası göz önünde bulundurulursa öncelikle iman ile ilgili ayetler nazil olmuş daha sonra ibadet ve ahlak konusu ile ilgili ayetler indirilmiştir. Bir insanın inancını kavi hale getirmeden ibadet yapması da elbette beklenemez. Yaygın din eğitiminde de üslup bu olmalıdır. Öncelikle dinin inanç boyutu doğru bir şekilde anlatılmalıdır. Daha sonra aynı önemle ibadet ve ahlak konuları üzerinde durulmalıdır. Yaygın din eğitiminin en önemli araçlarından biri olan Diyanet takvimi ön yüzünde verilen ayetler halkı İslam dininin temel konuları konusunda aydınlatma görevini yerine getirmektedir. İnsanlar yalnızca takvim yapraklarında yer alan ayetleri okuyarak İslam dininin; inanç, ibadet, ahlak, aile, sosyal ve toplumsal hayat, çalışma ve ekonomik hayat gibi pek çok konusu hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Her insan vakit sıkıntısı veya başka bir sebeple okumaya, araştırma yapmaya fırsat bulamayabilir. Uzun soluklu olarak bir kitap, dergi vb. okuyamayan veya bu araçlara ulaşamayan insanlar için takvimler en kısa yoldan doğru bilgiye ulaşmanın adresidir.

2.1.2. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Hadislerin Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan hadislerin konu dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait sayı ve yüzdelik dağılımlar gösterilmiştir. Bu tablolardan hareketle takvimlerin yaygın din eğitimi işlevi yorumlanmıştır.

¹³⁹ Zülfişkar Durmuş, "Ayetlerin Eğitsel İlkeler Yönüyle Yorumlanması", *Kuram ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri Sempozyumu (8-9 Mayıs 2009)*, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, Konya, 2010, ss.278-303.

Tablo 2. 3 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Hadis Dağılımının Yüzdelik Oranları

KONU	SAYI	YÜZDE
Ahlak	36	%49,31
İbadet	14	%19,17
Sosyal ve Toplumsal Hayat	11	%15,06
İlim ve Eğitim	5	%6,84
İtikat	3	%4,10
Çalışma ve Ekonomik Hayat	2	%2,73
Helaller ve Haramlar	2	%2,73

2008 yılı Diyanet takvimi ön yüz hadis dağılımını gösteren tabloya baktığımızda %49,31’lik oranla en fazla ahlak konusunda hadislere yer verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %19,17’lik oranla ibadet konusunu, üçüncü sırada ise %15,06’lık oranla sosyal ve toplumsal hayat konusunun olduğunu görmekteyiz. Diğer konular sırasıyla; %4,10’luk oranla itikat, %2,73’lük oranla çalışma ve ekonomik hayat, helaller ve haramlar konuları olmuştur. Tabloyu incelediğimizde konu dağılımında bir denge olmadığı açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Takvimde işaret edilen konuların dağılımında bir denge gözetilmiş olmasının daha iyi olacağı kanaatindeyiz. Ahlak konusu üzerinde durulduğu kadar veya buna yakın oranda inanç ve ibadet konusu üzerinde de durulmalıdır.

Tablo 2. 4 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Hadis Dağılımının Yüzdelik Oranları

KONU	SAYI	YÜZDE
İtikat	7	%25,92
Sosyal ve Toplumsal Hayat	5	%18,51
Ahlak	4	%14,81
İbadet	4	%14,81
İlim ve Eğitim	2	%7,40
Helaller ve Haramlar	2	%7,40
Aile	2	%7,40
Çalışma ve Ekonomik Hayat	1	%3,70

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde yer alan hadislerin genel dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde en çok %25,92’lik oranla itikat konusu ile ilgili hadislere yer

verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %18,51’lik oranla sosyal ve toplumsal hayat, üçüncü sırada %14,81’lik oranla ibadet ve ahlak konuları gelmektedir. Diğer konular sırasıyla; %7,40’lık oranla ilim ve eğitim, helaller ve haramlar, aile, %3,70’lik oranla çalışma ve ekonomik hayat konuları olmuştur. 2018 yılı takviminde 2008 yılı takvimine kıyasla daha dengeli bir dağılımın olduğunu görmekteyiz. 2008 yılı takviminde ön yüzde en fazla ahlak konusu ile ilgili hadislere yer verilmiştir. 2018 yılı takviminde ise ahlak konusu üçüncü sırada yer almıştır. Takvimler toplumu yönlendirmek için bir araçtır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın toplumda nasıl bir din algısı oluşturmak istediği konusunda bize ışık tutmaktadır. Başkanlık takvimler aracılığı ile inanç, ibadet ve ahlak konularında bilgilerini tamamlamış, dinin sosyal ve toplumsal yönlerini kavramış bir Müslüman profili oluşturmak istemektedir. 2008 yılı takviminde daha çok ahlak ile ilgili hadislere yönelerek toplumda meydana gelen ahlakî yozlaşmalara dikkat çekilmek istenmiş olabilir. 2018 yılına gelindiğinde ise hadis dağılımı tablosunda ilk sırada itikat konusunun yer aldığını görmekteyiz. Toplumda gittikçe artmakta olan inançsızlık problemi takvimler aracılığı ile çözülmeye çalışılmış olabilir. Toplumda meydana gelen yozlaşma ve bozulmaların en önemli sebeplerinden biri olan inançsızlık meselesi halledilmeden toplumsal düzelme de zor olacaktır. İnsanlar inanma ihtiyacını Allah dışında başka varlıklara yönlendirdiği zaman problemler ortaya çıkmaktadır. Özellikle bazı şahısların söylemleri ve emirleri Allah’ın emirlerinin önüne geçtiği zaman bireysel ve toplumsal yozlaşmalar başlamaktadır. 15 Temmuz 2016 gecesi yaşamış olduğumuz hain darbe girişimi de bu durumun bir tezahürü olarak görülebilir. Allah dışında bir varlığa inanmanın ve ona körü körüne bağlanmanın sonucu insanların ve toplumun gelmiş olduğu bu durum itikat konusunun önemini de ortaya koymaktadır. Allah inancı olmayan insanların yapamayacağı kötülük de olmayacağı için bu durumdan tüm toplum olumsuz etkilenmektedir. Günümüzde özellikle gençler arasında farklı inançlara eğilimler yaygındır. Takvim sayfalarında özellikle iman ile ilgili hadisler vurgulanarak gençliğin inanç ile ilgili sorularına yanıt verilmeye çalışılmış olabilir. 2008 yılında üçüncü sırada yer alan sosyal ve toplumsal hayatla ilgili hadisler 2018 yılı takviminde ikinci sırada yer almıştır. Bunda 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen hain darbe girişimin etkisi olmuş olabilir. Bu tarihte sosyal ve toplumsal hayat ciddi bir yıkıma uğramıştır. Toplumda güven olgusu zedelenmiş, insanların birbirine güveni kalmamıştır. Bu tarihten itibaren birlik ve beraberlik olgusuna verilen önem daha da artmıştır. Bu sebeple sosyal ve toplumsal hayatla ilgili dinin öğretileri daha da bir önem kazanmış ve bu konularla ilgili hadislere daha fazla yer verilmiştir. Toplumu din konusunda bilgilendirmek, toplumsal birlik ve beraberlik sağlamak, ibadetlerin insanlar tarafından doğru

bir şekilde öğrenilmesi yaygın din eğitiminin amaçlarındandır. Takvimlerin de ön yüzde verdiği hadisler ile bu amaçları gerçekleştirmeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Hadisler Kur'an'ı en iyi anlayan ve yorumlayan Hz. Peygamber'in sözleri ve düşünceleri olduğu için İslam dininin anlaşılması açısından çok önemlidir. Hz. Peygamber ayetleri insanlara sözleri ile açıklamış, fiilleri ile bizzat uygulayarak göstermiştir.¹⁴⁰ Hadis, sünnet Kur'an'dan sonra İslam dininin ikinci temel kaynağıdır. Kur'an'da Hz. Peygambere itaatle ilgili pek çok ayet yer almaktadır. “Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Resulüne uyun...”¹⁴¹ “Peygamber size neyi verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının. Allah’tan korkun.”¹⁴² “(Resulüm) de ki; eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”¹⁴³ Burada zikrettiğimiz ayetlere baktığımızda Hz. Peygamber’e itaatin açıkça emredildiğini söylemek mümkündür.

Hz. Peygamber’e itaat yalnızca onun hadislerini öğrenmekle olmaz aynı zamanda uygulamak da gerekir. İslam dini hayatın her alanı ile ilgili kuralları emir ve yasakları koyan bir dindir. Hz. Peygamber de bu emir ve yasakları bizzat tatbik ederek müminlere örnek olmuştur. İslam dininin temel konuları; inanç, ibadet ve ahlakıdır. Her iki takvimde de bu konularla ilgili hadisler yer almıştır. Bu konuların dışında sosyal ve toplumsal hayat, ilim ve eğitim, aile, helaller ve haramlar, çalışma ve ekonomik hayat ile ilgili hadislere yer verilmiştir. İslam dininin ahlak konusuna verdiği değer ve önem Diyanet takvimlerine de yansımıştır. Takvimlerde ahlak konusu ile ilgili pek çok hadis yer almıştır. Yaygın din eğitimi toplumda gittikçe yok olmaya yüz tutmuş olan ahlaki değerlerimizi ve dinin kurallarını insanlara öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç ile takvimde hadislerin zikredilme gayesi örtüşmektedir.

Ülkemizde insanların çoğunluğu dini bilgilerin bir kısmını örgün eğitim içinde öğrenirken, büyük kısmını yaygın eğitim kapsamında öğrenmektedir. Öğrenilen bu bilgilerin doğru kaynaktan öğretiliyor olması en önemli konudur. Bu sebeple ayet ve hadis temelli bir din eğitimi yapılması önemlidir. Yaygın din eğitimi ile hadisin İslam dininin temel kaynaklarından biri olduğu düşüncesi topluma benimsetilmeye çalışılmaktadır. Zira hadis olmadan İslam dinini ferdi anlamda da toplumsal anlamda da yaşamak imkânsızdır. Bu amacı gerçekleştirmek için de takvimler aracılığıyla topluma, Hz. Peygamber’in hayatı ve hadisleri en doğru kaynaktan öğretilmeye, hadis bilgisi verilirken toplumun öncelikleri dikkate

¹⁴⁰ Yaşar Kandemir, “Hadis”, *DİA*, C.15, 1997, ss.27-28.

¹⁴¹ Enfal, 8/24.

¹⁴² Haşr, 59/7.

¹⁴³ Al-i İmran, 3/31.

alınmaya çalışılmıştır.¹⁴⁴ Hem 2008 hem de 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinde hadis seçimi konusunda hitap edilen kitlenin anlayış seviyesini dikkate almak, okuyucunun anlayabileceği hadisler seçmek, anlaşılır bir dil kullanmak, hadisleri temel hadis kaynaklarından almak ve kaynak göstermek gibi hususlara dikkat edilmiştir. İslam dininin Kur'an'dan sonra ikinci temel kaynağı hadisleri insanlara doğru bir şekilde aktarmak ve açıklamak Diyanet İşleri Başkanlığı'na düşen yaygın din eğitimi görevidir. Başkanlığın bu görevi yerine getirirken kullandığı vasıtalarından biri de takvimlerdir.

Takvimler yaygın din eğitiminin bu amacına hizmet edecek önemli araçlardır. Takvimlerde hadis bilgisi, Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili bilgiler verilerek toplumu İslam dini konusunda bilinçlendirilmek hedeflenmiştir. Çalışmamıza konu olan 2008 yılı Diyanet takviminde dikkat çeken bir husus ön yüzde yer alan hadislerin kaynak verilmeden zikredilmiş olmasıdır. Yalnızca parantez içerisinde "Hadis-i şerif" ifadesi kullanılmış, hadisin hangi kaynaktan geçtiği bilgisine ise yer verilmemiştir. Örneğin 2 Ocak 2008 tarihinde Diyanet Takvimi ön yüzde "Besmelesiz başlayan her iş bereketsizdir." hadisi yer almış; ancak kaynak belirtilmemiştir. Bu durum hadis yazılmış olan takvimin diğer sayfalarında da böyledir. Hadislerin kaynak verilmeden zikredilmiş olması Diyanet takvimi açısından bir eksikliklerdir. Zira okuyucu merak edip hadisi araştırmak, geniş açıklamalarına ulaşmak istese hangi kaynaktan hadise ulaşacağı bilgisine sahip olmayacaktır. 2018 yılına gelindiğinde ise takvimlerde her bir hadisin kaynak verilerek zikredildiğini görmekteyiz. Başkanlık bu hususta eksikliğini gidermiş, hadislerin kaynak verilerek aktarımı konusunda gerekli ihtimamı göstermiştir. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Önemli Gün ve Haftaların Dağılımı

İncelediğimiz 2008 ve 2018 Diyanet takvimlerinde yer alan önemli gün ve haftaları yedi başlık altında sınıflandırarak değerlendirdik. Bu başlıklar; sosyal ve kültürel gün ve haftalar, sağlıkla ilgili gün ve haftalar, kişiler ile ilgili gün ve haftalar, meslek ile ilgili gün ve haftalar, çevre ile ilgili gün ve haftalar, iller ve kurtuluş günleri ve kurumların kuruluş günleridir.

2.1.3. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Önemli Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 Diyanet takvimlerinin ön yüzünde yer alan sosyal ve kültürel gün ve haftalar, sağlık, meslek, kişiler ve çevre ile ilgili gün ve haftalar, iller ve kurtuluş günleri, kurum ve kuruluş günleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

¹⁴⁴ Ali Çelik, "Yaygın Din Eğitimi Açısından Hadislerin İlmi ve Güncel /Aktüel Değeri", *YDU. I. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu (26-29 Nisan 2012 Lefkoşa)*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.16-17.

2.1.3.1 Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Sosyal ve Kültürel Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan sosyal ve kültürel gün ve haftaların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait sosyal ve kültürel gün ve haftalar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 5 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sosyal ve Kültürel Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR	TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR
7-13 Ocak	Enerji Tasarrufu Haftası	30 Ağustos	Zafer Bayramı
26 Ocak	Dünya Gümrük Günü	1 Eylül	Dünya Barış Günü
28 Şubat	Sivil Savunma Günü	8 Eylül	Dünya Okuma Günü
1-7 Mart	Deprem Haftası	15-21 Eylül	İlköğretim Haftası
8 Mart	Dünya Kadınlar Günü	19 Eylül	Gaziler Günü
8-14 Mart	Bilim ve Teknoloji Haftası	25 Eylül-1 Ekim	Yangından Korunma Haftası
15 Mart	Dünya Tüketici Hakları Günü	26 Eylül	Türk Dil Bayramı
18 Mart	Şehitler Günü	27 Eylül	Dünya Turizm Günü
18-24 Mart	Dünya Yaşlılar Günü ve Haftası	4 Ekim	Dünya Hayvanları Koruma Günü
21-26 Mart	Dünya Ormancılık Günü ve Haftası	5 Ekim	Uluslararası Öğretmenler Günü
27 Mart	Dünya Tiyatrolar Günü	6 Ekim	Dünya Çocuk Günü
31 Mart	Kütüphanecilik Haftası	9-16 Ekim	Dünya Gıda Günü ve Beslenme ve Gıda İsrafını Önleme Haftası
23-28 Nisan	Dünya Kitap Günü ve Haftası	13-19 Ekim	Aile Haftası
25 Nisan	Kara Şehitlerini Anma Günü	13-19 Ekim	Ahilik ve Kültür Haftası
28 Nisan-4	Dünya Kardeşlik Haftası	14 Ekim	Dünya Standartlar Günü

Mayıs			
1-7 Mayıs	Yunus Emre Kültür ve Sanat Haftası	14-20 Ekim	Tüketici Koruma Haftası
1-7 Mayıs	Karayolu Güvenliği ve Trafik Haftası	16 Ekim	Dünya Gıda Günü
5 Mayıs	Avrupa Günü	24 Ekim	Birleşmiş Milletler Günü
9-15 Mayıs	Aile Haftası	24 Ekim	Türkiye Âşıklar Şöleni
10-16 Mayıs	Danıştay ve İdari Yargı Haftası	29 Ekim	Cumhuriyet Bayramı
11 Mayıs	Anneler Günü	29 Ekim-4 Kasım	Kızılay Haftası
12-18 Mayıs	Vakıflar Haftası	31 Ekim	Dünya Tasarruf Günü
13 Mayıs	Türk Dil Bayramı	1-7 Kasım	Türk Harf Devrimi Haftası
15-21 Mayıs	Hava Şehitlerini Anma Günü ve Havacılık Haftası	6 Kasım	Dünya Şehircilik Günü
18-24 Mayıs	Müzeler Haftası	16 Kasım	Uluslararası Hoşgörü Günü
19 Mayıs	Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı	20 Kasım	Dünya Çocuk Hakları Günü
24-30 Mayıs	Sokak Çocuklarına Şefkat Haftası	25 Kasım	Kadına Yönelik Şiddeti Kınama Günü
15 Haziran	Babalar Günü	5 Aralık	Kadın Hakları Günü
1 Temmuz	Kabotaj ve Deniz Bayramı	8-14 Aralık	Dünya İnsan Hakları Günü ve Haftası
10 Temmuz	Dünya Hukuk Günü	12-18 Aralık	Tutum, Yatırım ve Türk Malı Haftası
10 Temmuz	Dünya Nüfus Günü	12-18 Aralık	Yoksullara Yardım Haftası
17 Ağustos	Marmara Depremi(1999)	21-27 Aralık	Verimlilik Haftası
26-30 Ağustos	Malul Gaziler Haftası		

2008 yılı Diyanet takviminde yer alan sosyal ve kültürel gün ve haftaları gösteren tabloya baktığımızda dikkatimizi çeken ilk husus hem yerel hem de evrensel gün ve haftalara

yer verilmiş olmasıdır. Takvimde pek çok sosyal gün ve haftalara işaret edilerek toplumun bu konuda bilinçlenmesi hedeflenmiştir. Takvimde tam atmış beş sosyal ve kültürel gün ve haftaya işaret edilmiştir.

Tablo 2. 6 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sosyal ve Kültürel Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR	TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR
1 Ocak	Sarıkamış şehitlerini anma etkinlikleri	29 Haziran	Dünya endüstriyel tarım günü
6 Ocak	Dünya iyilik günü	1 Temmuz	Kabotaj ve denizcilik bayramı
15 Ocak	Sarıkamış şehitleri günü(1915)	10 Temmuz	Dünya hukuk günü
21-27 Ocak	Osmanlı haftası	11 Temmuz	Dünya nüfus günü
24-31 Ocak	Adalet ve demokrasi haftası	15 Temmuz	Demokrasi ve milli birlik günü
26 Ocak	Dünya gümrük günü	19 Ağustos	Dünya insani yardım günü
20 Şubat	Dünya sosyal adalet günü	26-30 Ağustos	Zafer haftası
28 Şubat	Sivil savunma günü	26-30 Ağustos	Malul gaziler haftası
5-11 Mart	Girişimcilik haftası	30Ağustos	Zafer bayramı
8-14 Mart	Bilim ve teknoloji haftası	8 Eylül	Dünya okuma günü
8 Mart	Dünya kadınlar günü	9 Eylül	Dünya ilkyardım günü
15 Mart	Dünya tüketici hakları günü	17-23 Eylül	İlköğretim haftası
18 Mart	Şehitler günü	19 Eylül	Gaziler günü
18-24 Mart	Dünya yaşlılar günü ve haftası	21 Eylül	Dünya barış günü
19-23 Mart	Dünya ormancılık haftası	26 Eylül	Türk dil bayramı
21 Mart	Uluslararası ırk ayrımı ile mücadele günü	1-7 Ekim	Dünya çocuk günü ve haftası
26 Mart	Balkan şehitlerini anma günü	1 Ekim	Dünya yaşlılar günü

TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR	TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR
26 Mart-1 Nisan	Vergi haftası	3 Ekim	Dünya yürüyüş günü
4 Nisan	NATO günü	4 Ekim	Dünya hayvanları koruma günü
14-20 Nisan	Şehitler haftası	4-10 Ekim	Dünya uzay haftası
15 Nisan	Dünya sanat günü	8-14 Ekim	Ahilik kültürü ve haftası
23 Nisan	Dünya kitap günü	8-14 Ekim	Aile haftası
23 Nisan	Ulusal egemenlik ve çocuk bayramı	14-20 Ekim	Dünya standartlar günü ve Türkiye standartlar haftası
25 Nisan	Türkiye istatistik günü	17 Ekim	Dünya yoksullukla mücadele günü
28 Nisan-4 Mayıs	Kardeşlik haftası	29Ekim-4 Kasım	Kızılay haftası
28 Nisan	Dünya iş sağlığı ve güvenliği günü	31 Ekim	Dünya tasarruf günü
1 Mayıs	Emek ve dayanışma günü	27 Ekim	Dünya görsel ve işitsel miras günü
1-7 Mayıs	Bilişim haftası	12-18 Kasım	Dünya çocuk kitapları haftası
3 Mayıs	Dünya basın özgürlüğü günü	12 Kasım	Afet eğitimi ve hazırlık günü
5-11 Mayıs	Trafik güvenliği ve eğitimi haftası	16 Kasım	Uluslararası hoşgörü günü
5 Mayıs	Avrupa günü	17 Kasım	Dünya komşular günü
7-13 Mayıs	Vakıflar haftası	17 Kasım	Dünya öğrenciler günü
9 Mayıs	Türkiye istatistik günü	20 Kasım	Dünya çocuk hakları günü
13 Mayıs	Anneler günü	25 Kasım	Kadına yönelik şiddeti kınama günü
13 Mayıs	Türk dil bayramı	5 Aralık	Kadın hakları günü
15 Mayıs	Uluslararası aile günü	6 Aralık	Türk sanat müziği günü

TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR	TARİH	SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR
18-24 Mayıs	Müzeler haftası	7 Aralık	Uluslararası sivil havacılık günü
19 Mayıs	Atatürk'ü anma gençlik ve spor bayramı	9 Aralık	Uluslararası yoksullukla mücadele günü
24-30 Mayıs	Sokak çocuklarına şefkat haftası	10-16 Aralık	Dünya insan hakları günü ve haftası
7 Haziran	Türk işaret dili bayramı	12-18 Aralık	Tutum, yatırım ve Türk malları haftası
10 Haziran	Dünya yetimler günü	12-18 Aralık	Yoksullara yardım haftası
12 Haziran	Dünya çocuk işçiliği ile mücadele günü	18 Aralık	Dünya göçmenler günü
17 Haziran	Babalar günü	20 Aralık	Dünya insan dayanışma günü
20 Haziran	Dünya mülteciler günü	21-27 Aralık	Verimlilik haftası

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde seksen sekiz sosyal ve kültürel gün ve haftaya işaret edilmiştir. Bu gün ve haftalar hem yerel hem de evrensel gün ve haftalardır. Diyanet İşleri Başkanlığı sosyal ve kültürel gün ve haftalara takvimde yer vererek toplumun bu gün ve haftalardan haberdar olmasını, toplum nezdinde farkındalık oluşturulmasını, toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Her iki yılda da verilen sosyal gün ve haftaların yarıya yakını evrensel olarak niteleyebileceğimiz gün ve haftalardır. Bu da Diyanet'in daha kapsayıcı, kuşatıcı bir din algısı oluşturma fikrini destekler mahiyettedir. Teknolojik gelişmelerin ilerlemesi sonucu dünya artık küçük bir köy haline gelmiştir. Bu sebeple hem yerel hem de evrensel olayları takip etmek önemlidir. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu durumu göz önünde bulundurarak takvimlerde dünya çapında meydana gelmiş önemli gün ve haftalara yer vermiştir. Nitekim dünyada yaşanan gelişmelerden her ülke dolayısı ile her bir birey etkilenmektedir. Yaygın din eğitiminin amaçlarından biri toplumu dini ve kültürel anlamda bilinçlendirmek, toplumsal birlik ve beraberliği sağlamaktır. Takvimlerde sosyal ve kültürel gün ve haftalara yer verilmesi de aynı amacın bir uzantısıdır.

Tarih boyunca insanlar farklı toplumlar ve kültürler oluşturmuştur. Sosyal bir varlık olan İnsanları bir arada tutan değerler; din, dil, tarih ve kültürdür. Aynı düşünceyi ve aynı kültürü paylaşan insanlar bir araya gelerek toplumu oluşturur ve her toplumun kendine ait bir kültürü vardır. Toplumu oluşturan ve kültürü en fazla etkileyen değerlerden biri dindir. Din hem bireysel hem de toplumsal bütün hayatı düzenleyen emir ve yasaklardır. İnsanın yalnızca bireysel yaşayışını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal yaşayışına da etki eder. Birey inandığı dinin bütün gereklerini hayatına yansıtır. Ekonomi, hukuk, sanat, mimari, eğitim gibi bütün kültür alanları insanlar tarafından meydana getirildiğine göre bu alanların yani kültürün dinden bağımsız olarak şekillenmesi imkânsızdır. Dinin etkisi olarak mabetler inşa edilmiş ve şehirler mabetlerin etrafında kurulmuştur. Bu mabetlerde düzenli olarak dini törenler yapılmış, bu törenlerin zamanını tespit açısından takvim ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Din takvimlerin meydana gelmesinde de rol oynayan bir olgudur. Takvimlerin oluşumu için düzenli olarak Ay ve Güneş'in hareketleri gözlenmeye başlanmış ve astronomi ilmi gelişmiştir. Bunun gibi din daha pek çok konuda insanda merak duygusu oluşturmuş ve ilimlerin ortaya çıkmasını ve ilerlemesini sağlamıştır.¹⁴⁵ Türk toplumunun kültür anlayışında İslam dininin etkilerini açık bir şekilde görmek mümkündür. Doğduğumuz andan itibaren başlayan bu etki hayat boyu devam etmektedir. Konuşma tarzı, giyinme şekli, komşuluk ilişkileri, yemek yeme adabı vb. pek çok konuda dinin etkisi vardır. Aile bireylerinin birbirine bağlı olması, akrabalık ilişkilerine önem verilmesi, düğünlerde bayramlarda bir araya gelinmesi İslam dininin kültürümüze yansımasıdır. Bu dini değerlerimizi ve kültürümüzü gelecek kuşaklara aktarmak görevimizdir. Bu da ancak eğitim ile olabilir. Yaygın din eğitimi de kültürün aktarımında önemli bir rol üstlenmektedir.¹⁴⁶ Yaygın din eğitimi vasıtalarından biri olan takvimlerde sosyal ve kültürel gün ve haftalara yer verilerek toplumun önemli gün ve haftalardan haberdar olması hedeflenmiş olabilir. Bu hedef yaygın din eğitiminin topluma dini ve kültürel değerleri aktarma hedefi ile paralellik göstermektedir.

2008 ve 2018 Diyanet takvimlerinde pek çok yerel ve uluslararası gün ve haftaya işaret edilmiştir. Örneğin; kütüphanecilik haftası ve dünya kitap gününe işaret edilmiştir. Bununla toplumun kitap okumaya ve ilim öğrenmeye önem vermesi gerektiği hedeflenmiş olabilir. Aile ile ilgili olarak; aile haftası, babalar günü, anneler günü, dünya kadınlar günü, kadına yönelik şiddeti kınama günü dikkat çekmektedir. Toplumda en fazla yozlaşmış

¹⁴⁵ Bünyamin Solmaz, "Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.6, 1996, ss.127-130.

¹⁴⁶ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 1998, ss.45-46; Ünver Günay, "Çağdaş Türkiye'de Din, Toplum, Kültür, Gelenek ve Değişme" *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, S.2, 2001, ss.4-6.

kurumlarımızdan olan aile kurumuna takvimde dikkat çekilmesi önemli bir husustur. Zira toplum olarak aile kurumunu yeniden gözden geçirip, yozlaşmanın ve bozulmaların nedenlerini araştırmak durumundayız. Takvimde; tutum, yatırım ve Türk malı haftası, verimlilik haftası, dünya tasarruf günü, dünya gıda günü ve beslenme ve gıda israfını önleme haftası gibi gün ve haftalara işaret edilerek toplumun bu alanlarda bilinçlenmesi hedeflenmiştir. İsrâf etmemek ve tutumlu olmak İslam dininin üzerinde hususiyetle durduğu mevzulardandır. Toplum olarak bu konunun önemini anlama ve ona göre davranmakla yükümlüyüz. Takvimde; şehitler günü, kara şehitlerini anma günü, gaziler haftası gibi haftalara işaret edilerek vatani uğruna mücadele etmiş kişilere olan minnet ve şükran borçlarımız hatırlatılmak istenmiştir. Bu, onlara olan vefa duygusunun bir gereğidir. Hayvanları koruma gününe takvimde yer verilerek tüm insanların hayvanları koruma konusunda bilinçlenmesi ve bu konuya dikkat etmesi amaçlanmıştır. Dünya çocuk günü, sokak çocuklarına şefkat haftası gibi gün ve haftalara takvimde yer verilmiştir. Bununla Allah'ın bizlere emanet olarak verdiği çocuklar konusunda daha hassas davranmamız gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Takvimde yoksullara yardım haftasına işaret edilerek İslam dininin önemle üzerinde durduğu yardımlaşma değerine işaret edilmiştir. “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.” buyuran bir peygamberin ümmeti olarak yardımlaşmaya büyük önem vermeliyiz. Takvimde işaret edilen dünya barış günü ile toplumun genelinde barış ortamının olması gerektiği hatırlatılmaktadır. İslam dini barışa büyük önem vermektedir. Tüm dünyanın barış içinde yaşaması vurgulanmaktadır. 2018 yılı takvimine sosyal ve kültürel gün ve haftalar kapsamında 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü eklenmiştir. Bu güne takvimde işaret edilmekle toplum olarak o gün yaşananları asla unutmamamız gerektiği ve hep hatırlamamız gerektiği vurgulanmak istenmiş olabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı toplumda birlik ve beraberlik olgusuna kurulduğu günden itibaren önem vermiş ve bunu her zaman dile getirmiştir. Bu olgu 15 Temmuz 2016 tarihinden itibaren daha da önem kazanmıştır. Bu sebeple Başkanlık dinin önemli fonksiyonlarından biri olan birleştirme ve bütünleştirme fonksiyonuna daha fazla önem vermeye başlamış, bu durum da takvim sayfalarına yansımıştır. 2018 yılı takviminde 15 Temmuz günü “15 Temmuz ve Milli Birlik Günü” başlıklı yazı yer almıştır. Bu yazıda 15 Temmuz 2016 gecesi neler yaşandığından, halkın milli iradeye sahip çıktığından ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da o gece salalar okutarak, halk ile omuz omuza direnerek üzerine düşen görevleri yaptığından kısaca bahsedilmiştir.

2008 yılında işaret edilmiş bazı gün ve haftalara 2018 yılında işaret edilmemiş bazen de tam tersi olmuştur. Örneğin; 15 Ocak Sarıkamış şehitlerini anma gününe 2018 yılı

takviminde yer verilirken, 2008 yılı takviminde yer verilmemiştir. 7-13 Ocak enerji tasarrufu haftasına 2008 yılı takviminde yer verilmiş, 2018 yılı takviminde yer verilmemiştir. 6 Ocak dünya iyilik gününe 2018 yılı takviminde yer verilirken 2008 yılı takviminde yer verilmemiştir. 5-11 Mart girişimcilik haftasına 2018 yılı takviminde yer verilirken 2008 yılı takviminde yer verilmemiştir. 1-7 Mayıs Yunus Emre kültür ve sanat haftasına 2008 yılı takviminde yer verilirken 2018 yılı takviminde yer verilmemiştir. 20 Haziran dünya mülteciler gününe 2008 yılı takviminde yer verilirken 2018 yılı takviminde yer verilmemiştir. Takvimlerde belirli gün ve haftalara işaret konusunda ortak bir yol izlenmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

2008 yılı takviminde 1 Ocak gününde “Yılbaşı” bilgisi yer almış ve arka yüzde bununla ilgili bir konu işlenmemiştir. 2018 yılı takviminde ise 1 Ocak gününde “Miladi Yılın Başlangıcı” bilgisi yer almış ve arka yüzde “Zaman: En Değerli Hazine” başlığı ile zamanın değerini anlatan bir yazıya yer verilmiştir. 2008 yılında ifade edilen yılbaşı kavramı zihinlerde farklı algılar oluşturmaktadır. Bu kavram Batı kültürüne ait uygulamaları, kutlamaları çağrıştırdığı için 2018 yılında kullanılan ifadenin daha doğru olduğu söylenebilir. 2018 yılı takviminde 1 Ocak günü zamanla ilgili bir konunun işlenmiş olması da takvimlerin daha kapsayıcı ve kuşatıcı bir din algısını benimsediğini göstermektedir. Takvimler gündemi belirlediği gibi gündemden de etkilenmektedir. Bu sebeple 1 Ocak günü takvimde zaman konusunun ele alınmış olması modern dünyaya ayak uydurmanın bir uzantısı olarak görülebilir. Her ne kadar dinî gün ve gecelerimizi, bayram günlerimizi belirlemek için Hicrî takvimi kullanıyor olsak da dünya genelinde kabul görmüş olan Miladî takvimi hayatımızdan çıkarmamız imkânsızdır. Bu sebeple takvim yaprağında Miladî yılın başlangıcının belirtilmiş olması herhangi bir olumsuz durum arz etmemektedir. Fakat bununla ilgili İslam kültüründe olmayan uygulamaları çağrıştıran veya bunları içeren yazılara yer verilmesi elbette uygun değildir. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu durumu göz önünde bulundurarak bu içerikte bir yazıya yer vermemiştir.

2.1.3.2. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Sağlıkla İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan sağlıkla ilgili gün ve haftaların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait takvimlerde yer alan sağlıkla ilgili gün ve haftalar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 7 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sağlıkla İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	SAĞLIKLA İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	SAĞLIKLA İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
1-7 Ocak	Veremle Savaş Eğitimi Haftası	31 Mayıs	Dünya Ruh Sağlığı Günü
7-13 Ocak	Beyaz Baston Körler Haftası	26 Haziran	Uluslararası Uyuşturucu Kullanımı ve Kaçakçılığı ile Mücadele Günü
25 Ocak	Dünya Cüzam Günü	10 Ekim	Dünya Ruh Sağlığı Günü
1-7 Mart	Yeşilay Haftası	15 Ekim	Beyaz Baston Görme Engelliler Günü
14 Mart	Tıp Bayramı	2-8 Kasım	Lösemili Çocuklar Haftası
25-31 Mart	Kalp Haftası	3-9 Kasım	Organ Nakli Haftası
1-7 Nisan	Kanserle Savaş Haftası	14 Kasım	Dünya Diyabet Günü
7 Nisan	Dünya Sağlık Günü	22-27 Kasım	Ağız ve Diş Sağlığı Haftası
7-13 Nisan	Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası	1 Aralık	Dünya AIDS Günü
10-16 Mayıs	Dünya Sakatlar Haftası	3 Aralık	Dünya Engelliler Günü
21 Mayıs	Dünya Süt Günü	11 Aralık	Dünya Astım Günü
31 Mayıs	Dünya Sigara İçmeme Günü		

2008 yılı Diyanet takviminde yer alan sağlıkla ilgili gün ve haftaların yer aldığı tabloyu incelediğimizde hem yerel hem de evrensel gün ve haftalara yer verildiğini görmekteyiz. Bu durumda halk hem ülkemizde belirlenmiş olan hem de dünya çapında belirlenmiş olan gün ve haftalar hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Bu da toplumsal bilincin artmasına katkı sağlamaktadır. 2008 yılı takviminde sağlıkla ilgili toplam yirmi dört gün ve haftaya işaret edilmiştir.

Tablo 2. 8 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Sağlıkla İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	SAĞLIKLA İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	SAĞLIKLA İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
01-07 Ocak	Veremle savaş eğitimi haftası	31 Mayıs	Dünya ruh sağlığı günü
7-14 Ocak	Beyaz baston körler haftası	31 Mayıs	Dünya sigara içmeme günü
21 Ocak	Türkiye’de ilk yüz nakli gerçekleştirildi (2012)	26 Haziran	Uluslar arası uyuşturucu kullanımı ve kaçakçılığı ile mücadele günü
25-31 Ocak	Dünya cüzam haftası	28 Temmuz	Dünya hepatit günü
28 Ocak	Dünya cüzam günü	1-7 Ağustos	Dünya emzirme günü ve haftası
30 Ocak	Türkiye’de ilk böbrek nakli yapıldı(1969)	2 Ağustos	Türkiye’de ilk kez kemik iliği nakli yapıldı(1987)
4 Şubat	Dünya kanser günü	3-9 Eylül	Halk sağlığı haftası
9 Şubat	Dünya sigarayı bırakma günü	19-25 Eylül	Dünya işitme engelliler haftası
1-7 Mart	Yeşilay haftası	21 Eylül	Dünya Alzheimer günü
9 Mart	Dünya böbrek günü	29 Eylül	Dünya kalp günü
14 Mart	Tıp bayramı	10 Ekim	Akıl ve ruh sağlığı günü
21 Mart	Dünya down sendromu günü	12 Ekim	Dünya görme günü
24 Mart	Dünya tüberküloz ile mücadele günü	22 Ekim	Uluslararası kekemelik farkındalık günü
25-31 Mart	Kalp haftası	24 Ekim	Verem mikrobunun keşfi(1882)
1-7 Nisan	Kanser haftası	26 Ekim	Hasta hakları günü
2 Nisan	Dünya otizm farkındalık günü	2-8 Kasım	Lösemili çocuklar haftası
7-13 Nisan	Dünya sağlık günü ve haftası	3-9 Kasım	Organ bağışı haftası
11 Nisan	Dünya Parkinson günü	14 Kasım	Dünya diyabet günü
23-29	Aşı haftası	17 Kasım	Dünya akciğer kanseri günü

Nisan			
25 Nisan	Dünya sıtma ile mücadele günü	19-25 Kasım	Ağız ve diş sağlığı haftası
10-16 Mayıs	Dünya engelliler haftası	22 Kasım	Türkiye’de ilk kalp nakli yapıldı(1968)
11 Mayıs	Görmeyenler günü	26 Kasım-2 Aralık	Zatürree ölümlerinin önlenmesi haftası
12 Mayıs	İşitme ve konuşma engelliler günü	1-7 Aralık	112 acil sağlık hizmetleri haftası
14 Mayıs	Zekâ ve ruhsal engelliler günü	1 Aralık	Dünya AIDS günü
16 Mayıs	Sakatların genel sorunları günü	3 Aralık	Dünya engelliler günü
21 Mayıs	Dünya süt günü	11 Aralık	Dünya astım günü

2018 yılı Diyanet takviminde yer alan sağlıkla ilgili gün ve haftaları incelediğimizde hem yerel hem de uluslararası gün ve haftalara yer verildiğini görmekteyiz. 2018 yılı takviminde sağlıkla ilgili toplam elli iki gün ve haftaya işaret edilmiştir. Takvimde sağlıkla ilgili gün ve haftalara yer verilerek insanları sağlık konusunda bilinçlendirmek, sağlığın önemini anlatmak, bu konuda hayatı da doğru yorumlama becerisi kazandırmak hedeflenmiştir. Yaygın din eğitimi insanlara hayatı doğru yorumlama ve anlamlandırma becerisi kazandırmayı, dinin kurallarından insanları haberdar etmeyi amaçlamaktadır. Takvimlerin hedefleri ile yaygın din eğitimi hedeflerinin uyumlu olduğu söylemek mümkündür.

İslam dini insanın sağlığını korumasına büyük bir önem vermiştir. Bunun için helaller ve haramlar Allah tarafından belirlenmiştir. Hz. Peygamber’in, sağlığın kıymetini ifade eden ve sağlığın korunması gereken en büyük nimetlerden biri olduğunu vurgulayan pek çok hadisi vardır. Özellikle insan sağlığını doğrudan etkileyen beslenme alışkanlığı ile ilgili ayet ve hadislerde tavsiyeler, emir ve yasaklar yer almaktadır. Haram kılınan alkollü içecekler insan sağlığını olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Hz. Peygamber iki öğün yemek yemiş, midesinin üçte birini yemek için ayırmış, acıkmadan sofraya oturmamış ve doymadan sofradan kalkmıştır. Sünnet olan beslenme alışkanlığı insanı irade bakımından daha güçlü kılmaktadır. Günümüzde ortaya çıkan hastalıkların en önemli sebeplerinden biri beslenme alışkanlığıdır.

Özellikle doğru beslenmeme sonucu ortaya çıkan obezite ile mücadele konusunda ciddi tedbirler alınmaktadır. Bu durumda dinimizin bu konu ile ilgili tavsiyelerinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. İslam dini aşırı ve dengesiz beslenmeyi yasakladığı gibi yetersiz beslenmeyi de yasaklamıştır. Allah, insanlara helal kılınan şeyleri kendilerine haram kılmamalarını emretmiştir.¹⁴⁷ Günümüzde bazı araştırmacılar dini ritüellerin insanın hem beden hem de ruh sağlığını olumlu yönde etkilediği sonucuna varmıştır. Dini ritüellere uymak, ruh sağlığını korumakta, stres olgusunu azaltmakta, uyku bozukluğu, yorgunluk, depresyon gibi bazı problemlere iyi gelmektedir. Örneğin; oruç ibadeti vücut için bir arınma vesilesidir. İnsan, oruçla hem manevi olarak hem de bedensel olarak temizlenmektedir. Araştırmalara göre dini uygulamalar, yalnızca hastalıkları önleme konusunda değil, hastalığa yakalandıktan sonra iyileşme sürecini hızlandırma konusunda da etkilidir.¹⁴⁸ İnsan sağlık konusunda bedeninin kendisine Allah tarafından bir emanet olarak verildiği bilinci ile hareket etmelidir. Bu sebeple sağlığı korumak dini bir görevdir. Dinimiz ruh ve beden sağlığı için temizliği tavsiye etmiştir. Temizlik imanın yarısı olarak görülmüştür. Ruh, beden, çevre, elbise temizliği İslam dininde oldukça önem verilmiş konulardandır. İlk olarak oku emri verildikten sonra ikinci inen ayette dikkatler temizliğe çekilmiştir. “Ey örtünüp bürünen Peygamber! Kalk ve insanları uyar. Rabbini yücelt. Elbiseni temiz tut.”¹⁴⁹ Hz. Peygamber, elbisesini ve bedenini her zaman temiz tutmuştur. Tırnaklarını fazla uzamadan kesmiş, diş temizliğine büyük bir önem vermiştir. Evini ve çevresini her daim temiz tutmuş ve tüm bunları ümmetine de tavsiye etmiştir. İslam dininde sağlığın ve sağlıklı yaşamının yolları anlatılmış ve insanların bu konuya önem vermesi istenmiştir.¹⁵⁰ Diyanet takvimlerinde de bu konuya işaret etmek amacıyla sağlıkla ilgili gün ve haftalara yer verilmiştir. Böylece toplum nezdinde duyarlılık oluşturmak hedeflenmiş olabilir.

Takvimde Türkiye’de ilk yüz, kalp ve böbrek naklinin yapıldığı tarihlere işaret edilmiştir. Organ bağışı haftasına işaret edilerek organ bağışının önemi hatırlatılmak istenmiştir. Kanser haftası, akciğer kanseri günü gibi günlere takvimde yer verilerek çağımızın hastalığı haline gelen kanserle ilgili toplum aydınlatılmak istenmiştir. Takvimde dikkat çeken bir gün de dünya süt günüdür. Bu gün uluslararası Sütçülük Federasyonunun aldığı bir karar ile 1956 yılından beri ülkelerde kutlanmaktadır. Süt tüketimin önemine binaen ortaya

¹⁴⁷ Ali Batu, “Türk-İslam Kültüründe ve Günümüz Dengeli, Sağlıklı ve Helal Beslenme Sisteminde Hz. Muhammed Öğretisi”, *Türkoğlu Araştırmaları*, C.X, S.2, 2015, ss.83-85.

¹⁴⁸ Cafer Sadık Yaran, “Din-Sağlık İlişkisi ve ‘Şifa Delili’”, *EKEV Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler-*, C.IX, S.25, 2005, ss.66-69; Celal Kırca, “Kur’an’da Sağlık”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.XX, S.4, 1984, ss.10-22.

¹⁴⁹ Müddessir, 74/1-4.

¹⁵⁰ İbrahim Özdemir, “En Değerli Varlığımız: Sağlık”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.XII, S.5, 1973, ss.333-336; M. Salih Tanrıverdi, “İslam Dininde Sağlık Görüşü”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.III, S.8-9, 1964, ss.213-214.

çıkmiş ve kutlanmaya devam etmekte olan bir gündür. Takvimde; dünya engelliler günü, dünya işitme engelliler haftası, dünya görme günü, işitme ve konuşma engelliler günü gibi gün ve haftalara yer verilerek engelli insanların halinden anlamamız, onları her zaman önemsememiz hedeflenmiştir. Toplumda onların da var olduğunu unutmamak ve onların işlerini kolaylaştırmak adına her türlü olanağı sağlamak gerekmektedir. Dünya sigarayı bırakma günü, Yeşilay haftası gibi gün ve haftalarla da insan sağlığına zarar veren alışkanlıklar konusunda toplumu bilinçlendirmek ve bu alışkanlıklardan uzak durmak için toplum nezdinde yankı oluşturmak amaçlanmıştır. Takvimde dünya down sendromu günü ve dünya otizm gününe de yer verilmiştir.

2008 yılı ve 2018 yılı takvimlerini kıyasladığımızda 2018 yılı takviminde sağlıkla ilgili daha fazla gün ve haftaya yer verildiğini görmekteyiz. Örneğin; 25-31 Ocak dünya cüzam haftasına 2018 yılı takviminde yer verilirken 2008 yılı takviminde yer verilmemiştir. Yine 26 Ekim hasta hakları gününe 2018 yılı takviminde yer verilmiş, 2008 yılı takviminde ise yer verilmemiştir. Dünya engelliler haftası, işitme engelliler, görme engelliler günü gibi engelli bireyler ile ilgili gün ve haftalara takvimlerde yer verilmesi önemli bir husustur. Başkanlık tüm bireyleri kapsayıcı ve kuşatıcı bir din eğitimi vermekle yükümlüdür. Bu sebeple engelli bireyler de elbette unutulmamalıdır. Başkanlık ön yüzde bu gün ve haftalara işaret etmekle birlikte arka yüzde bu konu ile ilgili daha fazla yazıya yer vermesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Örneğin; 10-16 Mayıs Dünya Engelliler Haftası'nda 2008 yılına ait takvimde bu günler içinde engellilerle ilgili herhangi bir konuya yer verilmemiş, 2018 yılı takviminde ise 10 Mayıs günü "Dünya Engelliler Haftası" isimli bir yazıya yer verilmiştir.

2.1.3.3. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Meslek ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan meslekle ilgili gün ve haftaların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait meslek ile ilgili gün ve haftalar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 9 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Meslek ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	MESLEKLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	MESLEKLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
10 Ocak	Gazeteciler Günü	12-18 Mayıs	Dünya Hemşireler Günü ve Haftası
4-10 Nisan	Polis Günü ve Haftası	14 Mayıs	Dünya Eczacılık Günü
9 Nisan	Mimar Sinan ve Mimarlar Günü	30 Haziran	Emekliler Günü
15-21 Nisan	Turizm Haftası	24 Temmuz	Gazeteciler ve Basın Bayramı
20-26 Nisan	Ebeler Haftası	24-30 Kasım	Öğretmenler Günü ve Haftası
4-10 Mayıs	İşçi Sağlığı ve Güvenliği Haftası		

2008 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde belirtilen mesleklerle ilgili gün ve haftaları gösteren tabloyu incelediğimizde hem yerel günlere hem de evrensel gün ve haftalara işaret edilmiştir. Örneğin; dünya hemşireler günü ve haftası, dünya eczacılık günü evrensel olarak tüm dünyada kabul edilmiş günlerdir. Öğretmenler günü ve haftası, emekliler günü ise ülkemizde kabul gören gün ve haftalardandır. 2008 yılı takviminde toplam on bir meslekle ilgili gün ve haftaya yer verilmiştir.

Tablo 2. 10 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Meslek ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	MESLEK İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	MESLEK İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
10 Ocak	Gazeteciler Günü	16 Haziran	Türkiye kamu çalışanları günü
26 Mart-1 Nisan	Kütüphanecilik haftası	30 Haziran	Emekliler günü
4-10 Nisan	Polis günü ve haftası	24 Temmuz	Gazeteciler ve basın bayramı
5 Nisan	Avukatlar günü	30 Ağustos	Türk silahlı kuvvetleri günü
9 Nisan	Mimar Sinan ve mimarlar	1-7 Ekim	Camiler ve din görevlileri

	günü		haftası
15-21 Nisan	Dünya turizm günü ve haftası	19 Ekim	Muhtarlar günü
4-10 Mayıs	İşçi sağlığı ve güvenliği haftası	21 Ekim	Dünya gazeteciler günü
10-16 Mayıs	Danıştay ve idari yargı haftası	23-30 Ekim	PTT haftası
12-18 Mayıs	Dünya hemşireler günü ve haftası	22 Kasım	Diş hekimleri günü
14 Mayıs	Dünya eczacılık günü	24-30 Kasım	Öğretmenler günü ve haftası
14 Mayıs	Dünya çiftçiler günü	4 Aralık	Dünya madenciler günü
20-26 Mayıs	İstihdam haftası	21 Aralık	Dünya kooperatifçilik günü

2018 yılı Diyanet Takvimi ön yüzde yer alan mesleklerle ilgili gün ve haftaları incelediğimizde dikkat çeken ilk husus hem yerel hem de uluslararası gün ve haftalara yer verilmiş olmasıdır. Örneğin; dünya gazeteciler günü, dünya çiftçiler günü, dünya eczacılık günü gibi günleri tüm dünyada kutlanan meslek günlerine örnek verebiliriz. Öğretmenler günü, gazeteciler günü, polis günü, mimarlar günü gibi günleri de yalnızca ülkemizde kutlanan meslekle ilgili günlere örnek olarak verebiliriz. 2018 yılı takviminde toplam yirmi dört meslekle ilgili gün ve haftaya yer verilmiştir. 2008 yılı takvimi ile kıyasladığımızda 2018 yılı takviminde daha fazla gün ve haftaya işaret edildiği göze çarpmaktadır. Yaygın din eğitimi insanlara hayatı yorumlama becerisi kazandırmayı hedeflemektedir. Hayatı yorumlama manevi anlamda olabileceği gibi maddi anlamda da olabilir. Bir insanın hayatı boyunca yapacağı mesleği belirlemesi önemli bir husustur. Zira bu hayata bakışını, mutlu olmasını da etkileyecektir. Bir diğer husus da İslam dini çalışarak rızık kazanmayı emretmiştir. Bu nedenle insanların çalışması, kendisine ve diğer bireylere faydalı olması değerli görülmüştür. Takvim yapraklarında tüm bunlar göz önünde bulundurularak meslekle ilgili gün ve haftalara da yer verilmiştir.

İslam dini çalışmaya büyük önem vermiş, çalışarak helal yoldan rızık kazanmak pek çok ayet ve hadiste övülmüştür. Allah Kur'an'da şöyle buyurmuştur: “Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma zamanı yapan O’dur.”¹⁵¹ Bu ayette Allah

¹⁵¹ Furkan, 25/47.

bizden boş durmamamızı çalışıp çabalamamızı istemektedir. Allah yine başka bir ayette şöyle buyurmuştur: “Allah’ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak, dünyadan da nasibini unutma...”¹⁵² Bu ayette Allah mü’minlerden hem dünya için hem de ahiret için çalışmalarını istemektedir. Hz. Peygamber kimsenin el emeğinden daha hayırlı bir lokma yemeyeceğini söylemiştir. Çalışan insan mutlu olur ve vicdanen kendini rahat hisseder. Tembellik insanın çalışma özelliğini köreltir ve zamanla yok eder. Tembel insanlar zamanla toplumdan soyutlanır, kendini işe yaramaz hissetmeye başlar ve mutsuz olur. Gücü yettiği halde başkalarından istemek, dilenmek peygamberin sevmediği bir davranıştır. Kendi çalışma imkânı olduğu halde kolayca kaçarak başkalarının sırtından geçinen insanlar itibarlarını da kaybetmektedirler.¹⁵³ Hz. Peygamber çalışmaya daha çocukken başlamış, koyun otlatmış, amcası ile birlikte ticaret yapmıştır. Mescid-i Nebevi’in inşası sırasında bizzat çalışmış, hendek savaşı öncesi hendek kazmıştır. Evde de eşlerine her daim yardım etmiş, ev işleri konusunda da üzerine düşeni ifa etmiştir. Hz. Peygamber boş duranları ve dilencilik yapanları sevmemiş, her zaman tembellikten Allah’a sığınmıştır. Öyleyse bizler de onu her daim örnek almalı, hayatımızı çalışarak ve boş durmayarak geçirmeliyiz.¹⁵⁴ Ziraat, ticaret, sanat gibi alanlarda çalışıp, hem kendimizin hem de çoluk çocuğumuzun rızkını temin etmek, insanlığa ve topluma yararlı olmak ibadettir. Bütün peygamberler de rızkını elde etmek için çalışmışlar ve insanlara örnek olmuşlardır.¹⁵⁵ Toplum yalnızca çalışarak ilerleyebilir ve yükselir. Bugün kullandığımız teknolojik aletler, sağlığın korunması için bulunan ilaçlar ve tedavi yöntemleri, üretim için kurulan fabrikalar vb. pek çok şey çalışmanın sonucunda olmuştur. Bunların ilerleyerek devam edebilmesi için daha fazla çalışmaya ve gayrete ihtiyaç vardır. Çalışan insan hem kendine, hem ailesine, hem vatanına hem de tüm insanlığa faydalı olur.¹⁵⁶ Günümüzde de çalışarak rızkını temin etmeye çalışan insanların ve meslek gruplarının hatırlanması için bazı günler onlara has kılınmış ve bu günler ulusal ve uluslararası çapta kutlanmış ve kutlanmaya da devam etmektedir. Diyanet takvimlerinde de meslekle ilgili gün ve haftalara yer verilmiş ve toplum bu gün ve haftalardan haberdar edilmiştir.

¹⁵² Kasas, 28/77.

¹⁵³ Nevzat Aşık, “Hz. Peygamber’in Hadislerine Göre Çalışmak”, *İslam ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu (25-27 Kasım 2005)*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 2008, s.47.

¹⁵⁴ Mustafa Karataş, “Hz. Peygamber (a.s) gibi Çalışmak”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.XXXVII, S.1, 2001, ss.33-34.

¹⁵⁵ M. Ragıp İmamoğlu, “İslam Dininde Çalışmanın Önemi”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.I, S.4, 1962, s.23.

¹⁵⁶ Mehmet Serdaroğlu, “Çalışmak”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.I, S.2, 1962, s.13.

2.1.3.4. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Kurum ve Kuruluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan kurum ve kuruluş günleri ile ilgili gün ve haftaların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait gün ve haftalar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 11 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Kurum ve Kuruluşlar ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	KURUM VE KURULUŞ GÜNLERİ	TARİH	KURUM VE KURULUŞ GÜNLERİ
3 Mart	Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruldu(1924)	1 Haziran	Türk Hava Kuvvetleri Kuruldu(1911)
5 Mart	Yeşilay Kuruldu(1920)	14 Haziran	Jandarma Teşkilatı Kuruldu(1839)
13 Mart	Türkiye Diyanet Vakfı Kuruldu(1975)	30 Haziran	Çocuk Esirgeme Kurumu Kuruldu(1921)
10 Nisan	Polis Teşkilatı Kuruluş(1845)	12 Temmuz	Türk Dil Kurumu Kuruldu(1932)

2008 yılı Diyanet takviminde yalnızca sekiz kurumun kuruluş günlerine yer verilmiştir. Bunlar; Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı, Polis Teşkilatı, Türk Dil Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Jandarma Teşkilatı, Türk Hava Kuvvetleri ve Yeşilay'ın kurulduğu tarihlerdir. Takvimde dikkat çeken bir husus 5 Mart günü tesis edilen Yeşilay'ın belirtilmiş olmasına rağmen 11 Haziran'da kurulan Kızılay'a yer verilmemiş olmasıdır. Ülkemiz için kan toplama, doğal afetlerde halka yardım etme vb. pek çok konuda önemli bir kuruma takvimde işaret edilmemesi gözden kaçan önemli bir husus olarak nitelendirilebilir.

Tablo 2. 12 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Kurum ve Kuruluşlar ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	KURUMLARIN KURULUŞ GÜNLERİ	TARİH	KURUMLARIN KURULUŞ GÜNLERİ
9 Ocak	Aile Mahkemeleri Kuruldu(2003)	2 Mayıs	Maarif Vekâleti Kuruldu(1920)
13 Ocak	Darü'l Fünun'un Açılışı	20 Mayıs	Türk Hava Yolları Kuruldu(1933)
17 Ocak	Osmanlıda İlk Taşımacılık Şirketi Olan Şirket-i Hayriye Kuruldu(1851)	29 Mayıs	Sayıştay Kuruldu(1862)
18 Ocak	Milletler Cemiyeti Kuruldu(1919)	29 Mayıs	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuruldu(1936)
20 Ocak	Darü'l Aceze Kuruldu(1895)	11 Haziran	Kızılay Kuruldu(1868)
20 Ocak	DİB Haseki Eğitim Merkezi Açıldı.	15 Haziran	Darüşşafaka Kuruldu(1873)
2 Şubat	Türk Eczacılar Birliği Kuruldu(1956)	30 Haziran	Çocuk Esirgeme Kurumu Kuruldu(1921)
16 Şubat	Türk Hava Kurumu Kuruldu(1925)	12 Temmuz	Türk Dil Kurumu Kuruldu(1932)
19 Şubat	İşçi Sendikaları Kuruldu(1947)	18 Temmuz	Encümen-i Daniş açıldı(1851)
3 Mart	Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruldu(1924)	29 Temmuz	TCDD Kuruldu(1953)
3 Mart	Vakıflar Genel Müdürlüğü Kuruldu(1924)	29 Temmuz	NASA Kuruldu(1958)
5 Mart	Yeşilay Kuruldu(1920)	1 Ağustos	İstanbul Üniversitesi Kuruldu(1933)
13 Mart	Türkiye Diyanet Vakfı Kuruldu(1975)	7 Ağustos	Türkiye Yazarlar Birliği Kuruldu(1978)

6 Nisan	Anadolu Ajansı Kuruldu(1920)	16 Ağustos	Ankara'da Milli Kütüphane Açıldı(1948)
7 Nisan	Kızılay Kan Merkezi Açıldı(1957)	19 Eylül	İstanbul Rasathanesi Kuruldu(1576)
10 Nisan	Polis Teşkilatı Kuruldu(1845)	25 Eylül	İslam İş Birliği Teşkilatı Kuruldu(1969)
11 Nisan	Uluslararası Çalışma Örgütü Kuruldu(1919)	23 Ekim	Posta ve Telgraf Teşkilatı Kuruldu(1840)
12 Nisan	Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Kuruldu(1932)	16 Kasım	UNESCO Kuruldu(1945)
22 Nisan	TCDD Genel Müdürlüğü Kuruldu(1924)	11 Aralık	UNICEF Kuruldu(1946)
25 Nisan	Anayasa Mahkemesi Kuruldu(1962)	16 Aralık	İlk Türk Matbaası İstanbul'da Kuruldu(1727)

2018 yılı kurumların kuruluş günlerini gösteren tabloyu incelediğimizde 2008 yılına göre daha fazla tarihe işaret edildiğini görmekteyiz. Toplamda kırk tane kurumun kuruluş tarihine yer verilmiştir. Takvimde ülkemiz için önemli olan kuruluşlardan Yeşilay, Kızılay, Türk Hava Yolları, Anadolu Ajansı, Türk Dil Kurumu gibi kurumların kuruluş tarihine yer verilmiştir. Ayrıca 25 Eylül 1969 tarihinde kurulan İslam İşbirliği Teşkilatı da zikredilen kurumlar arasında yer almıştır. Uluslararası kuruluşlar olan UNESCO, UNICEF de kuruluş tarihleri belirtilen kurumlardandır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Anadolu Ajansı kuruluş tarihleri zikredilen kurumlardandır. Ayrıca takvimde ilmin artması ve yayılması açısından büyük bir öneme sahip olan ilk Türk matbaasının kurulduğu tarih de yer almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı her konuda bilgi sahibi olan Müslümanlar yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle takvimlerinde oldukça geniş bir konu yelpazesi vardır. Ülkemiz için önemli olan kurumların kuruluş tarihi bilgisi de bu yelpaze içinde yer almıştır. Böylelikle başkanlık okuyucunun genel kültür seviyesini artırmayı hedeflemiş olabilir.

2.1.3.5. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan İller ve Kurtuluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan iller ve kurtuluş günleri ile ilgili gün ve haftaların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her

iki yıla ait gün ve haftalar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 13 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz İller ve Kurtuluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	İLLER VE KURTULUŞ GÜNLERİ	TARİH	İLLER VE KURTULUŞ GÜNLERİ
3 Ocak	Mersin Kurtuluş(1922)	5 Temmuz	Antalya Kurtuluş(1921)
5 Ocak	Adana Kurtuluş(1922)	7 Temmuz	Hatay Kurtuluş(1938)
7 Ocak	Osmaniye Kurtuluş(1922)	19 Temmuz	Yalova Kurtuluş(1921)
7 Şubat	Maraş'a Kahraman unvanı verildi(1973)	8 Ağustos	Bitlis Kurtuluş(1916)
8 Şubat	Antep'e Gazi unvanı verildi(1921)	27 Ağustos	Afyon Kurtuluş(1922)
12 Şubat	Kahramanmaraş Kurtuluş(1920)	30 Ağustos	Kütahya Kurtuluş(1922)
13 Şubat	Erzincan Kurtuluş(1918)	1 Eylül	Uşak Kurtuluş(1922)
15 Şubat	Gümüşhane Kurtuluş(1918)	2 Eylül	Eskişehir Kurtuluş(1922)
21 Şubat	Bayburt Kurtuluş(1918)	5 Eylül	Bilecik Kurtuluş(1922)
23 Şubat	Ardahan Kurtuluş(1921)	6 Eylül	Balıkesir Kurtuluş(1922)
24 Şubat	Trabzon Kurtuluş(1918)	7 Eylül	Aydın Kurtuluş(1922)
2 Mart	Rize Kurtuluş(1918)	8 Eylül	Manisa kurtuluş(1922)
7 Mart	Artvin Kurtuluş(1921)	9 Eylül	İzmir kurtuluş(1922)
12 Mart	Erzurum Kurtuluş(1918)	11 Eylül	Bursa kurtuluş(1922)
2 Nisan	Van Kurtuluş(1918)	4 Ekim	Samsun kurtuluş(1919)
11 Nisan	Şanlıurfa Kurtuluş(1920)	6 Ekim	İstanbul kurtuluş(1923)
15 Nisan	Ağrı Kurtuluş(1918)	13 Ekim	Ankara başkent oldu(1923)
22 Nisan	Hakkâri Kurtuluş(1917)	30 Ekim	Kars kurtuluş(1920)
24 Nisan	Muğla Kurtuluş(1920)	10 Kasım	Kırklareli kurtuluş(1922)

30 Nisan	Muş Kurtuluş(1917)	13 Kasım	Tekirdağ kurtuluş(1922)
6 Mayıs	Burdur Kurtuluş(1920)	14 Kasım	Iğdır kurtuluş(1920)
29 Mayıs	İstanbul Fethi(1453)	21 Kasım	Mardin kurtuluş(1922)
21 Haziran	Adapazarı Kurtuluş(1921)	25 Kasım	Edirne kurtuluş(1922)
21 Haziran	Zonguldak Kurtuluş(1921)	7 Aralık	Kilis kurtuluş(1921)
28 Haziran	Kocaeli Kurtuluş(1921)	25 Aralık	Gaziantep kurtuluş(1921)

2008 yılı Diyanet takvimine baktığımızda kırk yedi ilin kurtuluş günlerinin verildiğini görmekteyiz. Bu yıllara dikkat ettiğimizde en çok 1922 yılı göze çarpmaktadır. En fazla ilin kurtuluş yılı 1922 yılıdır. Bunun yanında Maraş iline kahraman unvanının verildiği 7 Şubat 1973 tarihi, Antep iline gazi unvanının verildiği 8 Şubat 1921 tarihi ve Ankara'nın başkent olduğu 13 Ekim 1923 tarihi de unutulmamıştır.

Tablo 2. 14 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz İller ve Kurtuluş Günleri ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	İLLER VE KURTULUŞ GÜNLERİ	TARİH	İLLER VE KURTULUŞ GÜNLERİ
3 Ocak	Mersin Kurtuluş	7 Temmuz	Hatay Kurtuluş(1938)
5 Ocak	Adana Kurtuluş	19 Temmuz	Yalova Kurtuluş(1921)
7 Ocak	Osmaniye Kurtuluş	23 Temmuz	Hatay'ın Anavatana İltihakı(1939)
7 Şubat	Maraş'a "Kahraman" Unvanı Verildi(1973)	8 Ağustos	Bitlis Kurtuluş(1916)
8 Şubat	Antep'e "Gazi" Unvanı Verildi(1921)	27 Ağustos	Afyon Kurtuluş(1922)
12 Şubat	Kahramanmaraş Kurtuluş(1920)	30 Ağustos	Kütahya Kurtuluş(1922)
13 Şubat	Erzincan Kurtuluş(1918)	1 Eylül	Uşak Kurtuluş(1922)
15 Şubat	Gümüşhane Kurtuluş(1918)	2 Eylül	Eskişehir Kurtuluş(1922)
21 Şubat	Bayburt Kurtuluş(1918)	6 Eylül	Balıkesir, Bilecik Kurtuluş(1922)

23 Şubat	Ardahan Kurtuluş(1921)	7 Eylül	Aydın Kurtuluş(1922)
24 Şubat	Trabzon kurtuluş(1918)	8 Eylül	Manisa Kurtuluş(1922)
2 Mart	Rize Kurtuluş(1918)	9 Eylül	İzmir Kurtuluş(1922)
7 Mart	Artvin Kurtuluş(1921)	11 Eylül	Bursa Kurtuluş(1922)
12 Mart	Erzurum Kurtuluş(1918)	4 Ekim	Samsun Kurtuluş(1919)
2 Nisan	Van Kurtuluş(1918)	6 Ekim	İstanbul Kurtuluş(1923)
5 Nisan	Kahramanmaraş İstiklal Madalyası Aldı(1925)	13 Ekim	Ankara Başkent Oldu(1923)
6 Nisan	Bursa'nın Fethi(1326)	26 Ekim	Trabzon Fethi(1461)
11 Nisan	Şanlıurfa Kurtuluş(1920)	30 Ekim	Kars Kurtuluş(1920)
15 Nisan	Ağrı Kurtuluş(1918)	10 Kasım	Kırklareli Kurtuluş(1922)
22 Nisan	Hakkâri Kurtuluş(1918)	13 Kasım	Tekirdağ Kurtuluş(1922)
30 Nisan	Muş Kurtuluş(1917)	14 Kasım	Iğdır Kurtuluş(1920)
6 Mayıs	Burdur Kurtuluş(1920)	21 Kasım	Mardin Kurtuluş(1922)
21 Haziran	Adapazarı Kurtuluş(1921)	25 Kasım	Edirne Kurtuluş(1922)
21 Haziran	Zonguldak Kurtuluş(1922)	7 Aralık	Kilis Kurtuluş(1921)
28 Haziran	Kocaeli Kurtuluş(1921)	25 Aralık	Gaziantep Kurtuluş(1921)
5 Temmuz	Antalya Kurtuluş(1921)		

2018 yılı takviminde ön yüzde kırk yedi ilin kurtuluş günlerine yer verilmiştir. Takvimde Maraş iline kahraman unvanının verildiği 7 Şubat 1973 tarihi, Antep iline Gazi unvanının verildiği 8 Şubat 1921 tarihi ve Ankara'nın başkent olduğu 13 Ekim 1923 tarihi de yer almıştır. Vatanımızın düşman işgalinden kurtulduğu bu günler bizim için önemlidir. Vatan sevgisi İslam dininin hususiyetle üzerinde durduğu bir konudur. Takvimlerde bu tarihler zikredilerek toplumun o günleri hiçbir zaman unutmaması hedeflenmiştir. Bu gün ve tarihlerden haberdar olarak toplumun bilinçlenmesi ve o günkü coşku ve heyecanı yaşaması hedeflenmiştir. Yaygın din eğitimin amaçlarından biri topluma dini ve milli değerleri aşılamaktır. Anadolu'nun işgalden kurtulduğu tarihleri bilmek o günlere tekrar dönmek açısından önemlidir. Zira geçmişinden ders almayan bir millet ilerleyemez. Bu nedenle

topluma milli ve manevi değerlerimizi kazandırmak önemlidir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu amaç doğrultusunda takvimlerde illerin kurtuluş günlerine yer vermiş, o günkü coşku ve heyecanı diri tutmayı hedeflemiştir. Takvimler, topluma milli ve manevi değerlerini hatırlatarak yaygın din eğitimi bağlamında üzerine düşen görevi yerine getirmektedir.

2.1.3.6. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Kişiler ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan kişiler ile ilgili gün ve haftaların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait kişiler ile ilgili gün ve haftalar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 15 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Kişiler ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
19 Ocak	H. Hüseyin şahadeti(h.61)	1 Ağustos	Osmanlı devleti kurucusu Osman Bey'in vefatı(M.1326)
28 Ocak	H. Ali şahadeti(m.661)	16-23 Ağustos	Hacı Bektaş-ı Veli'yi anma haftası
16 Şubat	Akşemsettin vefatı(1459)	17-25 Ağustos	İbn Sina Haftası
12 Mart	Mehmet Akif Ersoy anma günü	23 Ağustos	H. Ebu Bekr'in vefatı(M.634)
3 Mayıs	Fatih Sultan Mehmet vefatı(1481)	7 Eylül	Kanuni Sultan Süleyman vefatı(1566)
6 Mayıs	Ebu Hanife vefatı(m.765)	22 Eylül	Yavuz Sultan Selim'in vefatı(1520)
9-15 Mayıs	Veysel Karani anma haftası	3 Kasım	H. Ömer'in şahadeti(m.644)
17 Mayıs	İmam Muhammed vefatı(m.804)	10 Kasım	Atatürk'ün vefatı(1938)
22 Mayıs	Nene Hatun vefatı(1955)	11-17 Aralık	Mevlana haftası
27 Mayıs	Elmalılı Hamdi Yazır vefatı(1942)	17 Aralık	Mevlana Celalettin Rumi vefatı(M.1273)

8 Haziran	Hiz. Peygamber'in vefatı(M.632)	18 Aralık	İmam Gazali vefatı(M.1111)
17 Haziran	Hiz. Osman şahadeti(M.656)	27 Aralık	Mehmet Akif Ersoy vefatı(1936)
1-7 Temmuz	Uluslararası Nasrettin Hoca şenlikleri		

2008 yılı Diyanet takviminde kişiler ile ilgili gün ve haftalara baktığımızda ilim ve fikir dünyamıza ışık tutmuş yirmi dört önemli şahsiyetin vefat tarihlerinin verildiğini görmekteyiz. Bunlardan Hiz. Ali, Hiz. Hüseyin, Hiz. Ebu Bekir gibi sahabeler; Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim, Fatih Sultan Mehmet gibi padişahlar; Mehmet Akif Ersoy, Mevlana Celalettin Rumi, İmam Gazali, İbn Sina gibi ilim ve fikir öncülerinden bazılarının vefat tarihleri verilmiştir. Bu bilgilerin verilmesiyle toplumun bu önemli kişileri rahmet ve minnetle hatırlaması amaçlanmış olabilir. Ayrıca bizler için önemli olan bu isimlerin bilinmesi, onların hayatlarının araştırılması, eserlerinden haberdar olunması geleceğimize de ışık tutacaktır. İslam dini ilme önem veren bir dindir. İlerlemenin ve gelişmenin yolu ilim ve fikre gereken önemi vermekten geçmektedir. Bu konularda öncü olmuş isimlere takvimlerde yer verilmiştir.

Tablo 2. 16 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Kişiler ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
2 Ocak	Gönenli Mehmet Efendi vefatı	9 Temmuz	Mahir iz vefatı(1974)
3 Ocak	Ali Şir Nevai vefatı	10 Temmuz	Nurettin topçu vefatı
4 Ocak	Şeyh Galib vefatı	17 Temmuz	Abdülkadir Geylani vefatı(1166)
5 Ocak	Arif Nihat Asya vefatı	25 Temmuz	Halil inalcık vefatı(2016)
9 Ocak	Ahmet Hamdi Akseki vefatı	31 Temmuz	Ahmed b. Hanbel vefatı (855)
26 Ocak	Kazım Karabekir vefatı	1 Ağustos	Osmanlı devletinin kurucusu Osman Bey'in vefatı(1326)

TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
28 Ocak	Hız. Ali'nin şahadeti	8 Ağustos	Vehbe ez Zuhayli vefatı(2015)
31 Ocak	İsmail Hakkı İzmirli vefatı	10 Ağustos	Abdurrahman Gürses vefatı(1999)
3 Şubat	Ali Ulvi Kurucu vefatı(2002)	13 Ağustos	Baban zade Ahmet Naim vefatı(1934)
4 Şubat	İskilipli Atıf Hocanın idamı(1926)	13 Ağustos	Nihat Sami Banarlı vefatı(1974)
10 Şubat	Ömer b. Abdülaziz vefatı(720)	16-23 Ağustos	Hacı Bektaş-ı Veli'yi anma günü ve haftası
10 Şubat	Sultan II. Abdülhamit vefatı(1918)	17-25 Ağustos	İbn Sina haftası
16 Şubat	Akşemsettin vefatı(1459)	19 Ağustos	Evliya Çelebi elli yıl sürecek seyahatine başladı(1630)
24 Şubat	Hoca Ahmet Yesevi vefatı(1166)	23 Ağustos	Hız. Ebu Bekir vefatı(634)
27 Şubat	Şeyhülislam Yahya Efendi vefatı(1644)	24 Ağustos	Şeyhülislam Ebussuud Efendi vefatı(1574)
4 Mart	Selahattin Eyyubi vefatı(1193)	31 Ağustos	İmam Buhari vefatı(869)
12 Mart	Mehmet Akif Ersoy'u anma günü	3 Eylül	İmam Birgivi vefatı(1573)
15 Mart	Molla Fenari'nin vefatı(1431)	7 Eylül	Kanuni Sultan Süleyman vefatı(1566)
17 Mart	İbn Haldun vefatı(1406)	16 Eylül	Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun idam edilmesi(1961)
28 Mart	İstiklal savaşı kahramanlarından Şahin Bey'in şahadetı(1920)	17 Eylül	Adnan Menderes'in idam edilmesi(1961)
29 Mart	Fahrettin Razi'nin vefatı(1210)	22 Eylül	Yavuz Sultan Selim vefatı(1520)

TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
5 Nisan	Gazi Osman paşanın vefatı(1900)	3 Ekim	İmam Tirmizi'nin vefatı(892)
7 Nisan	Hz. Hasan vefatı(669)	5 Ekim	Fethi Gemuhluoğlu vefatı(1977)
9 Nisan	Mimar Sinan vefatı(1588)	6 Ekim	Kâtip Çelebi vefatı(1657)
10 Nisan	Mareşal Fevzi çakmak vefatı(1950)	10 Ekim	Hz. Hüseyin'in şahadeti(680)
13 Nisan	Şair Nabi vefatı(1712)	10 Ekim	İsmail Hakkı Uzunçayırılı vefatı(1977)
16 Nisan	İn Kemal vefatı(1534)	12 Ekim	Ömer Nasuhi bilmen vefatı(1971)
17 Nisan	Ali Fuat Başgil vefatı(1967)	14 Ekim	Lokman Hekimi anma günü
19 Nisan	Hz. Hatice vefatı(620)	16 Ekim	İmam Suyuti vefatı(1505)
20 Nisan	Peygamberimizin doğumu(571)	19 Ekim	Aliya İzzetbegoviç vefatı(2003)
21 Nisan	Muhammet ikbal vefatı(1938)	31 Ekim	Malik b. Nebi vefatı(1973)
24 Nisan	Erol Güngör vefatı(1983)	1 Kasım	Yahya Kemal Beyatlı vefatı(1958)
30 Nisan	Gazneli Mahmut vefatı(1030)	3 Kasım	Hz. Ömer'in şahadeti(644)
1-7 Mayıs	Yunus emre kültür ve sanat haftası	7 Kasım	Baki'nin vefatı(1600)
3 Mayıs	Fatih sultan Mehmet'in vefatı(1481)	10 Kasım	Atatürk vefatı(1938)
4 Mayıs	Yahya efendi'nin vefatı(1571)	10-16 Kasım	Atatürk'ü anma günü ve haftası
10-17 Mayıs	Veysel Karani'yi anma haftası	21 Kasım	Celalettin Ökten vefatı(1961)
16 Mayıs	Sultan vahdettin vefatı(1926)	25 Kasım	Sütçü imam vefatı(1922)
17 Mayıs	İmam Muhammed vefatı(804)	29 Kasım	İsmail Dede Efendi vefatı(1846)

TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
19 Mayıs	Hattat Hamit Aytac vefatı(1982)	3 Aralık	Hasan Basri Çantay vefatı(1964)
22 Mayıs	Nene Hatun vefatı(1955)	4 Aralık	Kurtuluş savaşı kahramanı Şerife Bacı'nın vefatı(1921)
25 Mayıs	Necip Fazıl vefatı(1983)	5 Aralık	Said Halim Paşa'nın vefatı(1921)
26 Mayıs	Ahmet Cevdet paşa vefatı(1895)	11-17 Aralık	Mevlana haftası
27 Mayıs	Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır vefatı(1942)	11 Aralık	İbn Rüşd vefatı(1198)
3 Haziran	Boksör Muhammet Ali vefatı(2016)	13 Aralık	Biruni vefatı(1048)
8 Haziran	Peygamberimizin vefatı(632)	14 Aralık	Farabi vefatı(950)
13 Haziran	Hiz. Aişe'nin vefatı(678)	15 Aralık	Selçuklu sultanı Alparslan vefatı(1072)
13 Haziran	Cemil Meriç vefatı(1987)	16 Aralık	Ali Kuşçu vefatı(1474)
17 Haziran	Hiz. Osman şahadeti(656)	17 Aralık	Mevlana Celalettin Rumi vefatı(1273)
21 Haziran	İbn Sina vefatı(1037)	17 Aralık	Muhammed Hamidullah vefatı(2002)
22 Haziran	Erzurumlu İbrahim hakkı vefatı(1780)	18 Aralık	İmam Gazali vefatı(1111)
28 Haziran	Fuat Köprülü vefatı(1966)	20 Aralık	İmam Şafi vefatı(870)
3 Temmuz	Barbaros Hayrettin Paşa'nın vefatı(1546)	27 Aralık	Mehmet Akif Ersoy vefatı(1936)
5-10 Temmuz	Uluslararası Nasrettin Hoca şenlikleri		

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde tam yüz yedi önemli şahsiyetin vefat tarihine yer verilmiştir. Bu isimler arasında sahabeler, şairler, yazarlar, padişahlar, ilim ve fikir önderi pek çok isim yer almıştır. Bu rakam 2008 yılında yirmi dört iken 2018 yılı Diyanet

takviminde oldukça artmıştır. 2018 yılı takviminde ilim ve fikir dünyamıza ışık tutmuş kişilere yer vermekle toplumun bu insanları hayır ve minnetle yâd etmesi amaçlanmış olabilir. Bir diğer amaç ise ismi zikredilen kişi ile ilgili merak duygusu uyandırarak bu isimlerin hayatı, eserleri ve fikirlerini araştırmaya yönlendirmek olabilir.

Her iki takvimde de toplumun geneli tarafından kabul görmüş kişilerin bilgileri yer almaktadır. Yaygın din eğitimi topluma ortak dini ve milli değerleri aşlamayı, insanlara kardeşlik, fedakârlık, hoşgörü gibi özellikleri kazandırmayı hedeflemektedir. Takvimlerde zikredilen bu isimler toplumu birleştirici ve bütünleştirici bir rol üstlenmektedir. Hayatları fedakârlık örnekleri ile doludur. Örneğin; milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy bize istiklal marşımızı bırakmış, toplumu birleştirici rol üstlenen bir isimdir. Bu minvalde takvimlerin yaygın din eğitimi amacı doğrultusunda hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

2.1.3.7. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Çevre ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan çevre ile ilgili gün ve haftaların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait çevre ile ilgili gün ve haftalar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 17 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Çevre ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	ÇEVRE İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
22 Mart	Dünya Su Günü
23 Mart	Dünya Meteoroloji Günü
5 Haziran	Dünya Çevre Günü
9-15 Haziran	Çevre Koruma Haftası

2008 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde yer alan çevre ile ilgili gün ve haftaların oldukça sınırlı olduğunu görmekteyiz. Hem yerel hem de evrensel gün ve haftalara dikkat çekilmiş olması önemlidir. Takvim toplumu yalnızca yerel değil, evrensel noktada da bilgilendirmektedir.

Tablo 2. 18 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Çevre ile İlgili Gün ve Haftaların Dağılımı

TARİH	ÇEVRE İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	TARİH	ÇEVRE İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR
08-15 Ocak	Enerji tasarrufu haftası	25 Eylül-1 Ekim	Yangından koruma haftası
1-7 Mart	Deprem haftası	16 Ekim	Dünya gıda günü
21 Mart	Dünya su günü	8 Kasım	Dünya şehircilik günü
23 Mart	Dünya meteoroloji günü	15-21 Aralık	Hava kirliliği ile savaş haftası
5 Haziran	Dünya çevre günü		

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde bulunan çevre ile ilgili gün ve haftaları gösteren tablo incelendiğinde 2008 yılında olduğu gibi işaret edilen gün ve haftaların az olduğunu görmekteyiz. Takvimde dünya şehircilik günü, dünya çevre günü, dünya meteoroloji günü, gibi uluslararası günlere işaret edildiği gibi; enerji tasarrufu haftası, hava kirliliği ile savaş haftası, deprem haftası gibi yerel haftalara da yer verilmiştir.

İslam dini çevrenin korunmasına önem veren bir dindir. Doğayı korumak, çevreyi ağaçlandırmak gibi konular Müslüman bireyin önemsemesi gereken konulardır. Pek çok ayet ve hadiste çevre konusuna temas edilmiştir. Ayetlerde insanın yeryüzünün halifesi olarak yaratıldığı ifade edilmiş, dünyanın ve içindeki nimetlerin insanın hizmetine sunulduğu anlatılmıştır. “Allah’ın göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize verdiğini ve açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetleri tamamladığını görmediniz mi?...”¹⁵⁷ “Taneler, bitkiler, sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık.”¹⁵⁸ Bu ayetlerde gördüğümüz üzere Allah insanların hizmetine nice nimetler vermiştir. Bu nimet ve imkânları da insanlara emanet etmiştir. İnsan bu nimetleri kullanırken istediği gibi kullanırım düşüncesinde olmamalı, aksine bu nimetlerin ona birer emanet olduğu düşüncesini akından hiç çıkarmamalı ve onları korumak için elinden geleni yapmalıdır. Bu nimetlerin insana verilmiş olması sınırsız bir şekilde israf ederek kullanacağı anlamına gelmemektedir. Kur’an’da pek çok hayvanın ve bitkinin ismi geçmektedir. Arı, inek, karınca, örümcek gibi hayvan isimlerini; sarımsak, mercimek, üzüm, incir, soğan, hurma gibi bitki isimlerini buna örnek verebiliriz. Allah ayetinde balarısına vahyettiğini, dağlara taşlara emrettiğini bildirmektedir. Buradan da insan dışındaki varlıkların da Allah nezdinde

¹⁵⁷ Lokman, 31/20.

¹⁵⁸ Nebe, 78/14-16.

önemli ve kıymetli olduğunu anlamaktayız. Bu önem ve kıymet Müslüman'ın çevreye bakış açısının nasıl olması gerektiğini bizlere ifade etmektedir. Allah yarattığı varlığa bu kadar değer veriyorsa insan da yaşadığı çevreye değer vermeli ve çevreyi korumalıdır. Allah Kur'an'da her şeyi bir ölçü ve dengede yarattığını söylemektedir. “Gerçekten biz her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.”¹⁵⁹ İnsana düşen görev ise evrendeki bu ölçü ve düzeni korumaktır. Yine Kur'an'da yaratılan her varlığın bir amacının olduğundan, hiçbir şeyin boş yere yaratılmadığından bahsedilir. Yaratılan canlı cansız her varlık bir bütündür ve bu bütünün parçalarından biri zarar gördüğü takdirde diğer parçalar da zarar görecektir. Bu sebeple insanlar doğaya vereceği her zararın ve faydanın yine kendisine döneceğini unutmamalıdır. Allah ayetlerinde çevrenin korunması için nasihatlerde bulunmuştur. “O (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmaya ekin ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.”¹⁶⁰ Bu ayette Allah bozgunculuğu sevmediğini söylemiş, yeryüzünde bozgunculuk yapmamamızı emretmiştir. Hz. Peygamber çevrenin korunmasına büyük önem vermiş, Müslümanlardan da bunu istemiştir. “Merhamet eden insanlara Rahman da merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet edin ki semadakilere de size merhamet etsin.” Hz. Peygamber bu hadisinde yeryüzündeki canlılara merhamet etmemizi, onlara sahip çıkmamızı istemiştir. Hz. Peygamber suların temiz tutulması ve gereksiz yere kullanılmamasını tavsiye etmiştir. Müslümanları ağaç dikmeye teşvik etmiş, doğayı ve yeşili korumayı emretmiştir. Hz. Peygamber yaşadığı süre boyunca çevrenin doğal yapısını korumaya ve doğanın ağaçlandırılmasına büyük önem vermiştir. Müslümanlardan evlerinin önünü temiz tutmasını istemiş, ağaç dikenlerin diktikleri ağaçlardan insanlar, hayvanlar faydalandıkça onlar için sadaka olacağını belirtmiştir. Hz. Peygamber tarlaların boş bırakılmayıp ekilmesini tavsiye etmiş, ekmeye gücü olmayanlardan da başkalarına bu işi yaptırmalarını istemiştir. İslam dininin çevre konusundaki bu emir ve yasaklarını insanlara iletme ve onları bu konuda eğitmek gerekir. Bu görev de yaygın din eğitimi aracılığı ile yerine getirilebilir.¹⁶¹ Yaygın din eğitiminde çevre eğitimi ile doğal kaynakları en uygun şekilde kullanmak, çevre ile ilgili problemlerde çözümler üretebilmek amaçlanmaktadır. Bu eğitimde insanın doğanın bir parçası olduğu ve ilk insandan itibaren insanların doğa ile iç içe olduğu anlatılmaktadır. Çevre eğitiminde insana doğa ve çevre sevgisi kazandırmak, çevrede oluşacak hasarın olumsuz

¹⁵⁹ Kamer, 54/49.

¹⁶⁰ Bakara, 2/205.

¹⁶¹ Adem Korukcu, “Çevre Bilinci Oluşturmada Yaygın Din Eğitiminin Rolü”, *Dini Araştırmalar*, C.X, S.30, 2008, ss.175-185; Dilara Tinas, “Çevre Etiği Bilincinin Oluşumunda Din ve Din Eğitimi Faktörü”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, C.VIII, S.16, 2014, ss.281-289; Emine Keskiner, “Çevre ve Din Eğitimi: İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Kitapları Üzerine Bir İnceleme”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.XII, S.27, 2014, ss.191-193; Bahattin Turgut, “Hz. Peygamber ve Doğa Sevgisi”, *Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed*, 2017, ss.95-97.

sonuçlarından doğrudan etkileneceği düşüncesini kavratmak, sağlıklı bir çevre ile insan sağlığının doğrudan ilişkili olduğu üzerinde durmak, sağlıklı bir çevrede yaşamının her bireyin hakkı olduğu, bu nedenle doğayı koruma konusunda her bireyin üzerine düşen görevi yapması gerektiğini vurgulamak hedeflenmektedir.¹⁶² Bu sebeple yaygın din eğitimi araçlarından biri olan Diyanet takvimlerinde yaygın din eğitimi amaçlarına uygun olarak çevre ile ilgili gün ve haftalara yer verilmiştir.

Tablo 2. 19 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Gün ve Haftaların Yüzdelik Oranları

GÜN VE HAFTALAR	SAYI	YÜZDE
SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR	65	%35,71
İLLER VE KURTULUŞ GÜNLERİ	47	%25,82
KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	24	%13,18
SAĞLIKLA İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	23	%12,63
MESLEKLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	11	%6,04
KURUMLARIN KURULUŞ GÜNLERİ	8	%4,39
ÇEVRE İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	4	%2,19

2008 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde belirtilmiş olan önemli gün ve haftaların genel dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde en çok %35,71’lik oranla sosyal ve kültürel gün ve haftalara yer verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %25,82’lik oranla iller ve kurtuluş günleri, üçüncü sırada %13,18’lik oranla kişiler ile ilgili gün ve haftalar karşımıza çıkmaktadır. Dördüncü sırada %12,63’lük oranla sağlıkla ilgili gün ve haftalar, beşinci sırada %6,04’lük oranla meslekle ilgili gün ve haftalar, altıncı sırada %4,39’luk oranla kurumların kuruluş günleri ve yedinci sırada %2,19’luk oranla çevre ile ilgili gün ve haftaları görmekteyiz.

¹⁶² Mustafa Köylü, “Çevre Eğitimi: Dini Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu (15 Mayıs, 2008)*, Yalın Yayıncılık, C.II, İstanbul, 2008, ss.183-184; Hamza Aktaş, “İslam’da Çevre Bilinci ve Eğitimi”, *Türkoloji Araştırmaları*, C.IX, S.8, 2014, ss.158-160.

Tablo 2. 20 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Gün ve Haftaların Yüzdelik Oranları

GÜN VE HAFTALAR	SAYI	YÜZDE
KİŞİLER İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	102	%28,97
SOSYAL VE KÜLTÜREL GÜN VE HAFTALAR	81	%23,01
SAĞLIKLA İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	50	%14,20
İLLER VE KURTULUŞ GÜNLERİ	50	%14,20
KURUMLARIN KURULUŞ GÜNLERİ	36	%10,22
MESLEKLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	24	%6,81
ÇEVRE İLE İLGİLİ GÜN VE HAFTALAR	9	%2,55

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde belirtilmiş olan önemli gün ve haftaların genel dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde en çok %28,97'lik oranla kişiler ile ilgili gün ve haftalara yer verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %23,01'lik oranla sosyal ve kültürel gün ve haftalar yer alırken, üçüncü sırada %14,20'lik oranla sağlıkla ilgili gün ve haftalar ve iller ve kurtuluş günleri yer almaktadır. Dördüncü sırada %10,22'lik oranla kurumların kuruluş günleri, beşinci sırada %6,81'lik oranla meslekle ilgili gün ve haftalar, altıncı sırada ise %2,55'lik oranla çevre ile ilgili gün ve haftalar yer almaktadır. Hem 2008 hem de 2018 yılı takvimlerinde son sırada çevre ile ilgili gün ve haftalar bulunmaktadır.

2018 yılı takviminde 2008 yılı takvimine kıyasla özellikle kişiler ile ilgili gün ve haftalarda dikkat çeker derecede bir artış söz konusudur. Başkanlık 2018 yılında toplumumuzda iz bırakmış, ilim ve fikir önderlerimize daha fazla değinmiştir. Bu insanlarla ilgili gün ve haftalara takvimlerde yer verilerek toplum nezdinde dikkat çekme ve bu kişilerin hayatları konusunda merak duygusu oluşturularak toplumu araştırmaya sevk etmek hedeflenmiş olabilir. Başkanlık bu şekilde topluma belli bir zihniyet kazandırmaya çalışmaktadır. Özellikle gençlere bu insanların hayatları öğretilerek onlar bu günlerin şartlarında iyi bir Müslüman olmayı nasıl başardılarsa sizler de başarabilirsiniz fikri verilmek istenmiş olabilir. Eğitimde somut örnekler sunma akılda kalıcılığı sağlama açısından önemlidir. Bizim için en güzel örnek olan Hz. Peygamber'in hayatından sonra onun izinden gitmiş insanların olumlu yönlerini de örnek almak önemlidir.

Yaygın din eğitimi topluma dini bilgi vermeyi, insanlara hayatı yorumlama becerisi kazandırmayı, ibadetlerin doğru bir şekilde yerine getirilmesine yardımcı olmayı, milli ve manevi değerleri topluma aktararak toplumda birlik ve beraberliği sağlamayı amaçlamaktadır. Diyanet takvimi ön yüzde verilen bilgileri incelediğimizde bu amaçlar doğrultusunda

olduğunu söylemek mümkündür. Yaygın din eğitimi ile görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı bu görevi takvimlerde verdiği bilgiler ile yerine getirmeye çalışmaktadır.

2.1.4. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Önemli Olayların Dağılımı

Hem 2008 yılı hem de 2018 yılı Diyanet takvimlerinde yer alan olayları üç başlık altında sınıflandırdık. Bunlar; tarihi olaylar, dini olaylar ve tabiat olaylarıdır. Bu üç başlık çerçevesinde her iki takvimde de hangi olaylara temas edildiğini tablolar oluşturarak gösterdik.

2.1.4.1. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Tarihi Olayların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan tarihi olayların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait tarihi olayla takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 21 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tarihi Olayların Dağılımı

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
27 Ocak	Osmanlı Devletinin Kuruluşu(M.1299)	27 Temmuz	Kore Savaşı Sona Erdi(1953)
5 Şubat	Laikliğin Anayasaya Girişi(1937)	14 Ağustos	İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı(1974)
17 Şubat	Birinci İktisat Kongresi(1923)	18 Ağustos	Varto Depremi(1966)
19 Şubat	Çanakkale Savaşı Başladı(1915)	23 Ağustos	Sakarya Savaşı Başladı(1921)
6 Mart	İmam Hatip Okulları Açıldı(1951)	26 Ağustos	Malazgirt Zaferi(M.1071)
12 Mart	İstiklal Marşı Kabulü(1921)	4 Eylül	Sivas Kongresi(1919)
14 Mart	Rumi Takvimin Kabulü(1840)	13 Eylül	Sakarya Zaferi(1921)
18 Mart	Çanakkale Zaferi(1915)	21 Eylül	İkinci Balkan Savaşı Başladı(1914)
31 Mart	İkinci İnönü Zaferi(1921)	27 Eylül	Preveze Deniz Zaferi(1538)
23 Nisan	TBMM Açılış(1920)	7 Ekim	Resmi Gazete Yayın Hayatına

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
			Başladı(1920)
24 Nisan	Mustafa Kemal TBMM Başkanlığına Seçildi	11 Ekim	Mudanya Mütarekesi(1922)
8 Mayıs	İkinci Dünya Savaşı Sona Erdi(1945)	30 Ekim	Mondros Mütarekesi(1918)
13 Mayıs	Türkçenin Resmi Dil Olarak Kabulü(m.1277)	11 Kasım	Varna Meydan Muharebesi(1444)
9 Haziran	Anafartalar Zaferi(1915)	12 Kasım	Düzce Depremi(1999)
22 Haziran	Amasya Tamimi(1919)	15 Kasım	KKTC İlanı(1983)
24 Haziran	İkinci Balkan Savaşı Başladı(1913)	22 Kasım	Lozan Konferansı Başladı(1922)
25 Haziran	Kore Savaşı Başladı(1950)	5 Aralık	Türk Kadınına Seçme ve Seçilme Hakkı Tanındı(1934)
6 Temmuz	Kutsal Emanetler Yavuz Sultan Selim'e Teslim Edildi(1517)	26 Aralık	Uluslararası Takvim ve Saatin Ülkemizde Kabulü(1925)
20 Temmuz	Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı(1974)	27 Aralık	Erzincan Depremi(1939)
23 Temmuz	Erzurum Kongresi(1919)	27 Aralık	Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi(1919)
23 Temmuz	Hatay'ın Anavatana İltihakı(1939)	30 Aralık	Yavuz Sultan Selim Kudüs'ü Fethetti(1517)
24 Temmuz	Lozan Antlaşması İmzalandı(1923)		

2008 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde yer alan tarihi olayları gösteren tabloya baktığımızda tarihimizle ilgili pek çok önemli güne işaret edildiğini görmekteyiz. Cumhuriyet öncesi, kurtuluş savaşı dönemleri, Cumhuriyet sonrası pek çok önemli gün kayıt altına alınmıştır. Tarihte kazandığımız zaferler, fetihler, anlaşmalar toplumumuz tarafından unutulmaması gereken önemli günlerdir. İstiklal marşımızın kabul günü olan 12 Mart gününe takvimde işaret edilmiş olması da önemli bir husustur. Ayrıca imam hatip okullarının açıldığı 6 Mart gününe yine takvimde işaret edilmiştir. Toplum olarak hepimizi derinden etkilemiş

olan Marmara ve Erzincan depremlerinin yaşandığı günler de takvimde belirtilmiştir. Bu da bizlere o günü tekrar hatırlamak ve vefat edenleri hayırla yâd etmek için bir fırsat oluşturacaktır.

Tablo 2. 22 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tarihi Olayların Dağılımı

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
4 Ocak	Sulan Ahmet caminin temeli atıldı	23 Temmuz	Erzurum kongresi(1919)
6 Ocak	I. İnönü Muharebesi başladı(1921)	23 Temmuz	İkinci meşrutiyet ilan edildi(1908)
10 Ocak	I. İnönü zaferi(1921)	24 Temmuz	Lozan antlaşması imzalandı(1923)
14 Ocak	Ailenin korunmasına dair kanun kabul edildi(2003)	26 Temmuz	Balıkesir kongresi başladı(1919)
20 Ocak	İlk anayasa TBMM’de kabul edildi(1921)	27 Temmuz	Kore savaşının sona ermesi(1953)
22 Ocak	Ridaniye savaşı(1517)	27 Temmuz	Yemen’in fethi(1538)
22 Ocak	Halifeliğin Osmanlılara geçmesi(1517)	27 Temmuz	Koyunhisar savaşı Osman Gazi’nin zaferiyle sonuçlandı(1302)
23 Ocak	İttihatçıların bab-ı âli baskını(1913)	28 Temmuz	Birinci dünya savaşı başladı(1914)
23 Ocak	Bolu dağı tünelinin İstanbul gidiş yönü açıldı(2007)	28 Temmuz	Ankara meydan muharebesi(1402)
26 Ocak	Karlofça barış antlaşması imzalandı(1699)	2 Ağustos	Museviler İspanya’da uğradıkları baslı sonucu Osmanlı devletine sığındı(1492)
26 Ocak	Televizyon icat edildi(1926)	3 Ağustos	Türkiye’nin ilk madeni parası tedavüle çıktı(1924)
27 Ocak	Osmanlı devletinin kuruluşu(1299)	4 Ağustos	Osmanlı- Avusturya arasında Zıstovi antlaşması

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
			imzalandı(1791)
28 Ocak	Misak-ı milli kabul edildi(1920)	4 Ağustos	Birinci dünya savaşı başladı(1914)
30 Ocak	Yunanistan ile ahali mübadelesi antlaşması yapıldı(1923)	6 Ağustos	ABD tarafından ilk atom bombası Hiroşima'ya atıldı(1945)
31 Ocak	Osmanlı devletinde ilk kitap basıldı(1727)	7 Ağustos	Erzurum kongresi sona erdi(1919)
1 Şubat	Huneyn gazvesi(630)	9 Ağustos	Birinci Anafartalar zaferi(1915)
1 Şubat	Ayasofya camii müzeye dönüştürüldü(1935)	9 Ağustos	Harf devrimi gerçekleştirildi(1928)
3 Şubat	Fatih sultan Mehmet tahta çıktı(1451)	10 Ağustos	Estegon kalesinin fethi(1543)
4 Şubat	Balkan paktının imzalanması	10 Ağustos	Sevr antlaşması imzalandı(1920)
5 Şubat	Laikliğin anayasaya girişi(1937)	11 Ağustos	Otlukbeli savaşı(1473)
9 Şubat	Cami minarelerinde kandil kullanılmaya başlandı(1588)	12 Ağustos	Cenevre sözleşmesi imzalandı(1949)
12 Şubat	Mülkiye mektebinin açılışı(1859)	14 Ağustos	İkinci Kıbrıs barış harekâtı(1974)
13 Şubat	Kıbrıs Türk federe devleti kuruldu(1975)	15 Ağustos	Trablusgarp'ın fethi(1551)
17 Şubat	I.İktisat kongresi(1923)	15 Ağustos	Panama kanalı açıldı(1914)
17 Şubat	Medeni kanunun kabulü(1926)	17 Ağustos	Marmara depremi(1999)
17 Şubat	Kosova bağımsızlığını ilan etti(2008)	20 Ağustos	Yermük savaşı(636)
18 Şubat	Türkiye'nin NATO'ya girmesi	21 Ağustos	İkinci Anafartalar zaferi(1915)

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
19 Şubat	Çanakkale savaşının başlaması(1915)	21 Ağustos	Çanakkale anıtı törenle açıldı(1960)
20 Şubat	Boğaziçi köprüsünün temelleri atıldı(1970)	23 Ağustos	Sakarya savaşının başlaması(1921)
26 Şubat	Hocalı katliamı(1992)	24 Ağustos	Mercidabık zaferi(1516)
28 Şubat	Post modern darbe(1997)	26 Ağustos	Malazgirt zaferi(1071)
1-24 Mart	Hendek gazvesi(627)	28 Ağustos	Kocatepe cami ibadete açıldı
3 Mart	Hilafetin kaldırılması(194)	29 Ağustos	Belgrat fethi(1521)
3 Mart	Tevhid-i tedrisat kanununun çıkarılması(1924)	29 Ağustos	Mohaç zaferi(1526)
10 Mart	Telefonun icadı(1876)	31 Ağustos	İkinci Abdülhamit Han tahta çıktı(1876)
12 Mart	İstiklal marşımızın kabulü(1921)	1 Eylül	İkinci dünya savaşı başladı(1939)
14 Mart	Bedir savaşı(624)	1 Eylül	Haydarpaşa-Medine demiryolu açıldı(1908)
14 Mart	Rumi takvimin kabulü(1840)	4 Eylül	Sivas kongresi(1919)
18 Mart	Çanakkale zaferi(1915)	13 Eylül	Sakarya zaferi(1921)
19 Mart	Süveyş kanalı açıldı(1866)	14 Eylül	Rusya ile Edirne antlaşması imzalandı(1829)
19 Mart	I.Osmanlı mebusan meclisi açıldı(1877)	17 Eylül	Miryakefalon savaşı(1176)
23 Mart	Uhut savaşı(625)	20 Eylül	Selahaddin Eyyubi Kudüs'ü kuşattı(1187)
31 Mart	2.İnönü zaferi(1921)	21 Eylül	İkinci balkan savaşının başlaması(1914)
31 Mart	Birinci dünya İslam	25 Eylül	Niğbolu zaferi(1396)

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
	eğitim kongresi Mekke’de açıldı(1977)		
3 Nisan	Karabük demir çelik fabrikasının kuruluşu(1937)	26 Eylül	Sırp-sındığı savaşı(1364)
6 Nisan	İstanbul fatih sultan Mehmet tarafından kuşatıldı(1453)	27 Eylül	Birinci viyana kuşatması(1529)
11 Nisan	Meclisi mebusan kapatıldı(1920)	27 Eylül	Preveze deniz zaferi(1538)
13 Nisan	31 Mart vakası(1909)	28 Eylül	Patrona Halil isyanı(1730)
14 Nisan	Osmanlı donanması sakız adasının fethetti(1566)	29 Eylül	Trablusgarp savaşı başladı(1911)
17 Nisan	Fatih sultan Mehmet’in İstanbul adalarını fethi(1453)	2 Ekim	Selahattin Eyyubi’nin Kudüs’ü fethi(1187)
19 Nisan	Kabotaj kanunu kabul edildi(1926)	4 Ekim	Türk medeni kanunu yürürlüğe girdi(1926)
20 Nisan	Türkiye cumhuriyetinin yeni anayasası kabul edildi(1924)	6 Ekim	İlk uçak fabrikası Kayseri’de kuruldu(1926)
21 Nisan	İstanbul’da Darü’l Fünun’a bağlı bir ilahiyat fakültesi açıldı(1924)	7 Ekim	İnebahtı deniz zaferi(1571)
23 Nisan	TBMM açıldı(1920)	7 Ekim	Resmi gazetenin yayın hayatına girmesi(1920)
24 Nisan	Osmanlı-Rus savaşı başladı(1877)	8 Ekim	Balkan harbinin başlaması(1912)
26 Nisan	Seddülbahir	11 Ekim	Mudanya mütarekesi(1922)

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
	muharebeleri başladı(1915)		
26 Nisan	Arı burnu muharebeleri başladı(1915)	15 Ekim	Süleymaniye Camii'nin açılışı(1557)
27 Nisan	II. Abdülhamit tahtan indirilerek yerine V.Mehmet çıkarıldı(1909)	17 Ekim	İkinci Kosova savaşı(1448)
29 Nisan	Kut'ül Amare zaferi(1916)	17 Ekim	İmam hatip okulları öğretime başladı(1951)
2 Mayıs	Osmanlı-İran savaşı(1776)	18 Ekim	Uşi antlaşması imzalandı(1912)
8 Mayıs	II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi(1945)	24 Ekim	Türkiye birleşmiş milletlere katıldı(1945)
13 Mayıs	Karaman oğlu Mehmet Bey Türkçeyi resmi dil ilan etti(1277)	24 Ekim	Birleşmiş milletler günü
23 Mayıs	Selçuklular Dandanakan savaşını kazandı(1040)	28 Ekim	Türkiye'de ilk nüfus sayımı(1927)
24 Mayıs	Büyük Selçuklu devleti kuruldu(1040)	29 Ekim	Türkiye cumhuriyeti kuruldu(1923)
27 Mayıs	Türkiye'de hafta tatili cumadan pazara alındı(1935)	29 Ekim	Boğaziçi köprüsü açıldı(1973)
29 Mayıs	İstanbul'un fethi(1453)	30 Ekim	Mondros mütarekesi(1918)
30 Mayıs	Londra anlaşması imzalandı(1913)	31 Ekim	Sütçü imam Fransız işgalcilere karşı ilk kurşunu attı(1919)
3 Haziran	Gelir vergisi kanunu kabul edildi(1949)	1 Kasım	Yeni Türk harflerinin kabulü(1928)
4 Haziran	III. İzmir iktisat	1 Kasım	Saltanatın kaldırılması(1922)

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
	kongresi toplandı(1992)		
6 Haziran	Fatih sultan Mehmet'in kırım'ı fethi(1475)	2 Kasım	Rusya Osmanlı imparatorluğuna savaş ilan etti(1914)
8 Haziran	Hz. Ebu Bekr'in halife seçilmesi(632)	3 Kasım	Tanzimat fermanının ilanı(1839)
9 Haziran	Sultan Ahmet cami açıldı(1617)	4 Kasım	Haydarpaşa garı açıldı(1909)
15 Haziran	I.Kosova savaşı(1389)	6 Kasım	YÖK oluşturuldu(1981)
18 Haziran	Mısır'da cumhuriyet ilan edildi(1953)	6 Kasım	Yüksek İslam enstitüleri İlahiyat Fakültesi haline getirildi(1982)
18 Haziran	Diyanet Kur'an radyo yayın hayatına başladı(2015)	11 Kasım	Birinci dünya savaşı sona erdi(1918)
21 Haziran	Soyadı kanunu kabul edildi(1934)	11 Kasım	Varna meydan muharebesi(1444)
22 Haziran	Amasya tamimi(1919)	12 Kasım	Düzce depremi(1999)
23 Haziran	Hz. Ali halife seçildi(656)	14 Kasım	Ahıska Türklerinin Ahıska'dan sürülmesi(1944)
24 Haziran	II. Balkan savaşı başladı(1913)	15 Kasım	KKTC ilanı(1983)
25 Haziran	Kore savaşı başladı(1950)	16 Kasım	Süveyş kanalı açıldı(1869)
1 Temmuz	Kandilli rasathanesi kuruldu(1911)	19 Kasım	İlk yüksek İslam enstitüsü İstanbul'da açıldı(1959)
3 Temmuz	Fatih sultan Mehmet köprüsünün açılışı(1988)	22 Kasım	Lozan konferansı başladı(1922)
5 Temmuz	Baş bağlar katliamı(1993)	26 Kasım	Türkiye Kore savaşına katıldı(1950)
6 Temmuz	Kutsal emanetlerin	27 Kasım	İlk Ru'yet-i Hilal Konferansı

TARİH	TARİHİ OLAYLAR	TARİH	TARİHİ OLAYLAR
	Yavuz Sultan Selim'e teslim edilmesi(1517)		İstanbul'da toplandı(1978)
6 Temmuz	Londra antlaşması(1827)	30 Kasım	Tekke ve zaviyelerin kapatılması(1925)
8 Temmuz	Sadabad paktının imzalanması(1937)	5 Aralık	Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanınması(1934)
9 Temmuz	1961 anayasasının kabulü	10 Aralık	İnsan hakları evrensel beyannamesinin yayınlanması(1948)
11 Temmuz	Srebrenitsa katliamı(1995)	22 Aralık	Sarıkamış harekâtı başladı(1914)
14 Temmuz	İkinci viyana kuşatması(1683)	23 Aralık	Birinci meşrutiyetin ilanı(18765)
14 Temmuz	Fransız ihtilali(1789)	23 Aralık	Türkiye Yunanistan arasında nüfus mübadelesi gerçekleştirildi(1930)
14 Temmuz	Kerkük katliamı(1959)	24 Aralık	Rodos adası kanuni tarafından fethedildi(1522)
15 Temmuz	Başarısız darbe girişimi(2016)	24 Aralık	Dördüncü murat Bağdat'ı fethetti(1638)
19 Temmuz	Emevi İslam ordusunun İspanya'ya çıkışı(711)	26 Aralık	Uluslar arası takvim ve saatin ülkemizde kabulü(1925)
20 Temmuz	Birinci Kıbrıs barış harekâtı(1974)	27 Aralık	Atatürk'ün Ankara'ya gelişi(1919)
21 Temmuz	Türk iyede ilk defa çok partili seçimin yapılması(1946)	27 Aralık	Erzincan depremi(1939)
21 Temmuz	İnsanoğlunun aya ayak basması(1969)		

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde belirtilmiş olan tarihi olayları gösteren tabloyu incelediğimizde 2008 yılına göre daha fazla tarihi olaya işaret edilmiş olduğunu görmekteyiz. Savaşlar, fetihler, katliamlar, ihtilaller, inkılâplar, teknolojik gelişmeler, antlaşmalar takvimde bahsedilen önemli olaylar arsında yer almıştır. I. İnönü Muharebesi, Ridaniye Savaşı, II. Dünya Savaşı, Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı-İran Savaşı, Yermük, Otlukbeli Savaşı, Mercidabık Savaşı, Çanakkale Savaşı, Bedir Savaşı, Uhut Savaşı takvimde işaret edilen savaşlardır. Osmanlı Devleti'nde ilk kitabın basıldığı 31 Ocak 1727 tarihine takvimde işaret edilmiş olması önemli bir ayrıntıdır. Takvimde Ayasofya caminin müzeye dönüştürüldüğü 1 Şubat 1935 tarihine de işaret edilmiştir. Yine takvimde televizyonun icat edildiği 26 Ocak 1926 tarihine ve telefonun icat edildiği 10 Mart 1876 tarihine yer verilmiş olması dikkate şayandır. Diyanet Kur'an radyonun yayın hayatına başlaması, ilahiyat fakültelerinin ve imam hatip okullarının açılışı takvimde yer alan önemli tarihlerdendir. Bunları göz önünde bulundurduğumuzda Diyanet takviminin geniş bir yelpazede halka bilgi sunduğunu söyleyebiliriz. 2018 yılı takviminde 28 Şubat post modern darbe tarihi verilmiştir. Ayrıca 15 Temmuz 2016 tarihi de takvimde başarısız darbe girişimi olarak yer almıştır. Geçmişini bilmek ve olaylardan ders çıkarmak için her bireyin tarih bilgisine sahip olması önemlidir. Diyanet takvimi, bu gün ve olaylara dikkat çekerek toplumu bilinçlendirmeyi, toplum nezdinde merak duygusu uyandırmayı ve toplumu tarihini araştırma ve öğrenmeye sevk etmeyi amaçlamış olabilir. İnsana hayatı yorumlama becerisi kazandırmak, topluma dini ve milli değerleri aktarmak, toplumda birlik ve beraberliği sağlamak yaygın din eğitiminin amaçlarındandır. Takvimlerde tarihi olaylar verilerek bu amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Savaşlar ile toplumsal olarak gurur duymamız ve ders çıkarmamız, deprem gibi doğal afet tarihleri ile acılarımızı tekrar hatırlamamız, darbe ve darbe girişimi tarihleri ile birlik ve beraberlik olgusunun ne kadar önemli olduğunu hatırlamamız hedeflenmiş olabilir.

2.1.4.2. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Dini Olayların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan dini olayların dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait dini olaylar takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 23 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Dini Olayların Dağılımı

TARİH	DİNİ OLAYLAR	TARİH	DİNİ OLAYLAR
1 Ocak	Mekke'nin Fethi(m.630)	30 Ağustos	Yarın Akşam Teravih Namazı Başlıyor
10 Ocak	Hicri Yılbaşı	1 Eylül	Ramazan Başlangıcı
19 Ocak	Aşure Günü	26 Eylül	Kadir Gecesi
19 Ocak	Kerbela Vakası	29 Eylül	Ramazan Bayramı Arifesi
23 Şubat	Hz. Peygamberin Veda Hutbesini İradı(m.632)	30 Eylül	Ramazan Bayramı 1. Gün
19 Mart	Mevlid Kandili	1 Ekim	Ramazan bayramı 2.Gün
1 Haziran	Ayasofya'da İlk Cuma Namazı Kılındı(1453)	2 Ekim	Ramazan bayramı 3. Gün
8 Haziran	Hz. Peygamber'in Vefatı(m.632)	7 Aralık	Kurban Bayramı Arifesi (teşrik tekbirleri sabah namazı ile başlıyor)
3 Temmuz	Regaib Kandili	8 Aralık	Kurban Bayramı 1.Gün (teşrik tekbirleri)
4 Temmuz	Üç Ayların Başlangıcı	9 Aralık	Kurban Bayramı 2. Gün
16 Temmuz	Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye Hicret Etti(M.622)	10 Aralık	Kurban Bayramı 3. Gün
29 Temmuz	Miraç Kandili	11 Aralık	Kurban Bayramı 4. Gün (teşrik tekbirleri ikindi namazı ile sona eriyor)
16 Ağustos	Berat Kandili	29 Aralık	Hicri Yılbaşı

2008 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde belirtilmiş olan dini günleri gösteren tabloyu incelediğimizde toplam yirmi altı güne işaret edildiğini görmekteyiz. Özellikle kandil gecelerinin, kurban ve Ramazan bayramı günlerinin belirtilmiş olması toplum için bir kolaylıktır. Yalnızca Diyanet blok takvimini takip ederek toplum dini gün ve gecelerden çok kolay bir şekilde haberdar olabilmektedir. Takvimde Ayasofya caminde ilk Cuma namazının kılındığı tarihe de yer verilmiştir. 2008 yılı Diyanet takviminde 1 Ocak tarihi Mekke'nin fethi olarak gösterilmiştir. Oysaki yaygın olan kanıya göre Mekke'nin fethi 11 Ocak'tır. Zira 2018

yılı Diyanet takvimine baktığımızda Mekke'nin fethinin 11 Ocak tarihinde gösterildiğini görmekteyiz. Fetih 20 Ramazan 630 tarihinde gerçekleşmiştir. O yıl için bu tarih Miladi takvimde 11 Ocak tarihine tekabül etmektedir. Ancak tarihi olaylar dönemin şartlarına göre değerlendirilmektedir. O dönem de yalnızca Hicri takvim kullanıldığına göre Mekke'nin fethini Miladi takvim tarihiyle ifade etmek çok da doğru bir tutum olmayacaktır. Zira Hicri takvim ile Miladi takvim arasındaki zaman farkından dolayı Mekke'nin fetih tarihi her yıl 11 Ocak tarihine de denk gelmeyecektir. Bu sebeple hicri 20 Ramazan 630 tarihini ifade etmek daha doğru olacaktır.

Tablo 2. 24 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Dini Olayların Dağılımı

TARİH	DİNİ OLAYLAR	TARİH	DİNİ OLAYLAR
1 Ocak	Mekke'nin Fethi İçin Medine'den Hareket (M. 630)	14 Haziran	Ramazan Bayramı Arifesi
11 Ocak	Mekke'nin Fethi (M. 630)	15 Haziran	Ramazan Bayramı 1. Günü
8 Mart	Hiz. Peygamber'in Medine'de Veda Hutbesini İradı(622)	16 Temmuz	Dünya Kible Günü
19 Mart	Üç Ayların Başlangıcı	20 Ağustos	Kurban Bayramı Arifesi(teşrik tekbirleri sabah namazı ile başlıyor)
22 Mart	Regaib Kandili	21 Ağustos	Kurban Bayramı
20 Nisan	Peygamberimizin Doğumu	22 Ağustos	Kurban Bayramı 2. Gün
13 Nisan	Miraç Kandili	23 Ağustos	Kurban Bayramı 3. Gün
30 Nisan	Berat Kandili	24 Ağustos	Kurban Bayramı 4. Gün(teşrik tekbirleri ikindi namazı ile bitiyor)
15 Mayıs	Bu Akşam Teravih Namazı Başlıyor	10 Eylül	Hiz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye Hicreti(622)
16 Mayıs	Ramazan Başlangıcı	11 Eylül	Hicri Yılın Başlangıcı
28 Mayıs	Dünya Kible Günü	19 Kasım	Mevlid Kandili

1 Haziran	Ayasofya'da İlk Cuma Namazı Kılındı(1453)	4 Aralık	Cemel Savaşı(656)
10 Haziran	Kadir Gecesi		

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde bulunan dini olayların dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde toplam yirmi beş güne işaret edildiğini görmekteyiz. 2018 yılı takviminde dini olayların dağılımı noktasında 2008 yılına benzer bir tablo olduğu göze çarpmaktadır. Takvimde kandil geceleri, Ramazan ve kurban bayramı günleri hicri yılın başlangıcı, Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti, Hz. Peygamber'in doğumu gibi önemli hadiselerle işaret edilmiştir. Ayrıca takvimde Müslümanlar için büyük bir öneme sahip olan Ayasofya caminde ilk Cuma namazının kılındığı tarihe de yer verilmiştir.

Her iki takvimde de işaret edilen kandil geceleri ve bayram günleri önemli gün ve gecelerimizdir. Yaygın din eğitiminin önemli amaçlarından biri toplum nezdinde birlik ve beraberliği sağlamaktır. Bayram günlerimiz bu amacın gerçekleştiği önemli günlerdir. Yaygın din eğitiminin bir diğer amacı toplumu dinin emir ve yasakları noktasında bilinçlendirmek, bu emir ve yasakların uygulanmasını sağlamaktır. Toplumumuz kandil gecelerinde daha fazla ibadete yönelmekte ve bu konuda daha hassas davranmaktadır. Bu nedenle bu atmosferden faydalanarak toplumu ihya etme açısından Kandil gecelerimiz önemli bir fırsattır.

2.1.4.3. Diyanet Takvimi Ön Yüzde Bulunan Tabiat Olaylarının Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin ön yüzünde bulunan tabiat olaylarının dağılımları ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yıla ait tabiat olayları takvimlerde ifade edildiği tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 25 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tabiat Olaylarının Dağılımı

TARİH	TABİAT OLAYLARI	TARİH	TABİAT OLAYLARI
9 Ocak	Zemheri fırtınası	16 Mayıs	Filizkiran haftası
30 Ocak	Zemheri sonu	29 Mayıs	Koyun kırkma zamanı
31 Ocak	Hamsin başlangıç	10 Haziran	Ülker doğumu fırtınası
20 Şubat	Birinci cemre(havaya)	20 Haziran	En uzun günlerin başlangıcı
27 Şubat	İkinci cemre(suya)	23 Haziran	Yaprak aşısı zamanı
5 Mart	Üçüncü cemre(toprağa)	27 Haziran	Gündüzlerin kısaltmaya

			başlaması
7 Mart	Bağ budama zamanı	31 Temmuz-7 Ağustos	Eyyam-ı bahar (en sıcak günler)
11 Mart	Kocakarı soğukları	4 Ağustos	Arıların bal yapma zamanı
20 Mart	Hamsin sonu	8 Kasım	Kasım günlerinin başlangıcı
21 Mart	İlkbahar başlangıcı(nevruz)	12 Kasım	Mevsim dışı sıcaklar(pastırma yazı)
22 Mart	Mart dokuzu soğuğu ve fırtınası	9 Aralık	Karakış başlangıcı
27 Nisan	Arıların oğul verme zamanı	20 Aralık	En uzun gecelerin başlangıcı
5 Mayıs	Kasım günlerinin sonu	20 Aralık	Gün dönümü fırtınası

2008 yılı Diyanet takviminde yer alan tabiat olaylarının dağılımını gösteren tabloya baktığımızda toplam yirmi altı tabiat olayına yer verildiğini görmekteyiz. Bu günler toplumu yakından ilgilendiren günlerdir. Özellikle tarım ve hayvancılık ile ilgilenen toplumun önemli bir kesimi bu tarihlere dikkat etmek zorundadır.

Tablo 2. 26 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Tabiat Olaylarının Dağılımı

TARİH	TABİAT OLAYLARI	TARİH	TABİAT OLAYLARI
2 Ocak	Fırtına	22 Haziran	En uzun gündüz
3 Ocak	Dünyanın güneşe en yakın olduğu gün(günberi)	23 Haziran	Gün dönümü fırtınası
8 Ocak	Zemheri fırtınası	24 Haziran	Yapak aşısı zamanı
11 Ocak	Şiddetli soğuklar	25 Haziran	En uzun gündüzlerin sonu
13 Ocak	Şiddetli soğuklar	26 Haziran	Kızılçık fırtınası
25 Ocak	Kış şiddeti fırtınası	27 Haziran	Kızıl erik fırtınası, gündüzlerin kısaltmaya başlaması
30 Ocak	Zemherinin sonu	29 Haziran	Yaprak fırtınası
31 Ocak	Hamsin başlangıcı	3 Temmuz	Sam yellerinin başlaması

TARİH	TABIAT OLAYLARI	TARİH	TABIAT OLAYLARI
1 Şubat	Hamsin fırtınası	8 Temmuz	Bevarih rüzgârlarının sonu
5 Şubat	Şiddetli soğuklar	9 Temmuz	Çardak dönümü fırtınası
6 Şubat	Ağaç dikme zamanı	18 Temmuz	Sıcakların artması
8 Şubat	Fırtına(3 gün)	25 Temmuz	Temmuz fırtınası(üç gün)
13 Şubat	Zemherinin sonu	29 Temmuz	Yaprak aşısı
20 Şubat	Birinci cemre(havaya)	30 Temmuz	Kara erik fırtınası
27 Şubat	İkinci cemre(suya)	31 Temmuz-7 ağustos	Eyyam-ı bahur(en sıcak günler)
28 Şubat	Leyleklerin gelme zamanı	6 Ağustos	Arıların bal yapma zamanı
6 Mart	Üçüncü cemre(toprağa)	18 Ağustos	Meyvelerin olgunlaşma zamanı
7 Mart	Bağ budama zamanı	21 Ağustos	Yaprakların sararmaya başlaması
11-17 Mart	Kocakarı soğukları	24 Ağustos	Sam rüzgârlarının sonu
15 Mart	Kırlangıçların gelme zamanı	27 Ağustos	Leyleklerin gitme zamanı
17 Mart	Kocakarı soğuklarının sonu	2 Eylül	Mihrican fırtınası
20 Mart	Hamsin sonu	5 Eylül	Bıldırcın geçimi fırtınası
20 Mart	Güney yarım kürede sonbahar- kuzey yarım kürede ilkbahar ekinoksu	12 Eylül	Çaylakların gitme zamanı
21 Mart	İlkbaharın başlangıcı	14 Eylül	Çaylak fırtınası
21 Mart	Gece-gündüz eşitliği	17 Eylül	Havaların soğumaya başlaması
22 Mart	Mart dokuzu fırtınası ve	23 Eylül	Gece ve gündüz eşitliği

TARİH	TABIAT OLAYLARI	TARİH	TABIAT OLAYLARI
	soğuğu		
26 Mart	Çaylak fırtınası	28 Eylül	Kestane karası fırtınası
30 Mart	Ağaçların yeşermeye başlaması	2 Ekim	Sıcakların sonu
30 Mart	Çaylakların gelme zamanı-fırtına	5 Ekim	Koç katımı fırtınası
2 Nisan	Çiçeklerin açma, bülbüllerin ötme zamanı	9 Ekim	Yaprak dökümü fırtınası
3 Nisan	Bereketli yağmurların başlangıcı	17 Ekim	Kırlangıç haftası
8 Nisan	Kırlangıç fırtınası	18 Ekim	Kaz kavuran fırtınası
21 Nisan	Fırtına, sitte-i sevirin başlangıcı	21 Ekim	Bağbozumu fırtınası
26 Nisan	Fırtına, sitte-i sedirin bitişi	26 Ekim	Suların soğuması
27 Nisan	Arıların oğul verme zamanı	28 Ekim	Balık fırtınası
2 Mayıs	Çiçek fırtınası	4 Kasım	Lodos rüzgârları
5 Mayıs	Kasım günlerinin sonu	6 Kasım	Kuş geçimi fırtınası
6 Mayıs	Hızır günlerinin başlangıcı	7 Kasım	Kasım fırtınası
9 Mayıs	Doğu rüzgârlarının başlaması	9 Kasım	Çiğ düşme mevsimi
11 Mayıs	Yağmur mevsiminin sonu	12 Kasım	Mevsim dışı sıcaklar(pastırma yazı)
17 Mayıs	Filizkırın fırtınası	15 Kasım	Güney rüzgârlarının esmesi
18 Mayıs	Gül mevsimi	24 Kasım	Soğukların başlaması
21 Mayıs	Ülker fırtınası	29 Kasım	Ağaçlardan suyun çekilme zamanı
23 Mayıs	Bağ çapalama zamanı	29 Kasım	Ülker fırtınası

TARİH	TABIAT OLAYLARI	TARİH	TABIAT OLAYLARI
25 Mayıs	Ülker fırtınası	1 Aralık	Soğukların başlaması
26 Mayıs	Bahar rüzgârlarının sona ermesi	2 Aralık	Keskin rüzgârlar
28 Mayıs	Sıcakların başlaması, sam yelinin esmesi	6 Aralık	Kuzey rüzgârlarının başlaması
30 Mayıs	Kabak meltemi rüzgârları	8 Aralık	Yaprak dökümünün sonu
3 Haziran	Filizkıran fırtınası	9 Aralık	Karakış fırtınası
4 Haziran	Kuzey rüzgârlarının esmesi	21 Aralık	Gün dönümü fırtınası
6 Haziran	Güllerin açması	21 Aralık	En uzun gecelerin başlaması
7 Haziran	Ekin biçme mevsimi	22 Aralık	En kısa gündüz
16 Haziran	Güney rüzgârlarının esmeye başlaması	22 Aralık	Zemherinin başlangıcı
20 Haziran	En uzun gündüzlerin başlaması	25 Aralık	Gündüzlerin uzamaya başlaması

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde yer alan tabiat olaylarını gösteren tabloyu incelediğimizde toplam yüz sekiz tabiat olayına işaret edildiğini görmekteyiz. 2008 yılına kıyasla bu rakam oldukça fazladır.

Allah Kur'an'da insanın dikkatini tabiata çekmektedir. Gece gündüz oluşumuna, yağmurun yağmasına, bitkilere, doğa olaylarına ayetlerinde yer vermektedir. “O karanlığı yarıp sabahı çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi de ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin hakkıyla bilen takdiridir.”¹⁶³ “Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da onun için birer kazık kılmadık mı? Sizi çift çift yarattık, uykunuzu dinlenme vakti kıldık, geceyi bir örtü yaptık, gündüzü geçimi sağlama vakti kıldık, üstünüze yedi kat sağlam gök bina ettik, parlak ışık veren güneşi var ettik, taneler, bitkiler ve ağaçları sarmaş dolaş bahçeler yetiştirmek için yoğunlaşmış bulutlardan bol yağmur indirdik.”¹⁶⁴ “Rüzgârı aşılایıcı olarak gönderip yukarıdan su indirerek sizi onunla suladık. Onu toplayıp depolayan

¹⁶³ Enam, 6/96.

¹⁶⁴ Nebe, 78/6-16.

da siz değilsiniz.¹⁶⁵ Bu ayetlerden de anlaşıldığı üzere insanın doğayla ilişkisi her daim devam etmektedir.

Takvimlerde yer verilen fırtına zamanları, cemre zamanları tarımla ilgilenen insanlar için büyük bir önem arz etmektedir. Bağ budama zamanı, yaprak aşısı zamanı yine tarımla uğraşan kesim için önemlidir. Balıkçılık ve denizle ilgilenenler için takvimde işaret edilmiş olan fırtına zamanları önemlidir. Zemheri fırtınası, Ülker doğumu fırtınası gibi fırtına zamanları takvimde yer almıştır. Halk yalnızca Diyanet takvimini takip ederek çok rahat bir şekilde bu tarihlerden haberdar olabilmektedir. Yine takvimlerde en kısa ve en uzun gündüz ve geceye, gece gündüz eşitliğine, cemre vakitlerine, çiçeklerin açma, yaprakların yeşermesi ve dökülmesi zamanlarına, kuşların göç etme vaktine işaret edilmiştir. Tabiatla iç içe yaşayan bir toplum olarak bu günleri bilmek önemlidir. İnsanın doğaya ve doğada yaşanan hadiselerle odaklandıkça kendi hayatını anlaması ve anlamlandırması daha kolay olmaktadır. Böylece insan hayata daha farklı bir pencereden bakabilmekte meydana gelen olayları yorumlayabilmekte, hayatın anlamını keşfedebilmektedir. Yaygın din eğitiminin amaçlarından biri olan insana hayatı yorumlama becerisi kazandırma fikri böylece gerçekleşmiş olmaktadır. Takvimler de bu amacı gerçekleştirme konusunda üzerine düşen görevi yapmaktadır.

Tablo 2. 27 2008 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Olayların Yüzdelik Oranları

GÜN VE HAFTALAR	SAYI	YÜZDE
TARİHİ OLAYLAR	43	%57,33
TABIAT OLAYLARI	26	%34,66
DİNİ OLAYLAR	6	%8

2008 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde belirtilmiş olan önemli olayların genel dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde en çok %57,33'lük oranla tarihi olaylara yer verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %34,66'lık oranla tabiat olaylarını, üçüncü sırada ise %8'lik oranla dini olayları görmekteyiz.

¹⁶⁵ Hicr, 15/22.

Tablo 2. 28 2018 Yılı Diyanet Takvimi Ön Yüz Önemli Olayların Yüzdelik Oranları

GÜN VE HAFTALAR	SAYI	YÜZDE
TARİHİ OLAYLAR	153	%55,03
TABİAT OLAYLARI	100	%35,97
DİNİ OLAYLAR	25	%8,99

2018 yılı Diyanet takvimi ön yüzünde belirtilmiş olan önemli olayların genel dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde en çok %55,03'lük oranla tarihi olaylara yer verildiğini görmekteyiz. İkinci sırada %35,97'lik oranla tabiat olaylarının, üçüncü sırada ise %8,99'luk oranla dini olayların yer aldığını görmekteyiz.

2008 ve 2018 Diyanet takvimi önemli olayların dağılımı noktasında birbirine çok yakın bir tablo çizmektedir. Sıralama her iki takvimde de aynı iken oranlarda çok az bir değişiklik olduğunu söylemek mümkündür. 2018 yılı Diyanet takviminde 2008 yılı takvimine oranla ön yüzde hem tarihi hem de tabiat olayları ile ilgili daha fazla güne yer verilmiştir. Bu tabloya baktığımızda Başkanlığın genel kültür seviyesi yüksek, tabiatla meydana gelen olaylara duyarsız olmayan bir Müslüman profili oluşturmak istediğini söylemek mümkündür. Tabiat olaylarına sıklıkla yer verilmesi Kur'an'da sürekli vurgulanan insan-çevre ilişkisine dikkat çekmek amacıyla olabilir. Zira Kur'an'da insanın dikkati tabiata yönlendirilmekte, doğanın insana emanet olarak verildiği ve onu koruması gerektiği vurgulanmaktadır. İnsanın bu emanet bilinciyle hareket etmesi için takvimlerde tabiat olayları sıklıkla vurgulanmış olabilir. Tarihi olaylara takvim yapraklarında oldukça fazla yer verilmiştir. Bu durum 2008 yılında azken 2018 yılında daha da artmıştır. Başkanlık bununla toplumun geçmişle olan bağına daha da kuvvetlendirmeyi hedeflemiş olabilir. Geçmişinden, tarihinden kopmuş bir millet geleceğe de sağlam adımlarla yürüyemez. Bu bilinçle ve şuurla toplumda meydana gelen problemler insanları tarihinden haberdar ederek çözülmeye çalışılmış olabilir. İnsanlara hayatı yorumlama becerisi kazandırmak, toplumu dini ve milli değerlerden haberdar etmek, toplumsal birlik ve beraberliği sağlamak ve bunu devam ettirmek yaygın din eğitiminin amaçlarındandır. Takvimlerin ön yüzünde tarihi, dini ve tabiat olaylarına yer verilmesinin de bu amaçları gerçekleştirmek için olduğu söylenebilir.

2.2. Diyanet Takvimi Arka Yüz Çözümlemesi

2008 yılı Diyanet takvimi ve 2018 yılı Diyanet takvimlerinin arka yüz sayfa düzenleri oldukça farklıdır. 2008 yılı takvimi arka yüzü günün konusunun işlendiği tek bölümden oluşmaktadır. 2018 yılı takvimi arka yüzü ise üç bölümden oluşmaktadır. Sayfanın en üstünde

“Günün Duası” bölümü bulunmakta, bu bölümde ayet ve hadislerden alınmış her güne farklı olacak şekilde bir duaya yer verilmektedir. Bu kısmın altında günün konusunun işlendiği bölüm yer almakta, burada işlenecek konu kısa ve öz bir şekilde ele alınmaktadır. Sayfanın sağ köşesi ise “Sözün Özü” bölümüne ayrılmakta, bu bölümde farklı yazar ve şairlerin dizelerine ve sözlerine yer verilmektedir. 2018 yılı takvimi 2008 yılı takvimine göre daha düzenli ve sistematik görünmektedir. Bu düzen okuyucunun bilgiye daha kolay ulaşmasına katkı sağlayabilir. Bir takvim sayfasında hem konunun ele alınması, hem dua bölümüne yer verilmesi hem de konunun şiir ve özlü sözlerle zenginleştirilmesi de önemli bir husustur.

2.2.1. Diyanet Takviminde Bulunan Konuların Dağılımı

Bu başlıkta 2008 ve 2018 yıllarına ait Diyanet takvimlerinin arka yüzünde işlenmiş olan konular ele alınmıştır. Tablolar yapılarak her iki yılda da arka yüzde ele alınmış olan konu başlıkları gösterilmiştir. Bu tablolardan elde edilen bulguların yaygın din eğitiminin amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 29 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı

KONULAR-2008	SAYI	KONULAR-2008	SAYI
Kulluk bilinci	9	Çocuklara örnek davranış	2
Yardımlaşmak	7	Mescide-i Aksa ve Kudüs	2
Namaz	6	Çocuklar arası ayırım yapmamak	2
Dua	5	Üç aylar	2
Yetimlere sahip çıkmak	5	Evlenme	2
İnsanlara faydalı olmak	4	İyilik yapmak	2
Aile içi iletişim ve ailede sevgi, hoşgörü	4	Değerlerin aktarılmasında ailenin yeri	2
İman-amel ilişkisi	4	Yaşlılara hürmet	2
Oruç	4	İslam ve töre	1
Misafirlik	3	Kamu malını zimmetine geçirmemek	1
İyiliği emretmek kötülükten sakındırmak	3	Zulüm yapmamak	1
Temizlik alışkanlığı	3	Rüya ile amel	1
Şuurlu tüketim	3	Yalancı şahitlik yapmamak	1

KONULAR-2008	SAYI	KONULAR-2008	SAYI
Allah'ın isim ve sıfatları	3	Kumar	1
Affedici olmak	3	Diyanet kuruluş	1
Kurban	3	Doğru yoldan ayrılmamak	1
Helal kazanç	3	Kadın hakları	1
Yemek yeme adabı	3	Zanaat sahibi olmak	1
İnsanları kırmamak	2	Cömertlik	1
Adaletli olmak	2	Bayrağa saygı	1
Dürüstlük	2	Diyanet Vakfı kuruluş ve hizmetleri	1
Ölüye karşı görevler	2	Meddahlıktan uzak durmak	1
Kuran'ın tesiri	2	İslam kolaylıktır	1
Kalp temizliği	2	Emeğe saygı	1
İçki	2	Vatan sevgisi	1
Sözünde durmak	2	Süleymaniye Cami	1
Din kardeşliği	2	Soy-sop ile övünmemek	1
Kusurları örtmek	2	Yeniden yuva kurmak	1
İman-ahlak ilişkisi	2	Tüp bebek	1
Sabırlı olmak	2	İnsanlarla iyi geçinmek	1
Peygamberimizin nezaketi	2	Fatiha suresi ve mesajı	1
Peygamberimizin vefatı	2	Çevre temizliği	1
Hac	2	Akraba ziyareti	1
Kurban bayramı ve arifesi	2	İş hayatında kadın	1
Peygamberimiz ve çocuklar	2	Aile içi sorunların çözümü	1
Çocuğa güzel isim koyma	2	Gençlerin sorunları	1
Toplu taşıma araçlarında görgü	2	Çocuklara iyi eğitim vermek	1
Dürüstlük	2	Büyüklerle saygı küçüklerle sevgi	1
Helal yemek	2	Kuran-ı Kerim'in çoğaltılması	1
Falcılık	2	Sorumluluk	1
Soru sorma adabı	2	Miraç kandili	1
Çocuklara dil şuuru kazandırmak	2	Tövbe etmek	1
Zekât	2	Müslüman olmayanlara saygı	1

KONULAR-2008	SAYI	KONULAR-2008	SAYI
Diş dolgusu gusle engel mi?	1	Domuz eti neden haram	1
Adam öldürmemek kan davası gütmemek	1	Eşler arasında sevgi ve saygı	1
Yolculukta ibadet	1	Estetik ameliyatı	1
Kız isteme	1	İstanbul'un fethi	1
Hadis-sünnet	1	Ayasofya	1
Nevruz	1	Kabir ziyareti	1
Peygamberimizin insan sevgisi	1	Şahitlik	1
Şakalaşmak	1	Regaib kandili	1
Şehitler günü	1	Birlik beraberlik	1
Mevlit kandili	1	Kıskançlıktan kaçınmak	1
İhlâs suresi	1	Davete icabet	1
Cenaze evinde neler yapılmalı	1	Tokalaşmak	1
Gıybet	1	Kuran-hadis bütünlüğü	1
Hicri yılbaşı	1	Sır saklamak	1
Kuran'ın içeriği	1	Borçluya kolaylık	1
Lanet etmemek	1	Kin ve intikam gütmemek	1
Emanete ihanet etmemek	1	Alçak gönüllü olmak	1
Mescid-i Nebevi	1	Toplum önünde konuşmak	1
Sihir ve büyü	1	Allah sevgisi	1
İntihar haramdır	1	Cennet ve nimetleri	1
Minyatür sanatı	1	Cenaze törenleri	1
Sevgi merhamet	1	Ehl-i Beyt sevgisi	1
Tarımsal ürünlerin zekâtı	1	Umre ve önemi	1
Berat kandili	1	Öfkesine hâkim olmak	1
Toplantı salonlarında görgü	1	30 Ağustos Zafer Bayramı	1
Kuran-ı Kerim'in Mushaf haline getirilmesi	1	Ailede huzur	1
Gazilere saygı	1	Ziyaret adabı	1
Yemini bozmak	1	Bayramlaşma	1
Ramazan hilali	1	Şevval hilali	1
Kuran-ı Kerim'i okumak	1	Camiler ve din görevlileri	1

KONULAR-2008	SAYI	KONULAR-2008	SAYI
Çocuklara şefkatli ve merhametli olmak	1	Hayvan sevgisi	1
Hayırda yarışmak	1	Aile içi şiddet	1
Kadir gecesi	1	Ahilik haftası	1
Ramazın bayramı arifesi	1	Nazar	1
Ramazın bayramı	1	Dört halife dönemi	1
Camiye giriş çıkış adabı	1	Rüşvet haramdır	1
Ölüm	1	Sevgiyi paylaşmak	1
Aile sırlarını anlatmamak	1	Melek	1
Atatürk ve 10 Kasım	1	Yemin ve çeşitleri	1
Ebru sanatı	1	Cumhuriyetin ilanı	1
Öğretmenlere saygı	1	Tezhip sanatı	1
Telefonda konuşma adabı	1	Usta çırak ilişkisi	1
Umre	1	Kabir ziyareti	1
Memur amir ilişkisi	1	Selamlaşmak	1
Ashab-ı Kehf	1	Zilhicce hilali	1
Engelliler	1	Ehl-i kitabın kestiği yenir mi?	1
Teşrik tekbirleri	1	Aşure günü	1

2008 yılı takviminde konu seçimi yapılırken o gün meydana gelen önemli olay veya belirli gün ve haftalar genel olarak gözetilmiştir. 10 Ocak hicri yılbaşına denk geldiği için bu konu işlenmiştir. 19 Ocak aşure gününe denk geldiği için aşure konusu ele alınmıştır. 16 Şubat Akşemseddin hazretlerinin vefatı olduğu için hayatı konu edilmiş, 19 Şubat Çanakkale savaşının başlangıcı olduğu için “Her Şey Vatan İçin” konusu işlenmiştir. 01-07 Mart tarihleri arası Yeşilay Haftası olduğu için 1 Mart günü “İçki İçmemek” konusu ele alınmış. 3 Mart Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kuruluşu olduğu için bu konuya değinilmiştir. 8 Mart Dünya Kadınlar Gününde “Kadın Hakları” konusu ele alınmıştır. 12 Mart İstiklal Marşı’nın kabul edildiği gün olduğu için “Bayrağa Saygı” konusu işlenmiştir. 13 Mart Türkiye Diyanet Vakfı’nın kuruluş günü olduğu için “Türkiye Diyanet Vakfı’nın Kuruluşu ve Hizmetleri” konu başlığı ele alınmış, 15 Mart Dünya Tüketici Hakları Günü “Şuurlu Tüketim” konusu işlenmiştir. 18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitler Günü olduğu için bu konu işlenmiş, 19 Mart Mevlid Kandiline denk geldiği için “Mevlid kandili” konusu ele alınmıştır. 9 Nisan Mimar

Sinan ve Mimarlar Günü olduğu için Mimar Sinan'ın eseri Süleymaniye cami konu edilmiştir. 01-07 Mayıs Karayolu Güvenliği ve Trafik Haftası olduğu için 1 Mayıs günü “Trafik Canavarı Olmayalım” konusu ele alınmıştır. 3 Mayıs Fatih Sultan Mehmet'in vefat günü olduğu için “Fatih ve Fetih” konusu işlenmiştir. 6 Mayıs İmam Ebu Hanife'nin vefat günü olduğu için hayatı konu edilmiş, 24-30 Mayıs tarihleri arası Sokak Çocuklarına Şefkat Haftası olduğu için “Toplum ve Yetimleri” konusu ele alınmıştır. 29 Mayıs İstanbul'un fethi konu edilmiştir. 1 Haziran Ayasofya'da ilk Cuma namazı kılındığı gün olması nedeniyle “Ayasofya” konusu işlenmiştir. 5 Haziran Dünya Çevre Günü olduğu için “Çevre Temizliği” konusu ele alınmış, 8 Haziran Peygamberimizin vefatı konu edilmiştir. 3 Temmuz Regaib kandiline denk geldiği için “Regaib Kandili” konusu ele alınmış, 4 Temmuz üç ayların başlangıcı olduğu için bu konu üzerinde durulmuştur. 12 Temmuz Türk Dil Kurumu'nun kuruluş günü olduğu için “Çocuklara Dil Eğitimi Vermek” konusu işlenmiştir. 29 Temmuz Miraç kandiline denk geldiği için “Miraç Kandili” konusu işlenmiştir. 16 Ağustos Berat kandiline denk geldiği için “Berat Kandili” konusu işlenmiştir. 26-30 Ağustos tarihleri arası Malul Gaziler Haftası olduğu için 26 Ağustos günü “Gazilere Saygı” konusu işlenmiştir. 30 Ağustos Zafer Bayramı olduğu için bu konu işlenmiş, 1 Eylül Ramazan ayının başlangıcına denk geldiği için oruç konusu işlenmiştir. 26 Eylül Kadir gecesine denk geldiği için “Kadir Gecesi” konusu ele alınmıştır. 29 Eylül Ramazan bayramı arifesine denk geldiği için “Şevval Hilali” konusu işlenmiş, 30 Eylül Ramazan bayramı konusu işlenmiştir. 4 Ekim Dünya Hayvanları Koruma Günü “Hayvan Sevgisi” konusu işlenmiştir. 13-19 Ekim tarihleri arası Ahilik ve Kültür Haftası olduğu için bu konu ele alınmıştır. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı nedeniyle “Cumhuriyet'in İlanı” konusu ele alınmıştır. 10 Kasım Atatürk'ün vefatı olduğu için bu konu işlenmiş, 24 Kasım Öğretmenler Günü konusu işlenmiştir. 7 Aralık Kurban Bayramı arifesi konusu işlenmiş, 8 Aralık Kurban Bayramı konusu, 9 Aralık Hac konusu, 10 Aralık kurban konusu işlenmiştir. 11-17 Aralık Mevlana Haftası olduğu için hafta boyunca Mevlana ile ilgili yazılar yer almıştır. 27 Aralık Mehmet Akif Ersoy'un vefat günü olduğu için hayatı konu edilmiştir.

Tablo 2. 30 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı

KONULAR-2018	SAYI	KONULAR-2018	SAYI
Kulluk bilinci	14	Yalan ve iftiradan uzak durmak	1
Allah'ın isim ve sıfatları	11	Kanaat ve tevekkül	1
Ahirete iman	9	Peygamberimizin aile reisliği	1

KONULAR-2018	SAYI	KONULAR-2018	SAYI
Dua	9	Sarıkamış şehitleri	1
Aile hayatı	8	Kul hakkı	1
Allah'a iman	6	Selamlaşmak	1
İnsan onuru dokunulmazdır	6	Cuma	1
Oruç	5	İslam dünyasında tıp çalışmaları	1
Evlenme, nikâh	5	Çanakkale	1
İyilik yapmak	4	Üç aylar	1
Müminler kardeşir	4	Regaib kandili	1
Ölüm ve hikmeti	4	Ailece okuyoruz	1
Çocuk eğitimi	4	Sağlığın önemi	1
Ramazan	4	Kut'ül Amare	1
Zekât	4	Emek ve dayanışma günü	1
Affedici olmak	3	Helal kazanç	1
İnfak etmek	3	Osmanlı devleti	1
Zamanın önemi	3	Mümin cana yakındır	1
Güvenilir olmak	3	Kalp temizliği	1
Dili Allah rızası için kullanmak	3	İyiliği emretmek kötülükten sakındırmak	1
Gençlik	3	İslam iktisadı	1
Ashabın hayırda yarışması	3	Ailede tasarruf bilinci	1
Vatan ve millet sevgisi	3	Diyanet işleri başkanlığı	1
Akraba ilişkileri	3	Doğru sözlü olmak	1
Terör ve şiddet insanlığın düşmanıdır	3	Kadınların saygınlığı ve hakları	1
Sünnet-peygambere itaat	3	Bilginin dereceleri	1
Kuran-ı Kerim	3	Berat kandili	1
Hz. Peygamber'in örnekliği	3	Peygamberi anlatmak	1
Çocuk emanettir	3	Sofraların bereketi	1
İmtihan dünyası	3	Mekke'nin fethi	1
Sabırlı olmak	2	İnsanın kendini geliştirmesi	1
Medine'ye hicret	2	Teknolojiyi doğru kullanmak	1
Komşuluk	2	İstiklal marşının kabulü	1
İman-amel ilişkisi	2	Mutlu olmayı öğrenmek	1

KONULAR-2018	SAYI	KONULAR-2018	SAYI
Ezanın mesajı	2	Üstünlük takvadadır	1
İnsanın sorumlulukları	2	İslam hukukunda canın korunması	1
İsraf ve cimrilikten kaçınmak	2	Kendimizi değiştirmedikçe Allah bizi değiştirmez	1
Yetimlere sahip çıkmak	2	İki günü eşit olan ziyadadır	1
İhlâslı olmak samimiyet	2	Dünya ahiret dengesi	1
Merhametli olmak	2	Zulüm haramdır	1
Kusurları örtmek	2	Kadere iman	1
Kalbimizdeki nur: ruh	2	Kurban sünnet ilişkisi	1
Tövbe ve istiğfar	2	Miraç kandili	1
Ana-babaya iyilik	2	Peygamberimize isim verilşi	1
Namaz	2	Hasta ziyareti	1
Besmele	2	Dünya engelliler haftası	1
Boşanma	2	İstanbul'un fethi	1
İbadetlerde itidal	2	İnsanları kırmamak	1
Mümin müminin aynasıdır	2	Çocuklara kurban eğitimi vermek	1
Adaletli olmak	2	Arife günü	1
Hac	2	Mülteciler	1
Ergenlik dönemi	1	15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü	1
İtikâf	1	Kin tutmamak	1
Peygamberimizin ümmetine düşkünlüğü	1	Diğerkâmlık	1
Bayram	1	Misafirlik	1
Anne-baba olmak	1	Allah'a şükretmek	1
Peygamber mescidinde hanımlar	1	Kurban	1
Cinler ve insanlar	1	Çoklukla övünmemek	1
Cumhuriyet bayramı	1	Kâbe	1
Kader ve kazaya iman	1	Cennet ve nimetleri	1
Kıyamet	1	Suizan ve gybetten uzak durmak	1
Peygamber inancı	1	Kulların Allah üzerindeki hakkı	1
Tabiat insana emanettir	1	Nafile ibadet	1

KONULAR-2018	SAYI	KONULAR-2018	SAYI
Kabir hayatı	1	Aşure günü ve orucu	1
Gaziler günü	1	Barış dini İslam	1
Aklın korunması	1	İlim öğrenmek farzdır	1
Yaşlılık	1	Öğretmenler günü	1
İlk mescid; mabed ve mektepti	1	İslam'da insan hakları	1
Kerbela	1	Mali Eyüp Sultan Cami	1
Peygamber döneminde engelli sahabiler	1		

2018 Diyanet takviminde konu seçiminde genel olarak konuların günün olayları ile uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. 2018 yılı takviminde 2 Ocak Gönenli Mehmet Efendi'nin vefatı olduğu için konu kısmında Gönenli Mehmet Efendi'nin hayatı işlenmiştir. 11 Ocak Mekke'nin fethi günü olduğu için konu kısmında Mekke'nin fethi ele alınmıştır. 15 Ocak Sarıkamış Şehitleri günü konu kısmında ele alınmış, 21-27 Ocak tarihleri arası Osmanlı haftası olduğu için 21 Ocak günü "Osmanlı Devleti" konu başlığı işlenmiştir. 28 Ocak Hz. Ali'nin şahadeti olduğu için Hz. Ali konu edilmiştir. 31 Ocak İzmirli İsmail Hakkı'nın vefatı olması nedeniyle onun hayatı konu edilmiştir. 3 Şubat Ali Ulvi Kurucu'nun vefatı olduğu için hayatı konu edilmiş, 17 Şubat I. İktisat Kongresi günü konu kısmında "İslam İktisadının İlkeleri" işlenmiştir. 24 Şubat Hoca Ahmed Yesevi'nin vefatı olduğu için hayatı konu edilmiştir. 3 Mart Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş günü olduğu için "Kuruluşunun 94. Yılında Diyanet İşleri Başkanlığı" konusu ele alınmıştır. 12 Mart İstiklal Marşı'nın kabulü olduğu için konu kısmında ele alınmıştır. 14 Mart Tıp Bayramı Günü "İslam Dünyasında Tıp Bilimine Dair Çalışmalar" konusu işlenmiştir. 15 Mart Dünya Tüketici Hakları Günü'nde konu olarak "İsraf ve Cimrilikten Sakınalım" başlığı ele alınmıştır. 17 Mart İbn Haldun'un vefat günü hayatı konu edilmiştir. 18 Mart günü Çanakkale Zaferi konu edilmiş, 19 Mart üç ayların başlangıcı olduğu için üç aylar konusu ele alınmıştır. 22 Mart Regaib kandiline denk geldiği için Regaib Kandili konu edilmiş, 08-14 Nisan arası Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası olduğu için "İslam Hukukunda Canın Korunması" konusu ele alınmıştır. 9 Nisan Mimar Sinan ve Mimarlar Günü olduğu için konu kısmında Mimar Sinan'ın hayatı işlenmiştir. 13 Nisan Miraç kandiline denk geldiği için Miraç kandili konusu ele alınmıştır. 17 Nisan Ali Fuat Başgil'in vefatı olduğu için hayatı konu edilmiş, 29 Nisan Kut'ül Amare Zaferi olduğu için konu kısmında "Kut'ül Amare" işlenmiştir. 30 Nisan Berat kandiline denk

geldiği için Berat Kandili konusu ele alınmıştır. 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü olduğu için konu kısmında bu başlık ele alınmış, 10-16 Mayıs tarihleri arası Dünya Engelliler Haftası olduğu için 10 Mayıs günü bu konu işlenmiştir. 13 Mayıs Anneler Günü “Anneler Baş Tacıdır” başlıklı konu ele alınmış, 25 Mayıs Necip Fazıl Kısakürek’in vefatı işlenmiştir. 27 Mayıs Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın vefatı olduğu için hayatı ele alınmıştır. 29 Mayıs İstanbul’un fethi konusu işlenmiş, 3 Haziran Muhammed Ali’nin vefat günü olduğu için hayatı konu edilmiştir. 5 Haziran Dünya Çevre Günü olduğu için “Tabiatla Dost Olmak” konu başlığı işlenmiştir. 10 Haziran Kadir gecesine denk geldiği için “Kadir Gecesi” konusu işlenmiş, 13 Haziran Hz. Aişe’nin vefat günü olduğu için hayatı konu edilmiştir. 14 Haziran Ramazan bayramı arifesi olduğu için arife konusu işlenmiş, bayram günlerinde bayramla ilgili, sıla-i rahim ile ilgili konular ele alınmıştır. 17 Haziran Hz. Osman’ın şahadeti olduğu için hayatı konu edilmiş, 20 Haziran Dünya Mülteciler Günü olduğu için “Modern Çağın Kimsesizleri: Mülteciler” konusu ele alınmıştır. 21 Haziran İbn Sina’nın vefatı olduğu için hayatı konu edilmiştir. 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü konusu işlenmiştir. 8 Ağustos Vehbe Ez-Zühayli’nin vefatı olduğu için hayatı ele alınmış, 13 Ağustos Babanzade Ahmed Naim’in vefatı olduğu için hayatı işlenmiştir. 21 Ağustos Kurban Bayramı konusu işlenmiştir. 23 Ağustos Hz. Ebu Bekir’in vefatı olduğu için hayatı konu edilmiştir. 26-30 Ağustos tarihleri arası Malul Gaziler Haftası olduğu için “Şehitlik ve Gazilik” konusu ele alınmıştır. 30 Ağustos Zafer Bayramı günü “Vatan Sevgisi” konusu işlenmiştir. 10 Eylül Mekke’den Medine’ye hicret günü olduğu için hicret konusu ele alınmıştır. 19 Eylül Gaziler Günü olduğu için gaziler konusu işlenmiştir. 20 Eylül aşure günü olduğu için aşure konusu ele alınmış, 21 Eylül Barış Günü olduğu için “Barış Dini İslam” konusu ele alınmıştır. 10 Ekim Kerbela Vakası olduğu için “Kerbela’yı Doğru Anlamak” başlıklı konu işlenmiştir. 12 Ekim Ömer Nasuhi Bilmen’in vefatı olduğu için hayatı konu edilmiştir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ele alınmış, 3 Kasım Hz. Ömer’in şahadeti olduğu için hayatı konu edilmiştir. 19 Kasım mevlid kandili olduğu için Hz. Peygamber’in doğumu konu edilmiştir. 24 Kasım Öğretmenler Günü konusu işlenmiş, 3 Aralık Hasan Basri Çantay’ın vefat günü olduğu için hayatı konu edilmiştir. 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü olduğu için “İslam’da Temel İnsan Hakları” konusu ele alınmıştır. 14 Aralık Farabi’nin vefatı olduğu için hayatı konu edilmiş, 15-21 Aralık tarihleri arası Hava Kirliliği ile Savaş Haftası olduğu için 15 Aralık günü “Havanın Yaratılışındaki Hikmetler” konusu ele alınmıştır. 17 Aralık Mevlana Celaleddin Rumi’nin vefat günü olduğu için hayatı konu edilmiş, 18 Aralık Gazali’nin vefat günü olduğu için hayatı ele alınmıştır.

Her iki yıla ait takvimde de o gün meydana gelen önemli olay veya gün ve haftayla işlenen konunun uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Böylece okuyucu, ön yüzde bir bilgiyi okuduktan sonra arka yüzde o bilgi ile ilgili daha ayrıntılı malumat edinme fırsatı elde etmektedir. Takvimler arka yüzde dini bilgileri konu edinerek yaygın din eğitiminin topluma dini bilgi verme amacını gerçekleştirmiş olmaktadır. Takvimlerde milli ve manevi değerlerimizle ilgili konuların yer alması yaygın din eğitiminin topluma milli ve manevi değerleri aşılama amacına yöneliktir. Her iki yıla ait takvimlerde de kardeşlik, barış, merhamet gibi konu başlıklarına yer verilmesi yaygın din eğitiminin bu değerleri topluma kazandırarak toplumsal birlik ve beraberliği sağlama amacı doğrultusundadır. Yine takvimlerde ibadetlerle ilgili konu başlıklarına yer verilmesi yaygın din eğitiminin ibadetlerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olma amacına yöneliktir.

Tablo 2. 31 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı Yüzdelik Oranları

KONU	SAYI	YÜZDE
Sosyal ve Toplumsal Hayat	59	%22,01
Ahlak	43	%16,04
İbadet	42	%15,67
Aile	25	%9,32
Dini/Milli Özel Gün ve Haftalar	21	%7,83
İman	20	%7,46
Helaller ve Haramlar	14	%5,22
Çalışma ve Ekonomik Hayat	11	%4,10
Hız. Peygamber	9	%3,35
Kuran ve Özellikleri	8	%2,98
Güncel Fıkıhî Meseleler	4	%1,49
Dini Mekânlar	4	%1,49
Sanat	3	%1,11
İnsan	3	%1,11
Önemli Kurumlar	2	%0,74

Tablo 2. 32 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüz Konu Dağılımı Yüzdelik Oranları

KONU	SAYI	YÜZDE
İbadet	66	%24,17
İman	46	%16,84
Sosyal ve Toplumsal Hayat	41	%15,01
Ahlak	26	%9,52
Aile	21	%7,69
İnsan	19	%6,95
Dini/Milli Özel Gün ve Haftalar	16	%5,86
Hz. Peygamber	13	%4,76
Çalışma ve Ekonomik Hayat	10	%3,66
Tarihi Olaylar	5	%1,83
Kuran ve Özellikleri	3	%1,09
Helaller ve Haramlar	2	%0,73
İlim ve Eğitim	2	%0,73
Dini Mekânlar	2	%0,73
Önemli Kurumlar	1	%0,36

2008 ve 2018 Diyanet takvimlerinde arka yüzde ele alınan konuları sınıflandırırken metinde genel olarak hangi konudan bahsedildiği esas alınmıştır. Zira bir dinî metnin yalnızca tek bir konudan bahsetmesi söz konusu olmayabilir. 2008 yılı Diyanet takviminde arka yüzde ele alınan genel konu dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde en fazla sosyal ve toplumsal hayat konusunun işlendiğini görmekteyiz. İkinci sırada ahlak, üçüncü sırada da ibadet konusu gelmektedir. Ahlak ve ibadet konu dağılımı yüzdelikleri birbirine çok yakındır. Daha sonra sırasıyla; aile, dini, milli özel gün ve haftalar, iman, helaller ve haramlar, çalışma ve ekonomik hayat, Hz. Peygamber, Kur'an ve özellikleri, güncel fikhî meseleler, dinî mekânlar, sanat, insan, önemli kurumlar konuları yer almıştır.

2018 yılı Diyanet takviminde arka yüzde ele alınan genel konu dağılımını gösteren tabloyu incelediğimizde en fazla ibadet konusunun işlendiğini görmekteyiz. İkinci sırada iman, üçüncü sırada ise sosyal ve toplumsal hayat konusu yer almıştır. Dördüncü sırada yer alan ahlak ve insan konularının dağılımları aynı olmuştur. Daha sonra sırasıyla; aile, dini, milli özel gün ve haftalar, Hz. Peygamber, çalışma ve ekonomik hayat, tarihi olaylar, Kur'an

ve özellikleri, helaller ve haramlar, ilim ve eğitim, dinî mekânlar, önemli kurumlar konuları yer almıştır.

Her iki takvimde de yer alan konuları incelediğimizde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın iyi bir mümin ve iyi bir vatandaş profili oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Başkanlık İslam dininin hayatın her alanına hitap eden bir din olduğunu halka benimsetmeye çalışmıştır. Başkanlığın kurulduğu yıllarda görev alanı yalnızca inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili konularda toplumu aydınlatmak olarak sınırlandırılmıştır. Daha sonra yapılan değişikliklerle bu kapsam genişletilmiş ve İslam dini ile ilişkili olan birçok mesele başkanlığın görev kapsamına girmiştir. İncelediğimiz takvimlere baktığımız zaman bu durumu açıkta görmekteyiz. Başkanlığın en önemli görevlerinden biri toplumda meydana gelen ahlakî bozulmalara dikkat çekmek, İslam dininin ahlak ile ilgili öğretilerini insanlara iletmektir. Başkanlık güzel ahlak sahibi bireyler yetiştirerek ahlaklı toplumlar oluşturmayı hedeflemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmek için kullandığı yollardan biri de takvimlerdir. Hem 2008 yılı hem de 2018 yılı takvimlerinde ahlak ile ilgili pek çok konuya yer verilmiştir. Örneğin; 2008 yılı takviminde; adaletli olmak, cömertlik, yaşlılara hürmet, dürüstlük, sözünde durmak, alçak gönüllü olmak, gıybet, lanet etmemek, emanete ihanet etmemek, kin ve intikam gütmemek, kıskançlıktan kaçınmak, insanları kırmamak gibi ahlakla ilgili konu başlıkları işlenmiştir. 2018 yılı takviminde de; adaletli olmak, diğerkamalık, affedici olmak, sabırlı olmak, doğru sözlü olmak, güvenilir olmak, suizan ve gıybetten uzak durmak, kin tutmamak, israf ve cimrilikten kaçınmak, yalan ve iftiradan uzak durmak gibi ahlakla ilgili konu başlıkları işlenmiştir. İşlenen konu başlıklarına baktığımızda olumlu yönler ve olumsuz yönler bir arada verilmiştir. Her iki takvimde de işlenen konu başlıkları birbirine benzerdir. Bu başlıklar ile Müslüman bireyin sahip olması gereken ahlakî özelliklere ve sahip olmaması gereken özelliklere dikkat çekilmiştir. Böylece iyi ve kötü üzerinden vurgu yapılmış, iyi ahlaka sahip birey ile kötü ahlaka sahip birey kıyaslamasına gidilmiştir. Güzel ahlaka sahip birey hedeflenirken aynı zamanda iyi ahlaklı bir vatandaş profili oluşturulmak istenmiştir. Ahlaklı bireyler hem kendileri daha mutlu olacak hem de bu bireylerden oluşan toplumlar daha huzurlu olacaktır. Ahlaklı vatandaşlara sahip olmak tüm devletlerin isteğidir. Çünkü ahlaklı vatandaşa sahip devletler daha hızlı gelişecek ve daha az toplumsal problemlerle uğraşacaktır.

2008 yılı takviminde içki, kumar, falcılık, rüşvet, intihar gibi İslam dininin haram kıldığı hususlara ayrı bir başlık açılarak yer verilmiştir. 2018 yılı takviminde ise bu başlıklara rastlanmamaktadır. Öncelikle bireylerin hayatlarını olumsuz yönde etkileyen bu davranışlar toplumsal huzursuzluğa da sebep olmaktadır. Toplumda gittikçe artan bu davranışlar konusunda daha hassas olunmalı, çeşitli tedbirler alınmalıdır. Takvimlerde bu zararlı

alışkanlıklardan korunma, uzak durma konusunda daha fazla bilgiye yer verilerek toplum bilinçlendirilmelidir. Yaygın din eğitimi toplumu yalnızca güzel olana yönlendirmeyi değil, aynı zamanda kötü olandan sakındırmayı da amaçlar. Toplum içinde yaygın olan davranışlar o toplumda yaşayan bireyleri etkileyecektir. İslam dininin emir ve yasaklarına uymayan bir Müslüman aynı zamanda kötü bir vatandaş olacak ve topluma, vatanına, milletine karşı sorumluluklarını da yerine getirmeyecektir.

Her iki takvimde de sosyal ve toplumsal hayat, çalışma ve ekonomik hayat konularında pek çok yazıya yer verilmiştir. Çünkü İslam dininin bireysel hayatla ilgili emirleri yanında sosyal ve ekonomik hayatla ilgili de pek çok emir ve yasakları bulunmaktadır. Nitekim insan toplum içinde yaşar. Bu sebeple insanın bireysel olarak yaptığı işler dahi toplumu etkilemektedir. Çalışan, yaptığı işleri sorumluluk bilinci ile yapan bireyler topluma ve ülkesine de katkı sağlayacaktır. Çalışmanın ibadet olarak nitelendirildiği İslam dininde bu bilinçle yetişmiş bir birey daima üretecek ve toplumun gelişmesine yardımcı olacaktır. Bu sebeple takvim yapraklarında bu konular üzerinde durulmuştur. Örneğin; “4 Mart 2018 tarihinde takvimin arka yüzünde “İslam Dünyasında Tıp Bilimine Dair Çalışmalar” adlı başlıkta Hz. Peygamber döneminden itibaren tıp ilmine İslam dünyasının katkılarına kısaca değinilmiştir. Özellikle 8. yüzyıldan itibaren İslam âlimlerinin yaptığı çalışmalara kısaca yer verilmiştir. Bu başlık ile Müslümanların her alanda başarılı olmaları gerektiği vurgulanarak toplumu çalışmaya ve üretmeye teşvik etmek amaçlanmış olabilir. 17 Şubat 2018 tarihinde takvimin arka yüzünde “İslam İktisadının İlkeleri” başlıklı bir yazıya yer verilmiştir. Bu yazıda İslam iktisadının kul hakkına önem veren bir sistem kurmayı hedeflediğinden bahsedilmiştir. Kısaca İslam iktisadının ilkeleri; İsrafi ortadan kaldırmak, iktisadî ve siyasî bağımsızlığı sağlamak, toplumsal adalet, mülkiyetin yaygınlaşması, refah ve güvenlik şeklinde sıralanmıştır. Bu ilkeleri yerine getiren bir birey ve devlet zaten gelişecek ve refah seviyesine ulaşacaktır. 4 Kasım 2008 tarihinde takvimin arka yüzünde yer alan “Tüketim Ahlakı” başlıklı yazıda da hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak israftan sakınılması gerektiği, kişinin ihtiyacı kadar tüketim yapması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ve benzeri pek çok başlıkta insanlara İslam dininin sosyal ve ekonomik alanda emir ve yasakları iletilerek toplumsal düzen ve ilerleme sağlamak hedeflenmiştir. Böylece Başkanlık toplumu sosyal ve ekonomik alanda da yönlendirme görevini yerine getirmektedir.

İnsanların din ile ilişkileri hayat boyu devam etmektedir. Din her zaman insanların ilgi ve ihtiyaçlarının odak noktası olmuştur. İnsanların sürekli değişen yaşam şartlarında dinî hayatını hep canlı tutması gerekmektedir. Bu da din eğitiminin sürekli olmasıyla mümkündür. Halkın dinî kültür düzeyinin istenen seviyede olmaması nedeniyle toplumda sorunlar ortaya

çıkılmaktadır. Halk arasında dini tam ve doğru bilmemekten kaynaklı bazı yanlış anlayışlar, hurafeler ortaya çıkmaktadır. Bu anlayışlar ancak doğru bir din eğitimi ile ortadan kaldırılabilir.¹⁶⁶ Yaygın din eğitiminde hitap edilen kitlenin ihtiyaçları, ilgi, istek ve beklentileri oldukça önemlidir. Günümüzde özellikle güncel fıkhi meseleler konusunda insanların ciddi soruları mevcuttur. Bu sorulara cevap bulabilecekleri en yetkin kurum da Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı takvimlerde güncel fıkhi meseleler ile ilgili konulara daha fazla yer vermek önemlidir. 2008 yılı takviminde bu minvalde şu konu başlıklarını sayabiliriz; “Diş Dolgusu Gusle Engel mi?, Tüp Bebek, Estetik Ameliyatı, Göz ve Kulak Damlası Orucu Bozar mı?”, 2018 yılı takviminde bu kategoriye girebilecek herhangi bir konu başlığına rastlanmamıştır.

Takvimler aile ve çocuk eğitimi konusunda da bir araç olmalıdır. İslam dini aile kurumuna oldukça önem veren bir dindir. Günümüzde aile kurumu çok basite indirgenmiş ve değeri toplum tarafından unutulmaya başlanmıştır. Toplumun en küçük birimi olan ailede toplumu oluşturacak bireyler yetiştirilmektedir. Bu sebeple toplumun temeli aslında ailede atılmaktadır. Aile ilk eğitimin başladığı kurum, anne babalar da ilk eğitimcilerdir. Anne babalar doğuştan çocuğun özünde var olan din olgusunu ortaya çıkarır ve şekillendirir. Aile kurumu, çocuk için biyolojik, ekonomik, psikolojik, eğitsel pek çok ihtiyacın karşılandığı bir kurumdur.¹⁶⁷ Din eğitimi ve öğretiminde aile büyük bir öneme sahiptir. Çocuğun ilk dini eğitimini ailede aldığı unutulmamalıdır. Ailede sağlanacak huzur, sevgi ve güven ortamı da çocuğa verilmek istenen din eğitimini doğrudan etkileyecektir. Hz. Peygamber'in tebliğde başarılı olma sebeplerinden biri de muhatabını çok iyi tanımasıdır. Bu nedenle anne babanın da din eğitiminde başarılı olabilmesi için çocuk psikolojisini iyi bilmesi ve çocuğunu iyi tanıması gerekmektedir. Verilecek eğitimde Allah korkusu değil, Allah sevgisi esas olmalıdır. Çocuklara hoşgörü ile yaklaşılmalı, yaptıkları hatalar için aşırı tepkiler verilmemelidir. Çocuk fiziki cezalara maruz bırakılmamalıdır. Çocuğun yaptığı güzel ve olumlu davranışlar zaman zaman ödüllendirilerek pekiştirilmelidir. Tüm bunlar için öncelikle ailenin sağlam esaslar üzerine kurulması ve anne babaların en güzel şekilde eğitilmesi gerekmektedir.¹⁶⁸ Aile dinî değerleri sahiplenilen ve nesilden nesle aktaran bir kurumdur. Ailenin çocuk üzerindeki etkisi hayat boyu devam eder. Çocuğa güzel bir din eğitimi verebilmek de her şeyden önce ailede

¹⁶⁶ Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, s.260.

¹⁶⁷ Ayşegül Yiğit, “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.22, 2006, ss.180-181.

¹⁶⁸ Mehmet Emin Ay, “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler”, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss.361-374; Mustafa Köylü, “Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü”, *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları-Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı- (24-26 Nisan 2009)*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, ss.394-397; Halis Ayhan, “Ailede Din Eğitimi”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.X, S.114-115, 1971, ss.409-413.

dinî bir ortam oluşturmakla olur. Bu ortamı hazırlama görevi de anne babaya düşmektedir. Anne babanın öncelikle kendilerinin dini bilgilere sahip olması, bu bilgileri uygulaması ve daha sonra çocuğa örnek olması gerekmektedir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..."¹⁶⁹ buyrulmuştur. Bu ayette öncelikle "kendinizi" ifadesi geçmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere eğitimi verecek olan kişi ilk başta kendi eğitimini önemsemeli, davranışlarını düzeltmelidir. Aile çocuğa eğitim verirken çocuğu bir büyük olarak düşünmek yerine kendisi çocuğun seviyesine inmelidir. Hz. Peygamber çocuklarla konuşurken dizlerini kırmış ve onların hizasına inerek onlarla konuşmuştur. Bu, Hz. Peygamber'in çocuklarla iletişimde kurduğu empatinin bir örneğidir. Anne ve babalar çocuklarına bilgi aktarırken onların anlayabileceği bir dille, somut örnekler vererek konuşmalıdır. Çocuklara gösterilecek hoşgörü onları şımartacak kadar olmamalıdır. Zira bu durum onların karakterini olumsuz etkileyecektir. Eğitimde ödül ve ceza yerinde kullanılmalıdır. Çocuk eğitiminde aile bireyleri birlikte hareket etmeli, çocuğun iyi arkadaş seçiminde yardımcı olunmalıdır. Çocuk zararlı alışkanlıklar ve medyanın olumsuz etkilerinden uzak tutulmaya çalışılmalıdır. Olumlu davranışlarında kalıcılığı sağlanmak için çocuğa sorumluluklar verilmelidir.¹⁷⁰

Günümüzde aile genelde anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile şeklindedir. Toplumun değerlerini koruyan ve aktaran aile kurumudur. Ailede oluşan bozulmalar başta çocuklar olmak üzere aile bireylerini olumsuz etkilemekte, bu durum tüm topluma yansımaktadır. Günümüzde aile kurumu ile ilgili pek çok problem ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple aile kurumuna her zamankinden daha fazla önem vermemiz gerekmektedir.¹⁷¹ Bizler için en güzel örnek olan Hz. Peygamber'in kurduğu aile modelini hayatımıza geçirmek için öncelikle bu konuda bilgi sahibi olmamız gerekir. Bu hususta da yaygın din eğitimine önemli görevler düşmektedir. Yaygın din eğitiminin hususiyetle üzerinde durması gereken konulardan biri olan aile kurumu takvimlerde de yer almalıdır. Ayet ve hadis ekseninde dinimizin bize sunduğu aile modelini öğrenebilmek için takvimler birer vasıta olmalıdır.

2008 yılı takviminde aile, evlenme, ailede çocuk eğitimi ile ilgili başlıklar şunlardır: "Yeniden Yuva Kurmak, Kız İsteme, Çocuklar Arasında Ayrım Yapmamak, Çocuğa Güzel

¹⁶⁹ Tahrir, 66/6.

¹⁷⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi: İman ve İbadet Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi*, C.XLIV, S.2, 2008, ss.8-10; Ruhattin Yazzoğlu, "Aile İçi Din Eğitiminin Aile Fertlerinin Ahlakı Üzerinde Etkileri", *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, İğdır, 2016, ss.18-20; Mehmet Zeki Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.VII, S.2, 2003, ss.125-158; Abdullah Özbek, "Ailede Dini Sorumluluk Eğitimi", *Aile ve Eğitim-Tartışmalı İlmî Toplantı*-(24-25 Nisan 2010), İstanbul, 2010, ss.324-339.

¹⁷¹ Hüseyin Peker, "Aile İrşad ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri", *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Ensar Yayıncılık, Nurullah Altaş, Mustafa Köylü (ed.), İstanbul, 2014, s.309.

İsim Koyma, Aile İçi Sorunların Çözümü, Eşler Arasında Sevgi ve Saygı, Gençlik Sorunları, Çocuklara İyi Bir Eğitim ve Terbiye Vermek, Değerlerin Aktarılmasında Ailenin Önemi, Evlenme ve Nikâhtaki Hikmetler, Aile İçi İletişim, Çocuklar İçin Nasihat Yerine Örnek Davranış, Çocuklar Arasında Adaleti Gözetmek, Ailede Huzur, Aile İçi Şiddet, Ailenin Temelinde Sevgi Vardır, Ailenin Sırlarını Başkasına Anlatmamak, Kişinin Ailesine Karşı Hoşgörülü Olması, Huzurlu Bir Aile İçin Yapılması Gerekenler, Mutlu Yuva Mutlu Beraberlik, Çocuklara Dini Öğretebilmek”. 2018 yılı takviminde aile, evlenme, ailede çocuk eğitimi ile ilgili başlıklar şunlardır: “Peygamberimiz ve Aile Reisliği, Aile Hayatının Önemi, Ailede Tasarruf Bilinci, Ailece Oyuyoruz, Cana Can Olmak: Aile, Çocuklarımıza Kur’an Eğitimi Verirken, İslam’da Nikâhın Gerçekleşmesi İçin Gereken Unsurlar, Düğünümüz Var Ama Nasıl?, Aile Ocağımızın Dumanı Tütsün, Ailece Sınanmak, Şahsiyet Sahibi Çocuklar Yetiştirmek İçin, Allah’ın Emaneti Çocuklarımız, Eşler Arasında Sevgi, Çocuğunun da Senin Üzerinde Hakkı Var, Ailede Mahremiyet Eğitimi, Çocuklarımızı Kardeş Yapmak, Talak: Allah’ın Sevmediği Helal, Aile Olmak, Hane-i Saadette Kurulan Kutlu Bir Yuva, Aile Hayatı, Evlenme, Nikah, Ailemizde Şiddet Olmasın, Aile Olmaya Engel Yok, Çocuklarımızla İmtihan Ediliyoruz, Sorunları Fark Etmek ve Doğru İletişim Kurmak”.

Bu başlıklarda İslam dinine göre evlenmenin nasıl olması gerektiği, eşlerin birbirine karşı görevleri, anne babanın çocuklara karşı görevleri, ailede çocuk eğitimin nasıl olması gerektiği, çocuk için anlatmak ve öğretmekten ziyade anne babasının örnek davranışlarının önemli olduğu, aile içi iletişimde karşılıklı hoşgörü ve saygının olması gerektiği, ailenin temellerinin sevgi ile atılması gerektiği ayet ve hadislerle desteklenerek anlatılmıştır. Bu sayede okuyucu kitlesi aile konusunda bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

Takvimler toplumda çevre bilinci oluşturmak ve insanlara çevre eğitimi vermek konusunda da bir araçtır. İslam dini inanç, ibadet, ahlak konularıyla insanın dünyada ve ahirette mutlu olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu konulara verdiği önem kadar sağlıklı ve temiz bir çevrenin oluşmasına, hayvanların ve bitkilerin korunmasına da önem vermektedir. Çevre ile ilgili pek çok ayet ve hadis mevcuttur. Hz. Peygamber insanlara hemen öleceğini bilseler dahi bir fidan dikmeyi tavsiye etmiştir. Mekke, Medine ve Taif şehirlerinde Harem bölgeleri oluşturmuştur. Bu bölgeleri bugünkü sit alanlarına benzetebiliriz. İslam dininde yeşile ve hayvanlara zarar vermek, suların israf edilmesi yasaklanmıştır.¹⁷² Yaygın din eğitimi ile insanlarda çevre bilinci oluşturmak mümkündür. Bu kapsamda insanlara doğanın ve canlıların Allah’ın insanlara birer emaneti olduğu anlatılmalıdır. Bu emanete sahip

¹⁷² İrfan Başkurt, “Dengeli Bir Dünya İçin Evreni Doğru Okumak: İnsan ve Evren Üzerine İslami Bir Bakış”, *Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu*, (15 Mayıs 2008), Yalın Yayıncılık, C.II, İstanbul, 2008, s.19.

çıkma için de çevrenin ve tüm canlıların korunması gerektiği bilinci kazandırılmalıdır. Bu bağlamda çevreyi korumak ile kul hakkı arasındaki ilişki üzerinde durulabilir. Çünkü temiz bir çevrede yaşamak her insanın hakkıdır. Doğayı bize emanet edildiği şekliyle korumak ve gelecek nesillere bu şekilde aktarmak önemlidir. İsrâf etmenin dinimizde yasak olduğu vurgulanarak da çevre bilinci kazandırılmaya çalışılabilir. Günümüzde özellikle su kaynaklarımızın hiç düşünülmeden israf edildiği ortadadır. Bunun için de bir önlem alınması gerekmektedir. Bize verilen nimetlerin farkına vardırma ve bu nimetlerin hikmetlerini anlatmak da çevre bilinci oluşturmada katkı sağlayacaktır.¹⁷³ Yaygın din eğitiminin kullandığı araçlardan biri olan takvimlerde de çevre konusu üzerinde durulmuştur. Bu konuyla ilgili 2008 yılı takvimindeki başlıklar şu şekildedir: “Mekân ve Eşyalarda Temizlik, Şuurlu Tüketim, Çevre Temizliği, Hayvan Sevgisi, Tüketim Ahlakı, İsrâf ya da Aşırı Tüketim”. 2018 yılı takviminde çevre bilinci ile ilgili başlıklar şu şekildedir: “İsrâf ve Cimrilikten Sakınalım, Tabiatla Dost Olmak, Ayet Ayet Kâinat, Mucizeler Fabrikası, Müslüman’ın Tabiatla İlişkisi, Havanın Yaratılışındaki Hikmetler”. Takvimlerde yer alan çevre ile ilgili başlıklar daha da artırılmalıdır. Bu konu ile ilgili ayet ve hadislerle daha fazla yer verilmelidir.

2008 yılı takviminde İslam dini için bazı önemli mekânların bilgisine yer verilmiştir. “Mescid-i Nebi, Sinan’ın Şaheseri: Süleymaniye, Ayasofya, Mescid-i Aksa ve Kudüs” başlıkları ile İslam dininin mimari yönüne ve şehirler ile olan ilişkisine vurgu yapılmıştır. Takvimlerde bu tarz bilgiler sunmak okuyucuda manevi şuur oluşturma açısından faydalı olacaktır. 2018 yılı Diyanet takviminde Kâbe ve Mescid-i Nebi konularına değinilmiştir. Mekke, Medine, Kudüs gibi İslam dini için kutsal ve mübarek sayılan şehirlere konu olarak takvimde daha fazla temas edilmelidir. Bir mekânda kişi kendini inandığı varlığa daha yakın hissediyorsa o yer diğer yerlere göre daha farklı görülmüştür. Bu mekânlar kutsal olarak nitelendirilmiştir. Bütün inançlarda kutsal mekân kavramı mevcuttur. Mekke, Kudüs, Arz-ı Mevud gibi Allah’ın işareti ile kutsallaşan mekânlar olduğu gibi zamanla insanlar tarafından kutsallaştırılmış mekânlar da vardır.¹⁷⁴ “Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”¹⁷⁵ Bu ayette Allah Mescid-i Aksa için etrafını mübarek kıldığımız ifadesini kullanmıştır. “De ki, bana ancak bu beldenin (Mekke) onu mukaddes kılan ve her şey kendisine ait olan rabbine kulluk

¹⁷³ Korukcu, “Çevre Bilinci Oluşturmada Yaygın Din Eğitiminin Rolü”, ss.181-185.

¹⁷⁴ Davut Işıkdogan, “Kutsal Mekânların ve Ziyaretlerin Din Eğitimi Alt Yapısına Etkisinin Faktörleri”, *Uluslararası Veysel Karani ve Manevi Kültür Mirasımız Sempozyumu (20-21 Mayıs 2011)*, Matser Basım Yayım, Ankara, 2012, s.165.

¹⁷⁵ İsrâ, 17/1.

yapmam emredildi...”¹⁷⁶ Bu ayette de Mekke’nin mukaddes kılındığı bildirilmiştir. Allah’ın bu ve benzeri diğer ayetlerde bahsettiği kutsal topraklardan takvimlerde de bahsetmek yerinde olacaktır. 2018 yılı takviminde şu üç konu başlığına da yer verilmiştir: “Rusya Federasyonu Moskova Merkez Cami, İmam Serahsi Türbesi, Mali Eyüp Sultan Cami”. Bu başlıklardan da İslam dininin ne kadar geniş bir coğrafyaya yayıldığını anlamak mümkündür.

2008 yılı takviminde İslam dini ile ilişkilendirilebilecek bazı sanat dallarına da konu olarak yer verilmiştir. “Ebru Sanatı, Tezhip Sanatı, Minyatür Sanatı” 2008 yılı takviminde verilen konu başlıklarıdır. Bu başlıklar ile dinimizin sanat üzerindeki etkisini görmek mümkündür. Takvim aracılığı ile bu sanat dallarını ilk defa duyan ve bu alanlara ilgisi oluşan kişiler olabilir. Ayrıca bu durum takvimlerdeki konu zenginliğini de göstermektedir. 2018 yılı takviminde bu minvalde herhangi bir konu başlığına rastlanmamıştır. Her iki takvimde de dinin musiki üzerindeki etkisini gösteren bir konu başlığına yer verilmemiş olması bir eksiklik olarak nitelendirilebilir. Zira sanat ve din sürekli etkileşim içinde olmuştur. Sanat, estetik gayelerin dışında eğitici ve öğretici amaçlar da güder. Sanat, toplumu oluşturan bireyleri iyiye ve güzele yönlendirir. Sanat, insanı terbiye eder, sabrı öğretir ve hayat disiplini sağlar. İnsanın hayal gücünü geliştirir, zihin dünyasını zenginleştirir ve insanı motive eder. Sanatla ilgilenen insan daha kibar olur ve çevresindeki insanlara karşı daha hoşgörülü yaklaşır. Sanat ile insan geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kurar. Büyük medeniyetler büyük sanatçılar yetiştirmiştir. Osmanlı Devleti’nde de sanata büyük önem verilmiş, bu dönemde pek çok sanat dallarında önemli isimler yetişmiştir. Tekke ve medreselerde farklı sanat dalları öğretilmiştir. Örneğin, Üsküdar Özbekler Tekkesi’nde hat, musiki, ebru gibi sanat dallarında pek çok çalışma yapılmıştır. Bilge kişiler vermek istediği mesajı söz ve bilgi ile verirken sanatkâr madde, melodi veya şekil ile vermektedir. İslam sanatında mimari, tezhip, ebru, hat, edebiyat ve musiki ön plana çıkmaktadır. Sanat bireylere ulaşmanın en kolay yollarından biridir. Yaratılışı gereği güzele ve estetiğe yatkın olan insanı sanatsal faaliyetler etkiler. Tarih boyunca sanatkârlar ortaya koydukları eserler ile insanlarda derin izler bırakabilmeyi başarmışlardır. İslam ahlakı ile yetişmiş ve tevhit ilkesini esas alarak sanatını ortaya koyan bir sanatkârın insanın ruh dünyasında bırakacağı tesir derin olacaktır. Bu etkinin günümüzde de sürmesi için sanat dallarımıza gereken ihtimamı göstermeliyiz. Sanatı dini tebliğde bir araç olarak görebiliriz. Özellikle şiir ve musiki dini tebliğ konusunda önemli sanat alanlarımızdandır.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Neml, 27/91.

¹⁷⁷ Hamit Er, “Din ve Sanat”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.II, S.9, 1998, ss. 253-255; Bilal Kuşpınar, “Sanat, Şiir ve Musiki’nin Dinin Anlatımındaki Rolü”, *Gelenek ve Modernite Arasından İslam Yorumları*, 2017, ss.245-249; Nusret Çam, “Dinin Takdiminde Estetiğin ve Sanatın Önemi”, *Klasik Sanatlar Yıllığı*, 2014, ss.30-35; Ahmet Saim Arıtan, “Din Adamları ve Din Eğitimcilerinin Yetiştirilmesinde

Her iki takvimde de vatan ve bayrak sevgisi, şehitlik ve gazilik temalı konu başlıklarına yer verilmiştir. 2008 yılı takviminde; “Her Şey Vatan İçin, Bayrağa Saygı, Şehitler Günü, Vatan Sevgisi ve 30 Ağustos Zafer Bayramı” konu başlıkları mevcuttur. 2018 yılı takviminde; “Sarıkamış Şehitleri, Vatan ve Millet Sevgisi, Şehitlik ve Gazilik, Vatan Sevgisi, Gaziler Günü, Vatan Savunması, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü” konu başlıklarına yer verilmiştir. Toplumda milli ve manevi şuur oluşturmak, birlik ve beraberlik duygusunu geliştirmek adına bu konuların takvimlerde işlenmesi önemlidir. Yaygın din eğitimi ile topluma birlik ve beraberlik olgusu aşılabilenmekte, toplumdaki bireyler arasında sevgi bağı güçlendirilebilmektedir. Sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde, milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında, her alandaki gelişmelere hız verilmesinde İslam dininin yönlendirmeleri önemlidir.¹⁷⁸ Tüm bunların topluma iletilmesinde takvimler bir araçtır. Toplum her türlü problemi ile yüzleşebilmeli ve bunu birlikte çözebilmelidir. Kuran’da Hz. Peygamber zamanında gerçekleşen olumlu olumsuz hiçbir şey gizlenmemiştir. Bu ilkeden hareketle toplumlar şeffaf olmalı ve problemleri ile yüzleşebilmelidir. Bu durum toplumda birlik ve beraberliğin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Toplumlar kendi problemleri ile yüzleşmeyi ve bu problemlerle başa çıkmayı öğrendikleri zaman o toplumu oluşturan bireyler arasındaki birlik ve beraberlik de artacaktır. Kur’an’da emredilen; adalet, iyilik, zandan uzak durmak, başkasının kusurunu araştırmamak, yalan söylememek, güvenilir olmak gibi ilkeler toplumda birlik ve beraberliği artıran önemli unsurlardır. Bu emirlere riayet edildiği takdirde toplumda güven ortamı oluşacak ve insanlar birbirine daha sıkı kenetlenecektir. Allah Kur’an’da şöyle buyurmuştur: “Allah’a yönelerek ona karşı gelmekten sakınınız, namaz kılınız, dinlerinde ayrılığa düşüp fırka fırka olan, her fırkasının da kendisinde bulunanla sevindiği müşriklerden olmayınız.”¹⁷⁹ Bu ayette farklı gruplara ayrılmamamız gerektiği, birlik ve bütünlük içinde olmamız gerektiği emredilmektedir. İnsanlar arasında görüş farklılıklarının ve ayrılıkların olması gayet tabiidir. İnsanın yaratılış gereği ve hikmetlerinden biri de budur. Allah insanı dilediğini tercih etme özelliği ile yaratmış; ancak iyiliğe ve güzelliğe yönelmesini emretmiştir. Bunun için de peygamberler göndermiş; ancak peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirirken ısrarcı olmamalarını ve insanları zorlamamalarını istemiştir. Allah, iman ve inkâr noktasında insanları serbest bırakmıştır. Ortaya konulmak istenen toplum, herkesi tekdüze bir tip olarak düşünmek yerine farklılıkları ve ayrılıkları fırsata çeviren bir anlayışta

Kültür-Sanat Eğitiminin Önemi”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler- Müzakereler*, (16-17 Ekim, 2003), Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta, 2004, ss.353-362.

¹⁷⁸ Şükrü Özbuğday, “Devlet-Millet Bütünleşmesi Açısından Din Eğitimi”, *Diyanet Aylık Dergi*, S.75, 1997, s.21.

¹⁷⁹ Rum, 30/31-32.

olan toplumdur. Birlik ve beraberlik içinde yaşamının yolu farklılıkları görmezden gelerek değil, aksine insanların kendilerini hak ve adalet çerçevesinde ifade etmekten geçmektedir. Allah toplumda farklı grupların ve görüşlerin olacağını elbette bilmektedir; ancak bunların ayrışmalara sebebiyet vermeden halledilmesini emretmektedir. “Hep birlikte Allah’ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp bölünmeyin Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmandınız da o kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz bir ateş uçurumunun tam kenarındaydınız da o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz. Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.”¹⁸⁰ Allah bu ayetlerinde müminlerin artık kardeş olduklarını ve anlaşmazlığa düştükleri zaman problemin büyümeden çözülmesini ve ayrılığa düşmemeleri gerektiğini anlatmaktadır. Müminler kardeş ilan edilmiştir. Müminleri kardeş kılan etken ortak inançlarıdır. “Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah’tan korkun ki esirgenesiniz.”¹⁸¹ Bu kardeşlik olgusu Hz. Peygamber döneminde yaşanmıştır. En bariz olanı Mekke’den Medine’ye göç eden Müslümanlara, Medineli Müslümanların göstermiş olduğu kardeşlik örneğidir. Ensar ve muhacir arasında gösterilen bu kardeşlik örneği hayatımızın her alanı için örnek olmalıdır. Bu kardeşliği pekiştiren en güzel duygulardan biri de sevgidir. İnsanlar birbirine sevgi ve saygı ile yaklaştığı zaman birlik ve beraberlik duygularımız gelişecek ve toplum daha huzurlu ve mutlu olacaktır.¹⁸²

Diyanet İşleri Başkanlığı; geçmişi, bugünü ve geleceği ile sağlam bağlar kuran, milli ve manevi değerleri kavramış, vatanını, bayrağını seven ve koruyan, ibadetlerini yerine getirmeye çalışan bir toplum hedeflemektedir. Bu amaçlar yaygın din eğitimi amaçları ile örtüşmektedir. Başkanlık kurulduğu günden itibaren toplumsal birlik ve beraberlik olgusunu ön planda tutmaktadır.¹⁸³ Başkanlığın yaygın din eğitimi görevini yerine getirirken kullandığı araçlardan biri olan takvimlerde bu amaçları destekler mahiyette pek çok konu başlığına yer

¹⁸⁰ Al-i İmran, 3/103-105.

¹⁸¹ Hucurat, 49/10.

¹⁸² Abdülhamit Birişik, “Toplumsal Birlik ve Beraberliğin Kur’anî Temelleri”, *Toplumsal Birliğin Güçlendirilmesi Dini Söylemin Önemi Tartışmalı İlmi Toplantı (16-18 Ekim 2015)*, İstanbul, 2016, ss.240-245; Serkan Çelikan, “Kur’an ve Hadislerde Uhuvvet (Kardeşlik) Kavramı ve Toplumsal Birlik Örneği Olarak Muâhât”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XI, S.56, 2018, ss. 949-958.

¹⁸³ Mehmet Talha Paşaoğlu, *Din Siyaset İlişkisinin Kurumsallaşması: Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2019, ss. 116-117.

verilmiştir. Böylece toplum takvimleri okuyarak pek çok alanda bilgi sahibi olma imkânı elde etmektedir.

2.2.2. Diyanet Takviminde Bulunan Kavramların Dağılımı

Bu başlıkta hem 2008 yılı hem de 2018 yılı takvimleri arka yüzde işlenen kavramlara yer verilmiştir. Her iki yıla ait takvimlerde konu edilen kavramlar tablolar yapılarak gösterilmiştir. Elde edilen bulguların yaygın din eğitimi amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 33 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kavramlar

KAVRAMLAR-2008			
Haset	İstişare	Takva	Mizan
Tebliğ	İhsan	Tevekkül	Fidye
Veli	Fatiha	Gıybet	Vahiy
Nevruz	Kamu Hakkı	Misyonerlik	Fıtır Sadakası
Gayb	Salâvat	Kıskançlık	Tadil-i Erkân
Mümin	Merhamet	Adak	Ebedi
Gıybet	Zikir	Sahabe	Nazar
Şirk	Ezan	Şahit	Melek
Münafık	Besmele	Kanaat	Rüşvet
Şefaât	Niyet	Kıskançlık	Yemin
Hidayet	İhlâs	İstişare	Edep
Tevhid	İnfak	Mukabele	Hayâ
Huşû	Adalet	Oruç	Şükür
İyilik	Cimrilik	Namaz	Kanaat
Hamd	Emanet	Mahyacılık	Cimrilik
Kelime-i Şahadet	Lanet	Kuran	İstiâze
Örf ve Adetler	Kader	Hikmet	Riya
İnfak	Sorumluluk	Zekât	İsraf
Vasiyet	Vakıf	Zulüm	Salih Amel
Sadaka-i Cariye	Esmâ-i Hüsnâ		

2008 yılı takviminde arka yüzde toplamda yetmiş sekiz kavramın açıklandığını görmekteyiz. Bu kavramlar İslam dininin iman, ibadet, ahlak gibi pek çok farklı konuları ile ilgilidir. Bu kavramlar diğer günlerde bahsedilen pek çok konu içinde de geçtiği için anlaşılması önemlidir.

Tablo 2. 34 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kavramlar

KAVRAMLAR-2018			
İman	İhsan	İbadet	Tevekkül
İyilik	Felah	Taklidi İman	Kanaat
Ezan	Diğerkâmlık	Tahkiki İman	Münafık
Besmele	Takva	Hamdele	Mahşer
Tövbe	İffet	İnsan	Suizan
Kur'an	Maslahat	Şirk	Zikir
Nasuh Tövbesi	Gıybet	Kalb-i Selim	Selam
Mükellef	Nafile İbadet	Niyet	Cami
Fıtrat	Talak	Naat	Rab
Adâb-ı Muaşeret	Sıla-i Rahim	Darüşşifa	Tekbir
İstikamet	Vesvese	Mevlid-i Nebi	İtidal
Günah	Kelime-i Şahadet	İrkçılık	İstişare
Şehitlik	Gazilik		

2018 yılı takvimi arka yüzde ise toplam kırk sekiz kavramın açıklamasına yer verilmiştir. Her iki takvimde de toplumda çokça kullanılan insanların dini literatürde sıkça duyacakları kelimeler açıklanmıştır. Bunların manasını bilmek insanların dini bilgilerini artırmaya katkıda bulunacaktır. İyilik, ezan, besmele, ihsan, takva, gıybet, kelime-i şahadet, tevekkül, zikir, istişare kavramları her iki takvimde de açıklanmıştır. İnsanlar kavramlarla düşünür, konuşur ve anlaşır. Birlik ve beraberlik içinde hareket edilmesinde günlük hayatta kullanılan dini kavramların altının doldurulması önemlidir. Örgün din eğitimi kapsamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde 4. Sınıftan itibaren dini kavramlar öğretilmektedir. Takvimler aracılığı ile bu faaliyet desteklenmekte, dini kavramlarla ilgili topluma doğru bilgi vermeye çalışılmaktadır. Yaygın din eğitiminin amaçlarından biri de insanların hayatın dini boyutuyla başa çıkmalarında onlara yardımcı olmaktır. Takvimlerde ele alınan kavram bilgileri bu amacı destekler mahiyettedir. Yaygın din eğitiminin bir diğer amacı toplumu din

konusunda aydınlatmak, topluma dini bilgi vermektir. Takvimlerde dinî kavramların açıklanmasının bu amaca yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.3. Diyanet Takviminde Bulunan Kişilerin Dağılımı

Bu başlıkta hem 2008 yılı hem de 2018 yılı takvimleri arka yüzde işlenen kişilere yer verilmiştir. Her iki yıla ait takvimlerde konu edilen kişiler tablolar yapılarak gösterilmiştir. Elde edilen bulguların yaygın din eğitimi amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 35 2008 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kişiler

KİŞİLER-2008	
Hz. Ali	Ebu Hanife
Akşemsettin	Hacı Bayram Veli
Hz. Muhammed	Hz. Fatıma
Ahmed Yesevi	Dede Korkut
Mimar Sinan	Hz. Aişe
Hz. Hatice	Fatih Sultan Mehmet
İmam Şafî	Atatürk
Yunus Emre	Mehmet Akif Ersoy
Mevlana Celalettin Rumi (5 gün)	

2008 yılı Diyanet takviminde toplam on yedi önemli şahsiyetin hayatına yer verilmiştir. Bunlardan Mevlana Celaleddin Rumi'nin hayatı 11-17 Aralık tarihleri arasının Mevlana Haftası olması münasebetiyle beş gün boyunca ele alınmıştır. Yunus Emre'nin hayatına da farklı aylarda toplamda iki kere değinilmiştir. Hz. Fatıma'nın hayatı da farklı aylarda olmak üzere toplamda iki kere konu olarak işlenmiştir. Her birinde de hayatının farklı yönlerine işaret edilmiştir.

Tablo 2. 36 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Ele Alınan Kişiler

KİŞİLER-2018	
Mevlana	Gazali
Hasan Basri Çantay	Farabi
İbnü'l Cezeri	Hz. Fatıma
Gönenli Mehmet Efendi	Hz. Ümmü Gülsüm
Abdurrahman b. Avf	İbn Haldun
Vahşi b. Harb	Abdullah b. Mesut
Hz. Ali	Mimar Sinan
İzmirli İsmail Hakkı	Itri
Ali Ulvi Kurucu	Ali Fuat Başgil
Musab b. Umeyr	Hz. Hatice
Ahmed Yesevi	Ka'b b. Malik
Yunus Emre	Ebu'd Derda
Necip Fazıl Kısakürek	Muhammed Ali
Elmalılı Hamdi Yazır	Hz. Salih
Hz. Ömer	Hz. Osman
Hz. Aişe	İbn Sina
Abdullah b. Mesut	Esmâ Binti Ebi Bekir
Mahir İz	Vehbe Ez-Zühayli
Babanzade Ahmed Naim	Hz. Ebu Bekir
Hanzale b. Ebu Amir	Hacı Bayram Veli
Ebu Eyyüb el Ensari	Ömer Nasuhi Bilmen
Filibeli Ahmed Hilmi	Malik b. Nebi
İmam Serahsi	

2018 yılı Diyanet takviminde toplam kırk altı önemli şahsiyetin hayatına yer verilmiştir. 2008 yılı takvimi ile kıyaslandığında sayının oldukça yükseldiğini söylemek mümkündür. Bu kişiler arasında; sahabeler, edebiyatçılar, ilim ve fikir önderleri, yazarlar mevcuttur. Farklı alanlardan kişilere yer verilmesi okuyucunun fikir dünyasını zenginleştirmek adına faydalı olacaktır. Yaygın din eğitimi toplumsal bütünleşmeyi amaçlamaktadır. Takvimlerde verilen bu kişiler de toplumun geneli tarafından kabul görmüş toplumsal birlik ve bütünleşmeyi sağlamada katkısı olan isimlerdir. Bu sebeple takvimlerde

bu kişilerden bahsediliyor olmasının yaygın din eğitiminin bu amacı ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu kişilere takvim yapraklarında yer verilmesi İslam dininin önem verdiği ilkelerden biri olan vefa duygusunun da bir yansımasıdır. Toplum için önemli olan bu insanları her daim hatırlamak ve hatıralarını canlı tutmak toplumsal bir görevdir.

Her iki takvimde de toplumda iz bırakmış önemli kişilerin hayatına takvimlerde konu başlığı olarak yer verilmiştir. Bu başlıklarda bu şahsiyetlerin hayatlarından kısa kesitler, eserleri ile ilgili bilgiler, sözleri, dizeleri yer almıştır. Bunların dışında 2018 yılı Diyanet Takvimi arka yüzünde önemli kişilerin eserlerine atıf yapılarak bazı kitaplardan alınmış bölümlere yer verilmiştir. Bu yazılar ile hem yazarlara hem de ismi zikredilen eserlere dikkat çekmek hedeflenmiş olabilir. Bu yazıların başlıkları ve yazarları şu şekildedir: 7 Ocak günü yazısı “Neye Sahibiz Biz?” Sezai Karakoç’un “Fizikötesi Ufuklar ve Daha Ötesi” isimli eserinden alınmıştır. 13 Ocak günü yazısı “Ezanın Mesajı” Ömer Özpınar’ın “Ezanı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 27 Ocak günü yazısı “İnsan Nedir?” Sümeyye Özgen’in “İnsan Fragmanı” isimli yazısından alınmıştır. 29 Ocak günü yazısı “Evvel Selam Edip de...” İskender Pala’nın “Kırk Güzeller Çeşmesi” isimli eserinden alınmıştır. 16 Şubat günü yazısı “İnfakta Acele Etmek” Muhlis Akar ve Ercan Eser’in “Zekâtı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 23 Şubat günü yazısı “Benlikten Sıyrılırken” Mustafa Kutlu’nun “Araka Kapak Yazıları” isimli eserinden alınmıştır. 6 Mart günü yazısı “Kendimizi Kendimizden Çıkarmak” Sezai Karakoç’un “Gün Dönümü” isimli eserinden alınmıştır. 10 Mart günü yazısı “Teknolojiyi Nasıl Kullanmalı?” Mehmet Dinç’in “Teknolojiyi Bilinçli Kullanıyorum” isimli eserinden alınmıştır. 11 Mart günü yazısı “Bilginin Dereceleri” Nurettin Topçu’nun “Var Olmak” isimli eserinden alınmıştır. 20 Mart günü yazısı “Mutlu Olmayı Öğrenmek” Cahit Zarifoğlu’nun “Bir Değirmendir Bu Dünya” isimli eserinden alınmıştır. 23 Mart günü yazısı “Ölmeden Önce Ölmek Gerek” Sezai Karakoç’un “Yitik Cennet” isimli eserinden alınmıştır. 24 Mart günü yazısı “Büyüklerimizin Öğütleri” Cahit Zarifoğlu’nun Bir Değirmendir Bu Dünya isimli eserinden alınmıştır. 4 Nisan günü yazısı “Bir Hikâye, Bir Yorum” Riyazü’s Salihin isimli eserden alınmıştır. 7 Nisan günü yazısı “Fıtrat: Tertemiz Yaratılış” “İslam’da İnanç, İbadet, Günlük Yaşayış Ansiklopedisi” isimli eserden alınmıştır. 18 Nisan günü yazısı “Naat: Bir Sevgi Abidesi” Sezai Karakoç’un “Edebiyat Yazıları” isimli eserinden alınmıştır. 6 Mayıs günü yazısı “Gençlere Öğütler” Ali Fuad Başgil’in “Gençlerle Baş başa” isimli eserinden alınmıştır. 16 Mayıs günü yazısı “Ramazan Rahmet Rüzgârıdır”, 17 Mayıs günü yazısı “İslam’ın Beş Temelinden Biri: Oruç” ,18 Mayıs günü yazısı “Orucun Sevabı” , 20 Mayıs günü yazısı “Oruç ve Takva”, 21 Mayıs günü yazısı “İftarda Dua” , 22 Mayıs günü yazısı “Ramazan Ayında Mukabele”, 23 Mayıs günü yazısı “Sofralarımızın Bereketi”, 26

Mayıs günü yazısı “Sahur”, 28 Mayıs günü yazısı “Çocuk ve Oruç” Soner Gündüzöz’ün “Orucu Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 1 Haziran günü yazısı “Zekât Hayır Duası Almaya Vesiledir” Muhlis Akar ve Ercan Eser’in Zekâtı Anlamak isimli eserinden alınmıştır. 5 Haziran günü yazısı “Tabiatla Dost Olmak” Nurettin Topçu’nun “Var Olmak isimli serinden alınmıştır. 10 Haziran günü yazısı “Kadir Gecesi” Soner Gündüzöz’ün “Orucu Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 12 Haziran günü yazısı “Zekât Verirken İnsanları İncitmemek” Muhlis Akar ve Ercan Eser’in “Zekâtı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 22 Haziran günü yazısı “Haydin Felaha” Ömer Özpinar’ın “Ezanı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 26 Haziran günü yazısı “Aile Ocağımızın Dumanı Tütsün” İsmail Güngören’in “Ailemi Bağımlılıktan Koruyorum” isimli eserinden alınmıştır. 6 Temmuz günü yazısı “Dua Hali” Nurettin Topçu’nun “Var Olmak” isimli eserinden alınmıştır. 26 Temmuz günü yazısı “Namaz Uykudan Daha Hayırlıdır” Ömer Özpinar’ın “Ezanı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 27 Temmuz günü yazısı “Her Şey O’nun Buyruğuyla Var Olmakta” Sezai Karakoç’un “İnsanın Dirilişi” isimli eserinden alınmıştır. 22 Eylül günü yazısı “Ölümün Hikmeti” Sezai Karakoç’un “Dirilişin Çevresinde” isimli eserinden alınmıştır. 4 Ekim günü yazısı “Mabed ve Mektep” Ömer Özpinar’ın “Ezanı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 11 Ekim günü yazısı “Ailemizde Şiddet Olmasın” Elif Arslan’ın “Ailemde Merhamet İstiyorum” isimli eserinden alınmıştır. 14 Ekim günü yazısı “Sorunları Fark Etmek ve Doğru İletişim Kurmak” Ayşenur Özkan’ın “Ailem Dağılmasın” isimli eserinden alınmıştır. 5 Kasım günü yazısı “Tekbir” Ömer Özpinar’ın “Ezanı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 14 Kasım günü yazısı “Konuşmak Ama Nasıl” Cahit Zarifoğlu’nun “Bir Değirmendir Bu Dünya” isimli eserinden alınmıştır. 15 Kasım günü yazısı “Mavi Gezegen” Özkan Öze’nin “Büyük Karanlığın Sırrı” isimli eserinden alınmıştır. 18 Kasım günü yazısı “Mucizeler Fabrikası” Özkan Öze’nin “Mucizeler Fabrikası” isimli eserinden alınmıştır. 20 Kasım günü yazısı “Masumiyetin Sembolü Çocuklar” Cahit Zarifoğlu’nun “Konuşmalar” isimli eserinden alınmıştır. 30 Kasım günü yazısı “Dinle Ey Yolcu!” Mustafa Kutlu’nun “Arka Kapak Yazıları” isimli eserinden alınmıştır. 8 Aralık günü yazısı “Üç Kıskaç Adam” Beydaba’nın “Kelile ve Dimne” isimli eserinden alınmıştır. 9 Aralık günü yazısı “Gönül Köprüsü” Muhlis Akar ve Ercan Eser’in “Zekâtı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 12 Aralık günü yazısı “Zekât Çalışıp Üretmeye Teşvik Eder” Muhlis Akar ve Ercan Eser’in “Zekâtı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır. 15 Aralık günü yazısı “Havanın Yaratılışındaki Hikmetler” Gazali’nin “Yaratılış Hikmetleri” isimli eserinden alınmıştır. 22 Aralık günü yazısı “Kelime-i Şahadet” Ömer Özpinar’ın “Ezanı Anlamak” isimli eserinden alınmıştır.

2018 yılı takvimi arka yüzde işaret edilen eserlere genel itibariyle baktığımızda en fazla Soner Gündüz'ün "Orucu Anlamak" isimli eserinden alıntı yapıldığını görmekteyiz. İkinci sırada Ömer Özpinar'ın "Ezanı Anlamak" isimli eseri gelmektedir. Üçüncü sırada ise Muhlis Akar ve Ercan Eser'in "Zekâtı Anlamak" isimli eseri gelmektedir. Arka yüzde Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu, Nurettin Topçu, Mustafa Kutlu, İskender Pala'nın eserlerinden de alıntılar yer almaktadır. Bahsedilen isimler toplumda iz bırakmış, toplumsal olaylar ve olgulara işaret ederek yazılar kaleme almış kişilerdir. Toplumun sevincine, hüznüne ortak olmak, bunları kaleme almak ve kalıcılığı sağlamak önemlidir. Bu yazılara takvimlerde yer verilerek insanlar haberdar edilmekte ve toplum nezdinde eserlere karşı merak uyandırılmaktadır. Böylece insanlar eserin tamamını okuyarak daha fazla bilgi sahibi olabilmektedir.

2.2.4. 2018 Yılı Diyanet Takviminde Bulunan Sözün Özü Bölümünün Kişilere Göre Dağılımı

Bu başlıkta 2018 yılı takvimi arka yüzde bulunan "Sözün Özü" bölümünün kişilere göre dağılımı ele alınmıştır. Bu bölümde sözlerine, şiirlerine yer verilen kişiler tablolar yapılarak gösterilmiştir. Elde edilen bulguların yaygın din eğitimi amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 37 2018 Yılı Diyanet Takvimi Arka Yüzde Bulunan Sözün Özü Bölümünün Kişilere Göre Dağılımı

İSİM SOYİSİM	SAYI	İSİM SOYİSİM	SAYI
Necip Fazıl Kısakürek	40	Hayreddin Karaman	3
Mehmet Akif Ersoy	34	Cenap Şehabettin	3
Niyazi Mısri	16	Cemil Meriç	3
Yunus Emre	16	Ataullah İskenderi	3
Sunullah Gaybi	13	Pir Sultan Abdal	2
Erzurumlu İbrahim Hakkı	12	Emir Ahmet Buhari	2
Kaygusuz Abdal	12	Cahit Sıtkı Tarancı	2
Eşrefoğlu Rumi	12	Erol Güngör	2
Yahya Kemal Beyatlı	11	Ali Fuat Başgil	2
Aziz Mahmud Hüdayi	9	Gevheri	2
Aliya İzzetbegoviç	9	Ruhsati	2

Ümmi Sinan Halveti	8	Cahit Zarifoğlu	2
Vahib Ümmi Halveti	8	Feriduddin Attar	2
Âşık Veysel	7	Süleyman Çelebi	2
Hasan Ali Yücel	7	Ali Ulvi Kurucu	2
Alvarlı Muhammed Lütfi	6	Osman Hulusi Efendi	2
Osman Yüksel Serdengeçti	5	Beydaba	1
Seyrani	5	Âşık Daimi	1
Hacı Bektaş-ı Veli	5	Noksani	1
Faruk Nafiz Çamlıbel	4	İbn Sina	1
Sezai Karakoç	4	Hz. Ömer	1
Nurettin Topçu	4	Fudayl b. İyaz	1
Sadi Şirazi	4	Farabi	1
Nurullah Genç	4	Beyazıd-ı Bestami	1
Yamandede	4	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Mevlana	3	Abdülkadir Geylani	1
Rasim Özdenören	3	Erzurumlu Emrah	1
Hz. Ali	3	Muhammed İkbal	1
İbrahim Alaettin Gövsa	3	Nizami	1
Arif Nihat Asya	3	Malcolm X	1
Abdurrahim Karakoç	3	Şeyh Galib	1
Ahmet Yesevi	3	Şinasi	1
Osman Ziya Saba	3	Orhan Şaik Gökyay	1
Mustafa Necati Bursalı	1	Salih Baba	1
Ahmet Cevdet Paşa	1	Hafız	1
Beşiktaşlı Yahya Efendi	1	Muhammed Ali	1
Halil Cibran	1	İbn Haldun	1
Firdevsi	1	Hz. Muhammed(s.a.s.)	1
Hasan Basri Çantay	1	İmam Gazali	1
Hacı Bayram-ı Veli	1	Elmalılı Hamdi Yazır	1
Mehmet Zahid Kotku	1	Nuri Pakdil	1
Molla Cami	1	Neyzen Tevfik	1
Kul Nesimi	1	Fethi Gemuhluoğlu	1

Faik Ali Ozansoy	1	Filibeli Ahmed Hilmi	1
Ziya Paşa	1	Eşref	1
İbn Arabi	1	Rıza Tevfik	1

2018 Yılı Diyanet takvimi “Sözün Özü” bölümünde farklı âlim, şair, yazar ve fikir önderlerinin söz ve dizelerine yer verilmiştir. Toplamda kırk bölüm Necip Fazıl Kısakürek’e ait söz ve dizelere, otuz dört bölüm milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy’a ait söz ve dizelere ayrılmıştır. On dört bölümde Yunus Emre’ye ait sözlere yer verilmiştir. Takvimde 6 Şubat ve 14 Kasım günlerinde “Laedri” ifadesiyle söyleyeni belli olmayan dizelere yer verilmiştir. 2018 yılına ait takvimde bulunan “Sözün Özü” bölümü okuyucu için kültürel bir zenginliktir. Bu bölümde yer alan kişiler ve bu kişilerin eserleri ile ilgili okuyucuda oluşacak merak duygusu toplumu araştırmaya ve daha fazla okumaya itebilir. Nitekim bu bölümde eserlerden küçük kesitler bulunmaktadır. Bu bölümlerin devamını okumak isteyen okuyucu araştırmaya yönelebilir. Bu sebeple 2018 yılı takvimlerinin okuyucunun kültürel seviyesini artırmaya daha fazla katkı sağladığı söylenebilir. Ortak dini ve milli değerleri halka aşılama din eğitiminin amaçlarından biridir. Takvimlerde dini ve milli yönden önemli olan isimlere yer verilmesi bu amacı destekler mahiyettedir. Farklı anlayışlara sahip olan Türk toplumunda bireyleri birleştiren ve ortak paydada toplayan isimler vardır. Takvimde adı geçen kişiler herkes tarafından saygı ile anılacak, fikirlerine değer verilecek topluma mal olmuş şahsiyetlerdir. Bu sayede içinde yaşanılan zaman diliminde en çok ihtiyaç duyulan toplumsal birlik ve beraberlik, kardeşlik bilinci gibi hususlara dikkat çekilmekte, adı geçen kişilerin bireysel meziyetlerine, bizim için ifade ettiği değere, ortaya koyduğu eserlere dikkat çekilmektedir.

2.2.5. Diyanet Takviminde Bulunan Günün Duası Bölümünün Hadis Kaynaklarına Göre Dağılımı

Bu başlıkta 2018 yılı takvimi arka yüzde bulunan “Günün Duası” bölümünde zikredilen hadislerin alındığı kaynaklar tablolar yapılarak gösterilmiştir. Elde edilen bulguların yaygın din eğitimi amaçları ile örtüşüp örtüşmediği yorumlanmıştır.

Tablo 2. 38 2018 Yılı Diyanet Takviminde Bulunan Günün Duası Bölümünün Hadis Kaynaklarına Göre Dağılımı

	Oca k	Şub at	Ma rt	Nisa n	May ıs	Hazira n	Tem uz	Ağust os	Eyl ül	Eki m	Kası m	Aral ık
Buhari	1	1	4	1	1	5		2	4	2	1	2
Müslim	7	5	1	5	6	2	5	4	5	2	5	5
Tirmizi	6	1	3	5	4	3	4	6	1	6	4	2
İbn Mace		1			1			1				1
Ebu Davud	4	1	3	5	1	2	3	4	1	3	4	2
Nesai	1		2	1	1	1	2	1	1	2	1	
Ahmed b. Hanbeli				2			2			1	1	
İbn. Hibban	1	1		1	1			2			1	1
Hakim	3	4	6	2	3	6	5	2	7	3	3	5
İbn. Ebi Şeybe	1	1	2		2		2	1	1	1	1	1
Deylemi						1						

2018 yılı Diyanet Takvimi “Günün Duası” bölümünde Buhari, Müslim, Tirmizi, İbn Mace, Ebu Davud, Nesai, Ahmed bin. Hanbel, İbn Hibban, Hakim, Deylemi ve İbn Ebi Şeybe kaynaklı hadisler zikredilmiştir. Bu bölümde elli bir tane Müslim, kırk dokuz tane Hakim, kırk beş tane Tirmizi, otuz üç tane Ebu Davud, yirmi dört tane Buhari, on üç tane Nesai, on üç tane İbn Ebi Şeybe, sekiz tane İbn Hibban, altı tane Ahmed b. Hanbel, bir tane de Deylemi

kaynaklı hadisler yer almıştır. Toplamda iki yüz kırk üç günde hadis kaynaklarından alınmış dualara yer verilirken diğer günlerde ayetlerde yer alan dualar bulunmaktadır. Hadislerin çoğunluğu Kütüb-ü Sitte olarak bilinen güvenilir hadislerin yer aldığı kaynaklardan seçilmiştir. Ayrıca hadislerin kaynaklarıyla birlikte verilmesi okuyucu üzerinde güven duygusu oluşturacaktır. Zikredilen hadisi ana kaynağından okumak isteyen okuyucular için de bir kolaylıktır. Topluma dini bilgi vermek, toplumu din konusunda aydınlatmak, insanların ibadetlerini doğru bir şekilde yapmaları konusunda onlara yardımcı olmak yaygın din eğitiminin amaçlarındandır. Bu amacı gerçekleştirirken İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve hadisi kullanmak önemlidir. Dua, en mühim ibadetlerimizden biridir. Bu nedenle 2018 yılı takviminde hadislerden ve ayetlerden alınmış dualardan oluşan bir bölümün olması yaygın din eğitimi amaçları ile doğrudan örtüşmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı takvimlerde böyle bir bölüme yer vererek toplumu din konusunda aydınlatma görevini yerine getirmekte ve insanlara duanın nasıl yapılması gerektiği konusunda bilgi vermektedir.

Dua, Allah'ın büyüklüğü karşısında kulun acizliğini ifade etmesi, Allah'ın lütuf ve yardımını istemesi demektir. Dua aynı zamanda Allah'a iletilecek isteklerin yazılı olduğu metinlere de denir. Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen dua örnekleri lafızların güzelliği ve kapsayıcılığı bakımından toplum tarafından en çok tercih edilen örneklerden olmuştur.¹⁸⁴ İnsanın yaratıcısı ile irtibatı demek olan dua, İslam dininin ahlak ve ibadet anlayışında önemli bir yere sahiptir. Hz. Peygamber'in hadislerinde pek çok dua örneği bulmak mümkündür. Yine hadislerde dua etmenin de bir ibadet olduğu vurgulanmaktadır.¹⁸⁵ İnsanlara dua etmeyi öğretmek din eğitiminin önemli görevlerinden biridir. Zira bu konuda gerekli bilince sahip olmayan insan bazı sıkıntılarla karşılaşabilmektedir. Örneğin; bazıları duaları yazıp bunu üzerinde taşıyarak dua etme ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu da insanı tatmin etmeyecektir. Ya da insan para vererek başkalarına dua ettirme yolunu seçebilmektedir. Oysaki dua kişinin Rabbi ile arasında olan özel bir bağıdır. Kişi dua ederken içten, samimi bir şekilde rabbine yönelmeli ve söylediği dua cümlelerini anlamalıdır.¹⁸⁶ Kişiye sadece aklını ve zekâsını kullanmayı değil, duygularını, hislerini kullanmayı ve yönetebilmeyi de öğretmemiz gerekmektedir. Dua ederken en çok ihtiyacımız olan şey duygularımız ve hislerimizdir. İçten yapılan dua, anlamadan ve ne söylediğini bile bilmeden yapılan duadan çok daha önemlidir. İslam dininde dua etmek çok kolay bir iştir. Kalbini Allah'a bağlayarak söylediğin her şey duadır. Dua sadece sözel de olmaz, yapılan işler de duadır. Dua aynı zamanda dua edenin ne

¹⁸⁴ Osman Cilacı, "Dua", *DİA*, İstanbul, C.9, 1994, ss.529-530.

¹⁸⁵ Veli Atmaca, "Hadiste Dua Edebiyatının Oluşumu ve Kaynakçası", *Dini Araştırmalar*, C.IX, S.27, 2007, s.58.

¹⁸⁶ Cemal Tosun, "Dua Öğretimi", *Dini Araştırmalar*, C.II, S.6, 2000, ss.1-2.

kadar güçlü bir insan olduğunu da gösterir. Çünkü o artık elinden gelen her şeyi yapmış, tüm gücünü harcamış ve sonrası için Allah’a yönelmiş kişidir.¹⁸⁷ Dua etmenin insana pek çok faydası vardır. Örneğin; insanın kendisini daha iyi tanımasını sağlar, insanı psikolojik açıdan rahatlatır, insanda ruhi arınma sağlar ve insanı kötü duygulardan uzaklaştırır, kişinin yalnız olmadığını anlamasını sağlar, insanın karakterinin oluşmasında olumlu yönde tesir eder. Ayrıca dua intihar, depresyon gibi modern hayatın olumsuz getirilerine karşı da insanı korur. Bu sebeple dua doğru karakterli insan eğitiminde önemli bir unsurdur. Bu sebeple insanlara dua etme alışkanlığı kazandırılmalıdır.¹⁸⁸

2018 yılı takviminde yer alan “Günün Duası” bölümünde Türkçe olarak çeşitli hadis kaynaklarından ve ayetlerden alınmış dua örnekleri sunulmuştur. Bu da insanlara nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmenin bir yoludur. Takvimlerde sunulan bu bölümler birer örnek metin mahiyetindedir. Aynı zamanda insana Allah’a nasıl dua etmesi gerektiğini öğreten somut delillerdir. Her güne bir tane olması da okuyucu açısından bir kolaylıktır.

¹⁸⁷ Beyza Bilgin, “Dua”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)*, S.2, 1975, ss.69-70.

¹⁸⁸ Mehmet Ayas, “Dua Öğretiminin Birey Üzerindeki Etkileri ve Değerler Eğitimine Katkıları”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, 2013, ss.80-81.

SONUÇ

Tarih boyunca insanlar işlerini daha düzenli yapmak için zamanı yönetme ve kontrol etme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu ihtiyaç sonucu geçmişten günümüze pek çok takvimler ortaya konulmuş ve toplumlar tarafından bu takvimler kullanılmıştır. Miladi, Rumi, Hicri, Çin, Mısır, Aztek, Musevi, Arabî, Bahri, Celali, Gregoryen takvimleri bunlardan bazılarıdır. Takvimler oluşturulurken gök cisimlerinin hareketleri esas alınmıştır. Günümüzde teknolojik gelişmeler neticesinde takvimler aracılığı ile yaptığımız pek çok şeyi cep telefonu uygulamaları ile halledebilmekteyiz. Namaz vakitlerini ve hava durumunu gösteren uygulamalar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ayet ve hadislerle hızlıca ulaşmamızı sağlayan programları neticesinde hayatımız kolaylaşmıştır. Ancak bu durum blok takvimlere olan ilgiyi azaltmamıştır. Takvimler toplum tarafından halen kullanılmakta ve önemini korumaktadır. İnsanlar takvimler vasıtasıyla İslam dininin önemli konuları hakkında bilgi edinebilmekte, ayet ve hadislerle kolayca ulaşabilmekte, çeşitli kitaplardan alınmış kesitler, şiirler, özlü sözler okuyabilmekte, namaz vakitlerini öğrenebilmekte, önemli gün ve haftalardan haberdar olabilmektedir. Özellikle uzun soluklu bir kitap okuma fırsatı bulunmayan insanlar için takvimler kısa yoldan ve pratik olarak bilgiye ulaşmanın yoludur.

Bu çalışmada 2008 ve 2018 yılına ait Diyanet takvimleri esas alınarak, toplum için bu derece önemli olan takvimlerin yaygın din eğitimi açısından değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. 2008 ve 2018 yılı takvimleri ön ve arka yüzleri çeşitli başlıklar altında tablolar oluşturularak çözümlenmeye gayret edilmiştir. Öncelikle takvimlerin ön yüzünde bulunan ayetlerin, hadislerin ve önemli gün ve haftaların dağılımları tespit edilmiştir. Bu dağılımlarda göze çarpan hususlar şunlardır:

- 2008 ve 2018 yılı Diyanet takviminde ayetlerin konu dağılımı itikat, ibadet, ahlak şeklinde ilk üç sırada aynı olmuştur. Hadislerin konu dağılımlarında sıralama her iki yılda da farklı olmuştur. 2008 yılında ahlak, ibadet, sosyal ve toplumsal hayat şeklinde sıralanmış; 2018 yılında ise ilk üç konu; itikat, sosyal ve toplumsal hayat, ahlak olmuştur.
- 2008 yılı takviminde dikkat çeken bir husus, ön yüzde yer alan hadislerin hiçbirinde kaynak belirtilmemiş, yalnızca “hadis-i şerif” ifadesi kullanılmıştır. Örneğin; 20 Mayıs 2008 tarihinde takvimin ön yüzünde yer alan “İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de olgun mü'min olamazsınız” hadisi zikredilmiş; ancak hadisin alındığı kaynağı belirtmek yerine yalnızca parantez içinde “Hadis-i şerif”

ifadesi yazılmıştır. 2018 yılı takviminde verilen tüm hadislerde ise kaynak gösterilmiştir. Bu kaynaklar da genel itibariyle Kütüb-ü Sitte olarak adlandırılan sahih hadislerin yer aldığı eserlerden seçilmiştir. Örneğin; 29 Mart 2018 tarihinde takvimin ön yüzünde yer alan “Kusurlu bir malı ayıbını söylemeden satmak bir Müslüman’a helal olmaz” hadisi parantez içinde “Müslim, İman, 43” bilgisi ile verilmiştir.

- Her iki takvimde de hem yerel hem de evrensel önemli gün ve haftaya işaret edilmiştir. 2018 yılı takviminde 81 sosyal ve kültürel gün ve haftaya değinilirken 2008 yılı takviminde bu sayı 65’dir. 2018 yılı takviminde 50 günde sağlık alanında gün ve haftadan bahsedilirken, 2008 yılında sayı 23 olmuştur. 2018 yılı takviminde toplamda 50 günde iller ve kurtuluş günleri yer almış, 2008 yılında da bu sayıya yakın 47 ilin kurtuluşuna işaret edilmiştir. 2018 yılında meslekle ilgili gün ve haftalar 24 iken 2008 yılında sayı 11 olmuştur. 2018 yılında çevre ile alakalı gün ve haftalar 9 iken 2008 yılında sayı 4’e düşmüştür. Genel olarak 2018 yılında ifade edilen önemli gün ve haftalar 2008 yılı takvimine kıyasla hep daha fazla olmuştur. 2018 yılında takvimin ön yüzünde 102 günde önemli kişilere yer verilmiş, 2008 yılında ise bu sayı 24 olmuştur. 2018 yılında kurumların kuruluş günlerine 36 günde işaret edilirken, 2008 yılında bu sayı 8’e düşmüştür. Özellikle bu iki önemli gün ve haftayla ilgili 2018 yılı takvimindeki artış 2008 yılına kıyasla dört katından fazla olmuştur.
- Her iki takvimde de tarihte meydana gelmiş önemli olaylara, bayramlar, kandil geceleri gibi dini günlere ve tabiat olayları ile ilgili meselelere yer verilmiştir. 2008 yılı takviminde işaret edilen tarihi olaylar 43 iken, 2018 yılında sayı dört katına yakın bir artış göstererek 153 olmuştur. 2008 yılında belirtilen tabiat olayları 26 iken, 2018 yılında sayı dört katından fazla bir artışla 100 olmuştur. Dini olaylarla ilgili günlerde ise 2008 yılı takviminde 6 güne yer verilirken, 2018 yılında sayı dört katından fazla bir artışla 25’e yükselmiştir. Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda takvimlerin yalnızca ön yüzünde bile oldukça fazla bilgiye yer verildiğini söylemek mümkündür. Bu bilgiler açıklayıcı ve ayrıntılı olmasa da toplumu haberdar etme açısından yeterlidir. Bu yönüyle bakacak olursak takvimleri kısa ve öz bilgi veren araçlar olarak görebiliriz.
- Her iki yıla ait takvimlerde ön yüzde yer alan bilgileri göz önünde bulundurduğumuzda takvimlerin, insanları hem dini, hem sosyal hem de kültürel yönden geliştirmeye yönelik olarak hazırlandığını söyleyebiliriz. Bu durumun yaygın din eğitiminin topluma dini bilgi verme, insanlara hayatı doğru yorumlama becerisi kazandırma amaçlarıyla birebir örtüştüğü görülmektedir.

Çalışmamızda 2008 ve 2018 yılı Diyanet takvimlerinde ön yüz çözümlemesi ile birlikte arka yüz çözümlemesi de yapılmıştır. Bu çözümlemede dikkat çeken hususlar şu şekildedir:

- Takvimlerin arka yüzünde ele alınan konular İslam dininin farklı alanlarında pek çok hususa temas etmektedir. Konu çeşitliliği oldukça fazladır. Özellikle iman, ibadet, ahlak, sosyal ve toplumsal hayat, aile gibi konu başlıkları üzerinde durulmuştur. İnsanların oldukça merak ettiği güncel fıkhi meselelerle ilgili konular her iki takvimde de eksik kalmıştır. Bu minvalde 2008 yılı takviminde dört konu başlığı yer alırken 2018 yılı takviminde bu kategoriye girebilecek bir konu başlığına rastlanmamıştır. Değişen zamana göre farklılaşan sorulara takvimler aracılığı ile cevap vermek önemli bir konu olduğu için takvimlerdeki konu dağılımları bu hususlar dikkate alınarak yapılmalıdır.
- Her iki takvimde de aile konusu ile ilgili başlıklara sıklıkla yer verilmiştir. Özellikle günümüzde bozulmaya yüz tutmuş olan aile kurumu ile ilgili konuların takvimlerde işlenmesi önemli bir husustur.
- Her iki takvimde de çevre konusuna değinilmiş olması çevre bilincini kaybetmeye başlayan toplumumuz için faydalı olacaktır. İslam dininin çevre konusuna verdiği önemi göz önünde bulunduracak olursak takvimlerde bu konu üzerinde daha fazla durulması gerektiğini söylemek mümkündür.
- 2008 yılı takviminde İslam dini ile ilişkilendirebileceğimiz tezhip, minyatür, ebru olmak üzere üç sanat dalına yer verilmiştir. 2018 yılı takviminde ise bu bağlamda herhangi bir konu başlığına rastlanmamıştır. Sanatın toplum üzerindeki etkisini ve topluma ulaşmanın en kısa yollarından biri olduğunu düşünürsek Diyanet takvimlerinde bu konu üzerinde durulmasının isabetli olacağını söyleyebiliriz.
- Her iki takvimde de toplumda iz bırakmış önemli şahsiyetlerin hayatlarına, sözlerine ve eserlerine yer verilmiştir. Özellikle 2018 yılı takviminde bahsedilen kişi sayısı daha da artmıştır. Yine 2018 yılı takviminde bazı yazarlara ait eserlerden kesitler alınmıştır. Bu bölümler okuyucuda o eserlere yönelik ilgi ve merak uyandırması açısından önemlidir.
- Her iki takvimin çıkarıldığı yıllarda da Diyanet İşleri Başkanları akademisyendir. Bu sebeple takvimlerde akademik bir üslup olduğu göze çarpmaktadır. Her iki takvimde de dil bilgisi, noktalama ve yazım kurallarına dikkat edilmiştir.

- Her iki yıla ait takvimde de oldukça geniş bir yelpazede konular işlenmiştir. Bu konularda toplum aydınlatılarak takvimlerin Diyanet'in yaygın din eğitimi görevini yerine getirmede bir araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.
- 2018 yılı takviminde yer alan “Sözün Özü” bölümünde o gün işlenen konuyu özetler mahiyette şiirler, özlü sözler yer almıştır. Bu bölümde toplumun geneli tarafından kabul görmüş isimlerin sözlerine yer verilmiştir.
- 2018 yılı takviminde “Günün Duası” bölümünde her güne bir tane olmak üzere ayet ve hadislerden alınmış dua örneklerine yer verilmiştir. Burada yer alan hadisler kaynakları ile birlikte verilmiştir.

Yaygın din eğitiminin amaçları; topluma dini bilgi vermek, ibadetlerin gereği gibi yapılmasına yardımcı olmak, insanlara hayatı yorumlama becerisi kazandırmak, topluma ortak dini ve milli değerleri aktarmak, toplumsal birlik ve beraberliği oluşturarak bu durumun devamını sağlamaktır. Ülkemizde yaygın din eğitimi yapmakla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın halkı din konusunda aydınlatma görevini yerine getirirken kullandığı araçlardan biri de takvimlerdir. Takvimlerde verilen ayet, hadis bilgileri, önemli gün ve haftalar, önemli olaylar bilgileri, işlenen konular göz önünde bulundurulduğunda yaygın din eğitimi amaçlarıyla takvimlerin hedeflerinin örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Takvimler dinin zihniyet kazandırma, toplumu birleştirme ve bütünleştirme, toplumsal ve bireysel düzenleme ve kontrol fonksiyonlarını yerine getirmek için çok önemli bir araçtır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu aracı oldukça verimli kullanmaktadır. Halkın takvimlere olan ilgisini göz önünde bulundurduğumuzda takvimlerin, Başkanlığın toplumu din konusunda aydınlatma görevinde önemli bir vasıta olduğu ortaya çıkmaktadır. Takvimlerin ön ve arka yüzünde iyi bir Müslüman, iyi bir yurttaş nasıl olunur, sorusunun cevabını bulmak mümkündür. Başkanlık takvim sayfalarında çok geniş bir perspektifte topluma bilgi vermiştir. Ön ve arka yüzde sunulan bilgiler, verilen ayet ve hadisler, işlenen konular oldukça bilgi verici ve aydınlatıcıdır. Yalnızca takvim sayfası okuyan bir birey İslam dininin pek çok konusu ile ilgili bilgi sahibi olabilmektedir. Başkanlık her ne kadar siyasetten ayrı bir kuruluş olarak gösterilmek istense de tesis edildiği günden bu yana devlet politikalarından etkilenmiştir. Başkanlık değişimlerinde bunu açık bir şekilde görmekteyiz. Diyanet İşleri Başkanlığı, yeri gelmiş devletin bir politikasını halka duyurmak ve bunu meşrulaştırmak için görev almış, yeri gelmiş topluma zihniyet kazandırmak, toplumda birlik ve bütünlüğü sağlamak için görev üstlenmiştir. Bu görevleri yerine getirirken de kullanılan ve ön planda olan önemli araçlardan biri takvimler olmuştur. Yalnız; takvimler senenin başında

hazırlanıp halka ulaştırıldığı için birebir günlük olaylardan pek fazla etkilenmemiş veya gündemi belirleyip şekillendirmemiştir. Bu süreç biraz daha uzun vadeli olmuştur. Örneğin; 15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen hain darbe girişimi 2017 yılı itibariyle takvim yapraklarında yer alabilmiştir. 2018 Diyanet takviminde 15 Temmuz günü “15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü” başlıklı bir yazı yer almıştır. Yazıda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 15 Temmuz 2016 gecesi halkla birlikte milli iradeye sahip çıktığından, minarelerden salalar okuyarak birlik ve beraberlik çağrısı yaptığından bahsedilmektedir. Başkanlık, yaygın din eğitiminin de amaçlarından olan toplumda birlik ve beraberlik oluşturma ve bu durumun devamını sağlama görevini yerine getirmiş ve getirmeye de devam etmektedir. Bu görevi ifa ederken kullandığı araçlardan biri de takvimlerdir.

KAYNAKÇA

- Abul, L.L. (2015). “Diyanet Gazetesi’nden Diyanet Aylık Dergi’ye”, *Diyanet Aylık Dergi*, 300: 30.
- Acar, A. (2008). “Kameri Ayların Tespitinde Hesap Metodunun Meşruiyeti ve Uluğbey Takvimi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 31: 463-464.
- Akgür, A. N. (2010). “Takvim”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 39: 487-490.
- (1993). “Nesi’li Takvimde Hz. Peygamber’in Doğumu ve Hicret Günleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 84: 67-68.
- Akın, A. (2008). “Cami İçi Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 249.
- Aktaş, H. (2014). “İslam’da Çevre Bilinci ve Eğitimi”, *Türkoloji Araştırmaları*, 9(8): 158-160.
- Akyıldız, A. (2010). “Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 39: 7-8.
- Akyüz, N. Gürsoy Ş. ve Çapcıoğlu, İ. (2006). “Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanet’in Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 9(25): 31-42.
- Altaş, N. ve Köylü, M. (2014). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Ensar Yayıncılık, İstanbul.
- Arık, M. S. (2008). “Cami İçi Din Hizmetleri Bağlamında Vaizlik”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 172.
- Arıtan, A. S. (2004). “Din Adamları ve Din Eğitimcilerinin Yetişmesinde Kültür-Sanat Eğitiminin Önemi”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler- Müzakereler*, 16-17 Ekim 2003, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta, 353-362.
- Armağan, S. (1996). “Diyanet İşleri Başkanlığı İrşad Faaliyetleri ve Bazı Müşahedeler”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2: 6.
- Arslan, E. (2015). “Mütevazı Bir Aile Mektebi: Diyanet Aile Dergisi”, *Diyanet Aylık Dergi*, 300: 39.
- Aşık, N. (2008). “Hz. Peygamber’in Hadislerine Göre Çalışmak”, *İslam ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu*, 25-27 Kasım 2005, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 47.
- Aşıkoğlu, N.Y. (1998). “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2: 45-46.
- Atay, R. Arslan, H. (2017). “Üç Dönem, Üç Takvim: 2002,2007 ve 2011 Yılları Takvimleri

- Örneğinde Diyanet Söyleminin Analizi, *Dini Araştırmalar*, 20(52): 141-157.
- Ateş, A. (2008). “Vaaz ve Hutbelerde Kur’an-ı Kerim’e Yeterince Yer Verilmemesi ve Ayetlerin Uygun Bağlamda Kullanıl(a)maması Problemi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II: 464-475.
- Ateş, İ. (1995). “Dini Yayınların Diyanetçe Değerlendirilmesi ve Toplumun Aydınlatılması Hakkında Düşünceler”. *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, (1-5 Kasım 1993), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II, 303-307.
- Atmaca, V. (2007). “Hadiste Dua Edebiyatının Oluşumu ve Kaynakçası”, *Dini Araştırmalar*, 9(27): 58.
- Ay, M. E. (2005). “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, Ensar Neşriyat, 361-374.
- Ayas, M. (2013). “Dua Öğretiminin Birey Üzerindeki Etkileri ve Değerler Eğitimine Katkıları”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, 1(2): 80-81.
- Aydın, K. (2015). *Türkiye’de Çocuk Dergiciliği: Diyanet Çocuk Dergisinin İçerik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Aydın, M. Ş. (2007). “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kur’an Kursu Politikaları”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2: 85-87.
- Aydın, M. Z. (2003). “Ailede Ahlak Eğitimi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2): 125-158.
- Ayhan, H. (1971). “Ailede Din Eğitimi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 10(114-115): 409-413.
- Bakkal, A. (2008). “Vaaz Tekniği”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 119-126.
- Baktır, M. (1998). “Hutbe”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 18: 425-428
- Balcı, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Baltacı, C. (1985). “İslam Medeniyetinde Cami”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3: 235-239.
- (1996). “Cumhuriyet Döneminde Kur’an Kursları”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6: 181-186.
- (2000). “Türk Eğitim Sisteminde Kur’an Kurslarının Yeri”, *Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Yayıncılık, Komisyon(edt), İstanbul, 2000, 15-18.

- Başkurt, İ. (2008). “Dengeli Bir Dünya İçin Evreni Doğru Okumak: İnsan ve Evren Üzerine İslami Bir Bakış”, *Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu*, 15 Mayıs 2008, Yalın Yayıncılık, İstanbul, II: 19.
- Batu, A. (2015). “Türk-İslam Kültüründe ve Günümüz Dengeli, Sağlıklı ve Helal Beslenme Sisteminde Hz. Muhammed Öğretisi”, *Türkoloji Araştırmaları*, 10(2): 83-85.
- Bayar, M. (2015). “Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Süreli Yayın Hizmetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36): 453-465.
- Baykal, O. (1979). “İslam İctimaî Hayatında Mescid ve Cami”, *İslam Medeniyeti*, 4(2):32-39.
- Bayraktar, M.F. (2000). “Beklentileri Noktasında Kur’an Kursu Öğrencilerinin Yönlendirilmesi”, *Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi-30, İstanbul, 153-161.
- Bilgin, B. (1975). “Dua”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)*, 2: 69-70.
- Birişik, A. (2016). “Toplumsal Birlik ve Beraberliğin Kur’anî Temelleri”, *Toplumsal Birliğin Güçlendirilmesi Dini Söylemin Önemi Tartışmalı İlmi Toplantı*, 16-18 Ekim 2015, İstanbul, 240-245.
- Bulut, M. (1996). “Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimi Görevi”. *Diyanet İlmi Dergi*, 35(4): 119.
- (1992). “İlk Cumhuriyet Meclisinde Dini Yayıncılık Hakkında Tarihi Bir Karar” *Diyanet İlmi Dergi*, 28(1): 148.
- (1994). “Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” *Diyanet İlmi Dergi*, 30(4): 91-124.
- (1994). “Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Hizmetleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, 30(3): 99-128.
- (2013). “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Takvimler ve ‘Ru’yet-i Hilal’ Üzerine Bir Müzakere”, *Diyanet İlmi Dergi*, 49(3): 97
-(2019). “Başkanlığın Takvim Basımı”, *Diyanet Aylık Dergi*, 348: 30-33.
- Büyüker, K. (2019). *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cebeci, S. (2015). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Cilacı, O. (1994). “Dua” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 9: 529-530.
- Cirit, H.(2012). “Vaaz” , *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 42: 404-407.

- Çağatay, N. (1978). “Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22: 105-138.
- Çağrııcı M. (2002). “Kur’an Kursu”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 26: 423-424.
- Çakan, İ.L. (1999). *Dini Hitabet*, İFAV Yayınları, İstanbul, 26.
- Çam, N. (2014). “Dinin Takdiminde Estetiğin ve Sanatın Önemi”, *Klasik Sanatlar Yıllığı*, 30-35.
- Çelebi, S.(2013). “Cami ve Cami Hizmetleri”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 20: 102-105.
- Çelik, A. (2014). “Yaygın Din Eğitimi Açısından Hadislerin İlmi ve Güncel /Aktüel Değeri”, *YDU. I. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu*, 26-29 Nisan 2012, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 16-17.
- Çelikan, S. (2018). “Kur’an ve Hadislerde Uhuvvet (Kardeşlik) Kavramı ve Toplumsal Birlik Örneği Olarak Muâhât”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56): 949-958.
- Çelikkaya, H. (1993). “Cami Eğitimi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 29(2): 59-66.
- Çiçek, R. (2014). “Karadeniz Bölgesi Çepni Türklerinde Takvim ve Zamanın Anlamı Üzerinde”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, 3-5 Ekim 2013, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl, C. I: 264.
- Çiftçi, A. (2008). *T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinde Yer alan Hadislerin Tahrir ve Tenkidi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Demiryürek, G. (2009). *Türkiye Çocuk, Diyanet Çocuk ve Ebe Sobe Çocuk Dergilerinin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 2006.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği, Ankara 2012.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, Resmi Gazete Tarihi: 07.04.2012, Resmi Gazete No: 28257.
- DİB (2008) *Diyanet Blok Takvimi*: 5. Bölge Takvimi: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- DİB (2018) *Diyanet Blok Takvimi*: 4. Bölge Takvimi: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Dizer, M. (1979). “İslam Dininin Astronomi ile İlişkisi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 18(2): 95.
- Doğan, L. (1965). “Camiler ve Eğitim”, *Diyanet İlmi Dergi*, 4(12): 231-234.
- Doğan, R. (1998). “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler”, *Dini Araştırmalar*, 1(2): 5-9.

- (1999). “Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış”, *Dini Araştırmalar*, 1(3): 263-265.
- (2015). ”Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı*, R. Doğan ve R. Ege (Ed.). Grafiker Yayınları, Ankara, 259.
- Doğan, R. Ege, R. (2015). *Din Eğitimi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Doğan, Y. (2012). “Cami Merkezli Din Eğitiminde Profesyonellik ve Kurumsallaşma”, *Yecder II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri*, 9 Nisan 2011, Yecder Kitapları, İstanbul, 71-80.
- Durmuş, Z. (2010). “Ayetlerin Eğitsel İlkeler Yönüyle Yorumlanması”, *Kuram ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri Sempozyumu*, 8-9 Mayıs 2009, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, Konya, 278-303.
- Er, H. (1998). “Din ve Sanat”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(9): 253-255.
- Göker, L. (1978). “İslam Ülkelerinde Niçin Hicri-Kameri Takvim Kullanılır?”, *Diyanet İlmi Dergi*, 17(3-4): 211-213.
- Göküş, Ş. (2016). “Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi (2010-2015)”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk-II*, Kültür Yayınları, O. Köse (Ed.), Samsun. 1345-1353.
- Görgülü, F. (2015). “Dini Dergicilik ve Süreli Yayınlarımız”, *Diyanet Aylık Dergi*, 300: 25.
- Görgülü, H.A. (1996). “Hz. Peygamberin Hutbede İzlediği Metod ve Günümüzde Hutbe Uygulamaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3: 171-175.
- Görmez, M. (2004). ”Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı”, *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Tebliğler Müzakereler*, 05-07 Kasım 2004, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 35-38.
- Güler, H. (1993). “Dini Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları”, *Diyanet İlmi Dergi*, 29(2): 31-40.
- Günay, Ü. (2001). “Çağdaş Türkiye’de Din, Toplum, Kültür, Gelenek ve Değişme” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2): 4-6.
- Güran, K. (2003). “Müslüman Bir Toplumun Aydınlatılmasında Cuma ve Bayram Hutbelerinin Önemi”, *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 23-27 Kasım 1998, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 486-492.
- Gürel, H. (1993). “Dini Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları”, *Diyanet İlmi Dergi*, 29(2): 31-40

- Gürtaş, A. (2003). “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri”, *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 23-27 Kasım 1998, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II: 568-569.
- Hak, M. (1991). “İslam Toplumu ve Toplum Hayatında Cami’nin Yeri”, (Çev. A. Güç), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3): 287-292.
- Hamidullah, M. (1967). “İslamiyet’te Niçin Ay Takvimi Kullanılır?”, *İslam Düşüncesi*, I: 53-54.
- (2000). “Hicri Takvim ve Tarihi Arka Planı”, (Çev. K. Şulul), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9): 676-678.
- Hizmetli, S. (1997). ”Yurtdışına Yönelik Dini Yayınlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36: 2-75.
- Işıkdoğan, D. (2012). “Kutsal Mekânların ve Ziyaretlerin Din Eğitimi Alt Yapısına Etkisinin Faktörleri”, *Uluslararası Veysel Karani ve Manevi Kültür Mirasımız Sempozyumu*, 20-21 Mayıs 2011, Matser Basım Yayım, Ankara, 165.
- Işıkdoğan, D. ve Korukçu, A. (2008). “Yaz Kur’an Kurslarında Kur Sistemi ve Kur’an Kursu Öğreticilerinin Bu Sisteme Bakışı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(2): 207-210.
- (2015). “Geçmişten Günümüze Eğitim Yeri Olarak Cami-Mescid”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 13(26): 125-141.
- İmamoğlu, M. R. (1962). “İslam Dininde Çalışmanın Önemi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1(4): 23.
- İpşirli, M. (2010). “Şeyhülislam”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 39: 91-96.
- İskurt, M. (1995). “Diyanet Televizyonu (Özel Bir TV ya da Özel Bir Saat)”. *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, (1-5 Kasım, 1993), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II: 349-353.
- Kandemir, Y. “Hadis”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 15: 27-28.
- Kara, İ. (2000). “Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18: 29-55.
- Karaca, F. (2005). “Televizyon ve Radyolarda Dini Yayınlar”, *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Sesli-Görüntülü Dini Yayıncılık*, 05-07 Kasım 2004, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 27.
- Karagöz, İ. (2003). “Toplumu Din Konusunda Aydınlatma Görevinin Camilerde İcrası”, *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 23-27 Kasım 1998, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 376-378.
- Karataş, M. (2001). “Hz. Peygamber(a.s) gibi Çalışmak”, *Diyanet İlmi Dergi*, 37(1): 33-34.

- Kasapoğlu, A. (2008). “Kur’an’a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi: İman ve İbadet Eğitimi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 44(2): 8-10.
- Kayadibi, F. (2001). “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimde Yeri ve Fonksiyonu” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8: 37-54.
- Kayapınar, H. (2009). “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Hizmetleri”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 12-16 Ekim 2009*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II: 808-832.
- Kazancı, A.L. (1992). Peygamber Efendimizin Hitabeti, Marifet Yayınları, İstanbul.
- Keleş, Y. (2016). “Hicri Aylar İçin Takvim Sistemleri ve Takvim Birliği”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 28: 352.
- Keskiner, E. (2014). “Çevre ve Din Eğitimi: İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Kitapları Üzerine Bir İnceleme”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27): 191-193.
- Keyifli, Ş. (2013). “Cami İçi Din Eğitimi ve İletişim Süreci Olarak Hutbeler”, *EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, 17(55): 71-75.
- (2016). ”Camilerde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, Komisyon (Edt.) Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Kırca, C. (1984). “Kur’an’da Sağlık”, *Diyanet İlmi Dergi*, 20(4): 10-22.
- Koç, A. (2001). “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8: 154.
- (2008). “Etkili İletişim ve Öğretim Teknikleri Açısından Vaaz”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 151-165.
- (2011). “Yaz Kur’an Kursları Üzerine Araştırma”, *Diyanet İlmi Dergi*, 47(2): 47-52.
- (2013). “Yaz Kur’an Kurslarında Uygulanan ‘Kur Sistemi’ Üzerine Bir Araştırma (Sorunlar-Çözüm Önerileri)”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I*, 30 Mart- 01 Nisan 2012, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 311-314.
- Koç, M. (2005). “Diyanet İlmi Dergi’de Din Bilimleri ile İlgili Yayınlanan Makaleler (1962-2004) Üzerine Bibliyografik Bir Araştırma”, *Diyanet İlmi Dergi*, 41(2): 114-116.
- Koçak, İ. (1995). “Arapların Ay Takvimindeki Ay Adları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 37(1-2): 395.
- Korukcu, A. (2008). “Çevre Bilinci Oluşturmada Yaygın Din Eğitiminin Rolü”, *Dini Araştırmalar*, 10(30): 175-185.
- Köylü, M. (2008). “Çevre Eğitimi: Dini Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu*, 15 Mayıs, 2008, Yalın Yayıncılık, İstanbul, II: 183-184.

- (2009). “Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü”, *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları-Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı-(24-26 Nisan 2009)*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 394-397.
- Kurt, H. E. (2008). *Diyanet Aylık Dergisinin Yetişkin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuşpınar, B. (2017). “Sanat, Şiir ve Musiki’nin Dinin Anlatımındaki Rolü”, *Gelenek ve Modernite Arasından İslam Yorumları*, 245-249.
- Onay, A. (2004). “Diyanet Hutbelerinin Muhteva Analizi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 1999 yılı Hutbeleri Örneği”. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 17(1): 1.
- (2008). “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu 3-4 Kasım 2007*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 258-260.
- Öcal, M. (2010). “Yaz Kur’an Kurslarında Din Öğretimi”, *Etkili Din Öğretimi*, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, İstanbul, 573-577.
-(2014). “Geçmişten Günümüze Vaizlik, Vaizler, ve Vaazlar Hakkında Bazı Tespitler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2):151-153.
- Önder, M. (20089). “Teorik ve Pratik Açidan Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programına Bir Bakış”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2): 275-280.
- Önkal, A. (1995). “İrşad Vasıtası Olarak Hutbe”, *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 1-5 Kasım 1993, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 149-153;
-(2013). “Tarih Boyunca Camilerin Fonksiyonları”, *Din ve Hayat. İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 20: 22-25.
- Önkal, A. ve Bozkurt, N. (1993). “Cami”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 7:46-47.
- Özbek, A. (2010). “Ailede Dini Sorumluluk Eğitimi”, *Aile ve Eğitim-Tartışmalı İlmi Toplantı- 24-25 Nisan 2010*, İstanbul, 324-339.
- Özbuğday, Ş. (1997). “Devlet-Millet Bütünleşmesi Açısından Din Eğitimi”, *Diyanet Aylık Dergi*, 75: 21.
- Özdemir, İ. (1973). “En Değerli Varlığımız: Sağlık”, *Diyanet İlmi Dergi*, 12(5): 333-336.
- Özyılmaz, Ö. (1993). “Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı (Yeni Bir Model Teklifi)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(5): 151-187.
- Parlak. P. Z. (2012). *Yaygın Tarih Eğitimi Aracı Olarak Duvar Takvimleri Üretim Süreci, İçerik Analizi ve Kullanım Biçimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Peker, H. (2014). “Aile İrşad ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Ensar Yayıncılık, Nurullah Altaş, Mustafa Köylü(ed.) , İstanbul, s. 309.
- Paşaoğlu, M. T. (2019). *Din Siyaset İlişkisinin Kurumsallaşması: Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Polat, F. (2002). “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet”, *Ekev Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler-*, 6(10): 119-128.
- Salman, Y. (2015). “Dini Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları”, *Diyanet Aylık Dergi*, 300: 9.
- Savcı, B. (1967). “Diyanet İşleri Teşkilatının Gelişmeleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 22(3): 85-102.
- Serdaroğlu, M. (1962). “Çalışmak”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1(2): s.13.
- Solmaz, B. (1996). “Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6: 127-130.
- Soysaldı, M. (2008). “Cami İçi Din Hizmetlerinden Vaazın Hazırlanışı ve Sunuluşunda Dikkat Edilecek Hususlar”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 136-150.
- Subaşı, N.(2005). “Türk Modernleşmesinde Dinsel Bir Deneyim-Diyanet İşleri Başkanlığı”, *İslamiyat*, 8(4): 79-82.
- Şen, Z. (2008). “Camilerde Okunan Hutbelerin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi ve Daha Mükemmel Hale Gelmesi İçin Bazı Teklifler”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 493-504.
- Şenkardeşler A. (2013). *Takvimlerin Toplumsal İşlevleri: Saatli Maarif Takvimi Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Şulul, K. (2002). “Hicri Takvimin Ortaya Çıkışı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4: 145-166.
- Tanrıverdi, M.S. (1964). “İslam Dininde Sağlık Görüşü”, *Diyanet İlmi Dergi*, 3(8-9): 213-214.
- Tarhanlı, İ. (1996). “Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi”, *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, 3-4 Nisan 1993, Bursa, s. 111.
- Tetik, H. (2013). “Caminin Toplumu Birleştirmedeki Fonksiyonu”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 20: 38-42.

- Tınas, D. (2014). “Çevre Etiği Bilincinin Oluşumunda Din ve Din Eğitimi Faktörü”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(16): 281-289.
- Topakkaya, A. (2016). “Zaman ve Takvim İlişkisi”, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*, 08-11 Ekim 2015, Bilir Matbaacılık, Konya, C.I: 271.
- Toprak, H. (2017). “Türkiye Cumhuriyeti’nde Dini Kurumsallaşma: Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kuruluşu”, *Muhafazakâr Düşünce*, 14(51): 217-233.
- Tosun, C. (2000). “Dua Öğretimi”, *Dini Araştırmalar*, 2(6): 1-2.
- Tosun, C. (2002). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Turgut, B. (2017). “Hz. Peygamber ve Doğa Sevgisi”, *Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed*, 95-97.
- Yakıt, İ. (1995). “Çağdaş Problemler ve İnanç Buhranına Karşı Dini Yayınlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2: 29.
- Yaran, C. S. (2005). “Din-Sağlık İlişkisi ve ‘Şifa Delili’”, *EKEV Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler-*, 9(25): 66-69.
- Yaran, R. (2013). “Mescidden Camiye”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 20: 4-5.
- Yaşaroğlu, M.K. (2016). “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hutbe Hizmetlerine Genel Bir Bakış”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1): 93-107.
- Yavuz, K. (2003). “Yeni Bir Yaklaşımla Vaaz Eğitimi”, *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 23-27 Kasım 1998, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II: 440-445.
- Yazıcı, N. (2007). “Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(2):1-10.
- Yazoğlu, R. (2016). “Aile İçi Din Eğitiminin Aile Fertlerinin Ahlakı Üzerinde Etkileri”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, Iğdır, 18-20.
- Yenen, İ. ve Sağır, A. (2013). “Yaygın Eğitsel Bir Metin Olarak Takvim:2012 Yılı Diyanet Takvimi Örneği”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-II*, 30 Mart-01 Nisan 2012, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II: 181-221.
- Yıldız, D. (2016). “Uluslararası Dil Dergilerinde Yayımlanan Makalelerin Amaç/Konu ve Yöntem Açısından İncelenmesi”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2): 403-404.
- Yıldız, Z. (2012). “Diyanet Çocuk Dergisinin Din Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 367-369.

- Yılgin, M. (2009). “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Din Eğitimi” *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 12-16 Ekim 2009, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, II: 771-774.
- Yılmaz, H. (2013). “Vaazın Etkinliğinde Dil ve Üslubun Önemi”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, 17-18 Aralık 2011, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, I: 101-103.
-(2005). “*Camilerin Eğitim Fonksiyonları*”, Dem Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, H. K. (2012). “Cami Merkezli Din Eğitimi Caminin İhyası Din Görevlisi Algısının Yeniden İnşası”, *Yecder II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri*, 9 Nisan 2011, Yecder Kitapları, İstanbul, 47-57.
- Yılmaz, Ö. (2018). “Camilerin İmar ve İhyasında Din Görevlilerinin Önemi”, *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo Kültürel Açından) Bildiriler Kitabı*, 08-09 Ekim 2018, İnönü Üniversitesi Yayınevi, Malatya, 1: 361-366.
- Yiğit, A. (2006). “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22: 180-181.
- Yücel, İ. (1994). “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 9: 455-460.
- Zengin, Z.S. (2011). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2): 10-13.

İnternet Kaynakları

- <http://dergi.diyanet.gov.tr/Arsiv> (erişim tarihi: 26.03.2019).
- <http://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/DiniYayinlarGenelMudurlugu/Sayfalar/DiniYayinlarTarihce> (erişim tarihi: 03.08.2018).
- <http://mevzuat.gov.tr/> (erişim tarihi: 19.07.2018).
- <http://www.diyanet.gov.tr/egitimhizmetlerigenelmudurlugu/> (erişim tarihi: 19.07.2018).
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.698.pdf> (erişim tarihi: 31.03.2019).
- <http://www.tbmm.gov.tr/> (erişim tarihi: 11.07.2018).
- <https://dergi.diyanet.gov.tr/Arsiv> (erişim tarihi: 27.03.2019).
- <https://dergi.diyanet.gov.tr/Arsiv> (erişim tarihi: 28.03.2019).
- <https://dosya.diyanet.gov.tr/DYYDosya/Dergiler/Aylik> (erişim tarihi: 24.03.2019).
- <https://dosya.diyanet.gov.tr/DYYSDosya/Dergiler/Ilmi/2019TAM-SAYI-55-1> (erişim tarihi: 28.03.2019).
- <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf> (erişim tarihi: 11.07.2018).

<https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/> (erişim tarihi: 19.07.2018).

<https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/> (erişim tarihi: 20.07.2018).

<https://www.yasalar.org/anayasa/madde-136/> (erişim tarihi: 12.07.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Zeynep Türkan BAZ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Selçuklu Anadolu İmam Hatip Lisesi, 2010
Lisans Diploması	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tez Konusu	Yaygın Din Eğitimi Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinin Değerlendirilmesi (2008 ile 2018 Yılları Örneği)
Yabancı Dil	İngilizce, Arapça
Çalıştığı Kurumlar	MEB Öğretmen
E-Posta	zynptrknbz@hotmail.com.tr